

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**A'RÂF VE HÛD SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT
FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİSİ**

YÛKSEK LİSANS TEZİ

Yener AYDIN

BURSA- 2019

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**A'RÂF VE HÛD SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT
FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yener AYDIN

**Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EFE**

BURSA- 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

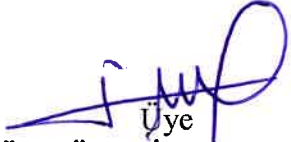
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı'nda 701523029 numaralı Yener AYDIN'ın hazırladığı "A'râf Ve Hûd Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları Ve Tefsire Etkisi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11.09.2019 günü 09:30 - 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının Basarılı (başarılı/başarısız) olduğuna Oybirliğiyle (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EFE
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Remzi KAYA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ULUDAŞ
Pamukkale Üniversitesi

11.09.2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 26/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: **A'râf Ve Hûd Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları Ve Tefsire Etkisi.** Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **153** sayfalık kısmına ilişkin, 26/08/2019 tarihinde şahsım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

26/08/2019

Adı Soyadı:	Yener AYDIN
Öğrenci No:	701523029
Anabilim Dalı:	Temel İslâm Bilimleri
Programı:	Tefsir
Statüsü:	Yüksek Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EFE

26/08/2019

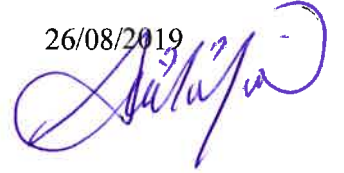

İmza

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “A’râf Ve Hûd Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları Ve Tefsire Etkisi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

İmza

26/08/2019

Adı Soyadı : Yener AYDIN

Öğrenci No : 701523029

Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri

Programı : Tefsir

Statüsü : Y. Lisans Doktora

ÖZET

Yazar	: Yener AYDIN
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Tefsir
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xiii+162
Mezuniyet Tarihi	: .../.../2019
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EFE

A'RÂF VE HÛD SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİSİ

Çalışmamızda, A'râf ve Hûd Sûrelerindeki kırâat farklılıkları, takrîb usûlü esas alınarak kırâat ilmi açısından analiz yapılarak, tefsir açısından da anlam değişikliği bakımından değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Çalışmamız; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, tezin konusu, muhteviyâtı, genelde islâmî ilimler özelde de kırâat ilmi açısından ehemmiyeti ve metodu hakkında bilgi verilecektir.

Birinci bölümde; çalışmamıza temel teşkil eden kırâat ilmi ile ilgili genel bilgiler üzerinde durulacaktır. Tezin içeriğinde verilecek bilgilerin daha anlaşılır olması ve konumuza da alt yapı oluşturması açısından, kırâat ilmiyle ilgili bazı temel kavramların tanımı yapılacaktır. Müteâkiben, kırâat ilminin konusu, gâyesi ve faydası üzerinde durulacaktır. Farklı rivâyetlerin, Kur'an'ın anlamına etkisi üzerinde değerlendirme yapılarak, kırâat- tefsir ilişkisi hakkında bilgi verilecektir. Ardından, kırâat ilminin târihi süreciyle ilgili olarak, kırâat ilminin doğuşu, gelişmesi ve yayılması konuları üzerinde durulacaktır.

İkinci ve üçüncü bölümde ise; A'râf ve Hûd sûrelerinin genel tanıtımı yapılarak muhteviyâtı üzerinde durulacak ve kırâat açısından analizi yapılacaktır. Usûl hakkında bazı konularda, sûrelerden alınan örneklerle bilgi verilecektir. Sûredeki anlama etki eden/etmeyen kırâat farklılıkları, takrîb usûlü esas alınarak değerlendirmeler yapılacaktır.

Sonuç bölümünde ise; elde edilen veriler dikkate alınarak, tarafımızca bir değerlendirme yapılarak tezimiz nihâyet bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kırâat, Tefsir, Takrîb, Farklılık, Rivâyet, Anlam.

ABSTRACT

Name /Surname : Yener AYDIN
University : Bursa Uludağ University
Institute : Institute of Social Science
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Comentary (Tefseer)
Degree Awarded : Master's Degree
Page Number : xiii +162
Degree Date : .../.../2019
Supervisor : Dr. Öğr. Member Mehmet EFE

ARAF AND HUD SURAHS IN TERMS OF DIFFERENCES IN READING(KİRAAT) AND COMMENTARY (TAFSİR)

In our study, the differences in rents in the purgatory and hud surahs will be analyzed in terms of the science of leasing on the basis of the approximate method and evaluations in terms of change of meaning in terms of commentary. Our study consists of introduction, three chapters and conclusions.

In the introductory section, the subject of the thesis, content, Islamic sciences in general, and in particular the importance and method of recitation science will be given information. In the first chapter, general information about the basic science of leasing will be discussed. In order to make the information to be given in the thesis more understandable and to form the infrastructure for our subject, some verse related to the science of recitation will be defined.

Subsequently, the subject of rent science, its purpose and benefit will be discussed. The effect of different narratives on the meaning of the Qur'an will be evaluated and information about the relationship between recitation (Kiraat) and Tafsir will be given. Then, the historical process of the science of lease, the emergence, development and spread of lease science will be discussed. In the second and third part; Araf and Hud suras will be introduced and their contents will be analyzed and analyzed in terms of reading. About the procedure on some issues examples will be taken from suras. This is to make an evaluation based on the differences in reading that affect the meaning in the surah or not.

In the conclusion section; taking into account the data obtained, an evaluation by us will finally find our thesis.

Keywords; Quran, recitation, Commentary, Approach, Difference, Narration, Meaning.

ÖNSÖZ

Yapmış olduğumuz çalışmamızın ana kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir. Kur'ân, Allah'ın yüce kelâmı, insanlık için bir rehber ve hayat kaynağıdır. O'nu okumak, anlamak ve yaşamak temel hedeftir. Bu hedefe ulaşmanın yollarından birisi de, Kur'ân İlimlerine vâkıf olmaktan geçmektedir.

Ulûmü'l-Kur'ân içinde müstesnâ bir yere sahip olan Kırâat İlmi, çalışmamızın ana gövdesini oluşturmaktadır. Kırâat İlmi, Kur'ân'ın edâ keyfiyetini konu alan bir ilim olmakla birlikte, içerdiği konular ve muhteviyâtı, diğer islami ilimlerle arasındaki ilişkiyi zorunlu kılmaktadır.

Kırâat ilminin, özellikle Kur'ân'ın anlaşılması noktasında, tefsir ilmiyle olan bağlantısı kaçınılmazdır. Kur'ân-ı Kerim ile ilgili farklı sahih okuyuşlar (vecihler) farklı anlamlar ve yorumlar demektir. Dolayısıyla, Kırâat İlmi, Kur'ân'ın tefsir edilmesi ve mana boyutuyla da yakından ilgilenmekle birlikte, aynı konu hakkında, Ehli Sünnet çizgisinden çıkmadan farklı ve uygulanabilir fikhî hükümlerin çıkarılması açısından, Fıkıh ilmiyle de yakından ilgisi açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, içinde barındırmış olduğu farklı vecihler, farklı hüküm ve manaların kaynağını teşkil eder. Bu açıdan bakıldığında Kırâat İlmi, gözden kaçırılmaması ve hak ettiği önem ve ehemmiyetin verilmesi gereken bir ilimdir.

Tefsir kaynaklarından ulaşabildiğim en eski kaynak olan Taberî, tefsirinde kırâat farklılıklarına değinerek anlam değişiklikleri üzerinde durmuştur. Aynı şekilde engin bir dil bilgisine sâhip olan Zemâhşerî, dirâyet tefsirinin öncüsü kabul edilen Fahreddin Râzi, eserlerinde ehli sünnet savunuculuğuyla dikkat çeken Kurtubî ve günümüze ışık tutmuş son dönem tefsircilerinden Muhammed Hamdi Yazır da eserlerinde kırâat farklılıkları üzerinde durarak, manalar üzerindeki değişiklikler hakkında bilgi vermişlerdir.

Ancak günümüzde neşredilen tefsir eserlerinde ise, kırâat farklılıkları üzerinde durulmadığı âşikârdır. Kanaatimce, bunun en önemli sebebi, kırâat ilminin varlığı konusundaki ön yargılardır. Oysaki günümüz tefsircilerinin, kırâat farklılıklarından hareketle, farklı anlam ve hükümlere ulaşır, derin manalar çıkarmaları, Kur'ân'ın

evrenselliğini vurgulamak açısından da önemlidir. Bu açıdan, kırâat alanında yapılan bu tür çalışmaların olumlu etkisi söz konusudur.

Bu yüce dine teslim olan müslümanların, onu en iyi şekilde hayata tatbik edebilmek için, getirdiği hüküm ve kurallara uyması gerekir. Bunun için de, en azından yeterli miktarda islâmi ilimlere vâkif olmak zorundadırlar. Kur'ân eğitimi, bu anlamda çok önemlidir. İslâmın, fütûhatlarla farklı topraklara yayılmasıyla birlikte, o bölgelere İslâmı anlatacak ve tebliğ edecek insanlar arasında Kur'ân öğreticilerinin olması da, Kur'ân eğitim ve öğretiminin önemini açıkça göstermektedir.

Kırâat eğitiminin önemine binâen, ülkemizin farklı şehirlerinde, gerek Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Eğitim Merkezlerinde, gerekse kendisini Kur'ân'a adanmış, hizmet erbâb-ı, kıymetli hocalarımızın açmış olduğu Aşere-Takrib-Tayyibe kurslarının varlığı ve sayısının giderek artması, görülmesi gereken bir gerçektir. Bununla birlikte, farklı üniversitelerin İlâhiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerinde, müstakil kırâat bölümlerinin açılması ve bu alanla ilgili çalışmaların yapılması da, kırâat ilmine verilen önemi açıkça ortaya koymaktadır. Ancak söz konusu kurslarda, sadece kırâat imamı ve râvilerinin okuyuşları esas alınarak; ses, makam ve vücûhâtına yönelik eğitimler verilmiştir. Farklı okuyuşların anlam üzerindeki etkisi üzerinde yeterince durulmamaktadır. Yapılan bu tür akademik çalışmaların da, bu alandaki boşluğu dolduracağı düşüncesindeyim.

Her toplumda bu ilimle ilgilenen, araştırma ve akademik çalışmalar yapanların varlığı, konunun önemini ortaya koyar. Bu önem, Hz. Peygamber' den günümüze kadar gelmiş, yapılan bu ve benzeri çalışmalarla ilelebet devam etmesi elzemdir.

Çalışmamızı tamamlama noktasında eserlerinden istifâde ettiğim müelliflerden, ölmüş olanlarına rabbimden rahmet, sağ olanlarına ise sağlık ve âfiyet diliyorum. Tez konusunu belirleme ve başlama noktasında, engin bilgi ve tecrübesinden istifâde ettiğim, kırâat ilmini okumama vesîle olan ilk danışman hocam, Prof. Dr. Abdurrahman ÇETİN Bey'e, çalışmamı tamamlama ve sonuca ulaşma noktasında desteklerini esirgemeyen, bilgi ve birikiminden istifâde ettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EFE Bey'e, kendilerinden Aşere-Takrib-Tayyibe ilmini tahsil ettiğim Sâdık UYSAL ve Ali KELEŞ hocalarıma, teknik açıdan destek veren arkadaşım Ramazan

RAMAZANOV'a, katkılarından ötürü çok teşekkür ediyorum. Ayrıca, çalışmam süresince büyük fedakârlık gösteren kıymetli eşim ve canım yavrularıma, sabırlarından dolayı da teşekkürü bir borç biliyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
C. ARAŞTIRMANIN METODU	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KİRÂAT İLMİNE GENEL BİR BAKIŞ VE KİRÂAT TÂRİHİ

A. KİRÂAT İLMİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	4
1. KİRÂAT İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR.....	4
a. Kırâat.....	4
b. Kırâat İlmi.....	5
c. Kâri (Kurra).....	6
d. Rivâyet.....	6
e. Râvi.....	6
f. Tarik	7
2. KİRÂAT İLMİNİN KONUSU.....	8
3. KİRÂAT İLMİNİN GÂYESİ.....	9
4. KİRÂAT İLMİNİN FAYDASI.....	9
5. KİRÂATLARIN KUR'ÂN'IN ANLAMINA ETKİSİ	10
6. KİRÂAT- TEFSİR İLİŞKİSİ	12

B. KIRÂAT TÂRİHİ	14
1. KIRÂAT İLMİNİN DOĞUŞU VE KAYNAĞI.....	14
2. KIRÂAT İLMİNİN GELİŞMESİ	15
3. KIRÂAT İLMİNİN YAYILMASI.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

A'RÂF SÜRESİ VE KIRÂATLAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

A. A'RÂF SÜRESİNİN TANITIMI VE GENEL MUHTEVASI.....	18
1. SÜRENİN SÖZLÜK ANLAMI	18
2. SÜRENİN KONUSU	22
3. A'RÂF SÜRESİNİNE AİT ÖZELLİKLER.....	23
4. SÜRENİN FAZİLETİ	24
5. A'RÂF SÜRESİNDEKİ ÂYETLERİN KONU DAĞILIMI	25
6. A'RÂF SÜRESİNİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ.....	29
B. USÛL FARKLILIKLARI	40
1. USÛL FARKLILIKLARI VE KIRÂAT YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	41
a. İdgâm	41
b. İmâle	43
c. İbdâl	45
d. Nakil.....	46
e. Tağlîz	47
f. Tefhîm / Terkîk.....	48
g. Revm.....	50
h. İşmâm.....	50
1. Sekte	52
i. Sıla	55
k. Teshîl	56
1. Medd-i Bedel	57
2. FERŞ-İ HURUF	57
C. A'RÂF SÜRESİNİN KIRÂATLAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ.....	59

1. A'RÂF SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ EDEN KİRÂATLAR VE TEFSİRE ETKİSİ	59
2. A'RÂF SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ ETMEYEN KİRÂATLAR	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÛD SÛRESİ VE KİRÂATLAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

A. HÛD SÛRESİNİN TANITIMI VE GENEL MUHTEVASI	108
1. HÛD SÛRESİNİN SÖZLÜK ANLAMI.....	108
2. HÛD SÛRESİNİN ÖZELLİKLERİ:.....	111
3. HÛD SÛRESİNİN FAZİLETİ:.....	112
4. HÛD SÛRESİNDEKİ ÂYETLERİN KONU DAĞILIMI.....	114
5. HÛD SÛRESİNİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ	119
B. HÛD SÛRESİNİN KİRÂATLAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ.....	123
1. HÛD SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ EDEN KİRÂATLAR VE TEFSİRE ETKİSİ	123
2. HÛD SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ ETMEYEN KİRÂATLAR.....	138
SONUÇ	152
KAYNAKÇA.....	157

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makâle
Araş.	: Araştırmalar
as	: Aleyhisselâm
bkz	: Bakınız
c	: cild
çev	: çeviren
Der	: Dergisi
DİA	: Diyânet İşleri Ansiklopedisi
DİB	: Diyânet İşleri Başkanlığı
h.	: hicrî
K.K	: Kur'ân-ı Kerim
KURAV	: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı
md	: Madde
Ör	: Örnek
ra	: Radyallâhu anh
r.anha	: Radyallâhu anhâ
s	: Sayfa
sav	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
thk	: tahkik
TDV	: Türkiye Diyânet Vakfı
ts	: tarihsiz
vb	: Ve benzeri
vs	: Vesâire

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Son ilâhi hitap, yüce kelâm Kur'ân-ı Kerim'in, âyetle sâbit Arapça dili¹ ve kıyâmete kadar muhâfaza olunacağına işaret olunan² ortak bir metni olsa da, gerek Hz.Peygamberin, sahih senetle sâbit olan farklı vecihleri bizzat kendisinin okumuş olması, en zengin diller arasında sayılan arap dilindeki edebî zenginlik ve içinde barındırmış olduğu lehçe farklılıklarından dolayı, bazı kelimelerin tilâveti ve telaffuzunda farklılıkların olması kaçınılmaz olmuştur.

Kur'ân'ın, vahyedildiği lisanın Arapça olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ancak, bu konuda muayyen bir lehçeye işaret etmez. Kur'ân metninin on kıraatıyla birlikte hangi tür Arapçayı temsil ettiği tartışılan bir meseledir. Klâsik ve günümüz âlimlerinin çoğu, Kur'ân'ın Kureyşî lûgatı ile vahyolunduğu hususunda ortak görüşe sahiptirler.³

Kıraat tedrisâtında, on kıraat imamı ve râvilerinin rivâyetlerinin yanısıra, râvilerin de râvilerinin arasındaki az da olsa okuyuş farklılıklarını, belli bir usûl ve kâideler çerçevesinde toplayıcı metod olan, takrib tariki esas alınarak, Kur'ân'ı Kerim'in A'râf ve Hûd Sûrelerinde bulunan kıraat farklılıklarını tesbit etmek ve bunların anlama etkisini ortaya koymak çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, usûl farklılıkları, zikredilen sûrelerin muhteviyatına dâir genel bilgiler, kıraat ilmiyle ilgili temel kavramlar ve tarihi süreci de, çalışmamızda yer alacak olan diğer konulardır.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırmamızın konusu, Ulûmü'l- Kur'ân'dan olan Kıraat İlmiyle ilgilidir. Elbette ki Kıraat İlmi, Kur'ân İlimleri içinde vazgeçilmez bir disiplini olan, önemli bir konuma sahiptir. Dolayısıyla Kıraat İlminin önemini açıkladığımızda, çalışmamızın önemine de vurgu yapmış olacağız.

¹ Yûsuf, 12/2.

² Hicr, 15/9.

³ Ahmed Ali el-İmam, Kur'an'ın On Kıraatı, İnkılâb Basımevi, (Çev: Süleyman Gündüz), İstanbul, 2010, s.133-135.

Kur'ân, anlaşılması ve hayata tatbik edilmesi için inzâl olmuştur. İçinde muhkem ve müteşâbih âyetler vardır. Yani manası ve hükmü herkes tarafından anlaşılabilir durumda olan âyetler olduğu gibi, anlamı kapalı olan, gerçek anlamı noktasında ortak bir görüş belirtilmeyen âyetlerin varlığı da kabul edilen bir gerçektir. Ayrıca, içinde hüküm istinbât olunacak âyetler de mevcuttur. Buna dayanarak fikhî veya itikâdî mezhepler, farklı kıraat vecihlerinden hareketle birçok meselede, diğerlerinde olmayan bir mana veya hüküm çıkarmışlardır. Dolayısıyla kıraat ilmi, âlimler için, Kur'ân'dan hüküm çıkarma veya itikâdî bir görüş belirleme konusunda önemli dayanaklarından biri olmuştur. Bu durum da göstermektedir ki, kıraat ilmi, diğer islâmî ilimlerle sıkı bir ilişki içindedir. Çünkü, islâmî ilimlerin temel kaynağı ve dayanağı Kur'an'dır. Her biri, kendi konularının elverdiği ve gerektirdiği ölçüde, kıraat ilmiyle ilgilenmek zorundadır. Bu açıdan baktığımızda, kıraat ilmini, diğer islâmî ilimlerin temel kaynaklarından birisi olduğunu söylememiz abartılı olmayacaktır.

Kıraat ilminde, farklı manaların verilme imkânının olması, Kur'ân'daki müphem kelimelerin de açıklığa kavuşturulması anlamında önemlidir. Kıraat ilmi, Kur'ân'daki anlam derinliğini ortaya çıkaran bir disiplindir. Farklı vecihlerden değişik ve doğru anlamların çıkarılmasını sağlayan bir ilimdir. Bu durum da, Kur'ân'ın veciz yönünü ortaya çıkarmaktadır. Çünkü insan âciz, Kur'ân mucizdir. Allah Teâla : *“Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁴ buyurmaktadır. Yani Allah'ın ilmi sınırsız ve sonsuzdur. Kıraat ilmi de buna vurgu yapmaktadır.

Denizde kum misâli, Kur'ân deryâsında O'na hizmet etmek, anlaşılması ve yaşanması noktasında topluma yön vermek temel amacımızdır. İnsanların hayat referansı olan Kur'ân'ın, anlam derinliğini ve zenginliğini ortaya çıkarma noktasında, zerre de olsa, bu çalışmamızın bir katkısı olacağı kanaatini taşımaktayız.

⁴ Lokmân 31/27.

C. ARAŞTIRMANIN METODU

Bu çalışmamızda, yukarıda işaret olunan hedefe ve amaca ulaşabilmek için, belli kural ve kâideler çerçevesinde, izlediğimiz bir yol ve metod elbette vardır. Bu sistem her akademik çalışmada söz konusudur.

Çalışmamızda, A'râf ve Hûd sûrelerinde bulunan, takrib usulüne göre, anlama etki eden /etmeyen bütün okuyuş farklılıklarına yer verilmiştir. İlgili sûrelerde bulunan bütün âyetler tek tek taranarak, tesbit edilen farklı okuyuşlar aynı sıra içinde kaydedilmiştir.

Bu tesbitin yapılmasında aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır.

- ✓ Kıraat farklılıklarının tesbitinde, takrib usulü esas alınmıştır.
- ✓ Şâz kıraatlara yer verilmemiştir.
- ✓ Kıraat farklılıklarının tesbitinde, İbnü'l Cezerî'nin *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, Muhammed Emin Efendi'nin *Umdetü'l Hallân*'ı, Dimyâti el-Bennâ'nın *İthâfu Fûdalâil- Beşer*'i, Abdülfettâh Pâlûvi'nin *Zübdetü'l İrfân*'ı esas alınmıştır.
- ✓ Çalışmamızın ilk bölümlerinde kıraat ilmiyle alakalı temel bilgilere yer verilmiştir.
- ✓ Sûreler ayrı ayrı çalışılmış olup, kırâat farklılıklarına geçmeden önce, sûre ile ilgili genel bilgilere değinilmiştir. Ayrıca, usûl açısından nakl, sekte, ibdâl vs. gibi konular, ayrı bir başlık altında detaylı olarak izah edilmiştir.
- ✓ Tesbit edilen kıraat farklılıklarının tahlili için, sözlüklere ve başlıca rivâyet ve dirâyet tefsirlerine, bazı kırâat eserlerine müracaat edilmiştir.
- ✓ Tüm farklı okuyuşlar ele alınarak incelenmiştir.
- ✓ Anlama etki eden veya etmeyen kıraatlar, farklı başlıklar altında toplanmıştır.
- ✓ Yukarıda zikredilen kırâat kaynaklarından, farklı okuyuşu hangi imamların tercih ettiğinin tesbiti yapılmıştır.
- ✓ Ferşin olduğu ilgili âyetin, bazen tamamı bazen de bir mâna ifade eden kısmı kadar alınarak meâli ve kısa bir tefsiri yapılmıştır.
- ✓ Ardından farklı okunan kelime üzerinde, kıraat kitapları ve tefsir kaynaklarından istifâde edilerek gerekli araştırma ve tahlil yapılmış, farklı okunma sebepleri, varsa anlam değişikliği, tefsire etkisi üzerinde durulmuş, tahkik okuyuşu ile anlam açısından değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİRÂAT İLMİNE GENEL BİR BAKIŞ VE KİRÂAT TÂRİHİ

A. KİRÂAT İLMİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. KİRÂAT İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

a. Kırâat

Kırâat, (قرائة) kelimesi, Arap dilinde قرأ fiilinden türemiş bir isimdir. Bu lafzın sözlük anlamı daha çok, “zamanın geçmesi, kadının âdetli olması, âdetten kesilmesi veya temizlenmesi, hayvanın hâmile kalması ve doğurması, bir şeyi biriktirip birbirine katmak” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca, Kırâat, (قرائة) kelimesi, قرأ fiilinden semâî masdar olup, “sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okumak, tilâvet etmek” anlamında isim olarak ta gelir. Diğer semâî masdarı da قرآن kelimesidir. Bu kelime de, sözlükte ve Kur’an’da, “kırâat” anlamında kullanılmaktadır.⁵

Bu kelime ile ilgili, Kur’an’ı- Kerim’de: فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ “ Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyunuz.” (Müzzemmil 73/20) Bu âyet-i kerimedeki “kırâat” tilâvet manasına gelmektedir. İstilah manası ise; Kur’an kelimelerinin edâ keyfiyetini ve bu kelimelerde bulunan okuyuş farklılıklarını nakledenlere nisbet ederek bildiren ilim olarak tanımlanmaktadır.⁶

İmam Suyûtî, “Kırâat imamlarından birinde rivâyet ve tarikler ittifâk ederse, o kırâattır.” demiştir.⁷

⁵ Ebu'l-Fadl Cemâlû'd-Dîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî İbn Manzûr, Lisânü'l-Arap, Dâr es-Sâdır, Beyrut, c.I, s.129; Abdulhamit Birişik, Kırâat İlmi ve Tarihi, Emin Yayınları, Bursa, 2014, s.22.

⁶ Ahmed b. Muhammed b. Abdu'l-Ğanî ed-Dimyâtî el-Bennâ, İthâfû Fûdalâi'l Beşar, Dâru'l Kütübü'l İlmîyye, Lübnan, 2011, s.7; Nihat Temel, Kırâat ve Tecvid İstilahları, İstanbul: İFAV,2009, s.85.

⁷ Celâleddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, el- İtkân fî Ulûmi'l- Kur'an, (Neşreden: Ebû Bekr Bakillanî), c.I, (h.911/1506), s.131.

Kısaca şöyle de târif etmek mümkündür: “*Kırâat imamları arasındaki farklı okuyuşlara kırâat denir.*”⁸

İbnü’l- Cezerî kırâat kelimesini şöyle tanımlamıştır: “*Kur’an kelimelerinin edâ keyfiyetini bilmektir*”⁹

Kırâat ilmi açısından “kırâat” kelimesinin tanımını şöyle yapmak da mümkündür. Kırâat: *Bir kırâat imamının, râvileri ve tariklerinin ittifâkı ile adına isnâd edilerek, diğer kırâat imamları ile üzerinde ihtilâf edilen Kur’an lafzındaki mezhebini ifâde eden okuyuştur.* Âsım kırâatı, Verş kırâatı vb.¹⁰

Kırâat kelimesiyle tilâvet kelimesi arasındaki farkın da üzerinde durmak istiyorum. Çünkü bazen her iki kelime de birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Dolayısıyla kimi zaman bu kullanım isâbet etmekte kimi zaman da yanlış olmaktadır.

b. Kırâat İlmi

Kırâat ilminde üstâd kabul edilen, büyük kırâat âlimi İbnü’l Cezerî’nin Kırâat ilmiyle ilgili tanımı şöyledir: “*Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nisbet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir bilimdir.*”¹¹

Gazzâli kırâat ilmini şöyle târif etmiştir: “*Kırâat ilmi öyle bir ilimdir ki onunla, Ku’ân’a âit kelimelerin îrab vecihleri ve bu kelimelerin telaffuz şekillerindeki çeşitlilikler bilinir.*”¹²

Başka bir ifâdeyle, *Kur’ân kelimelerinin edâ keyfiyetini ve kırâat farklılıklarını, nakledenlere nisbet ederek öğrenme ve bilme ilmidir.*¹³

Yapılan bu tanımlardan hareketle, şu sonuçları elde etmemiz mümkündür. Kırâat ilminin konusu, Kur’ân’ı- Kerim’in kelimeleridir. Amacı, Hz.Osman’a nisbet olunan mushaflardan birinin resm-i hattına ve arap gramerine uygun olup, aynı zamanda sahih muttasıl bir senetle peygamberimize kadar ulaşma özelliklerine sahip, yani mütevâtir kabul edilen kırâatlardaki farklı okumaları yazıya geçirerek okumaktır. Bununla birlikte,

⁸ İsmâil Karaçam, Kırâat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatların Yorum Farklılıklarına Etkisi, İFAV, 1996, İstanbul, s.73.

⁹ Muhammed İbn Muhammed İbnü’l- Cezerî, Müncidü’l Mukriîn ve Murşidu’t-Tâlibîn, Dâr Âlemi’l- Fevâid, h.1419, s.49.

¹⁰ Mustafa Atillâ Akdemir, “el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü’l-İrfân”(Doktora Tezi), İstanbul, 1999, s.19.

¹¹ İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.54; Abdulhamit Birışık, a.g.e. s.23.

¹² Ali Osman Yüksel, İbnü’l- Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr, İFAV, İstanbul, 2016, s.115.

¹³ Nihat Temel, a.g.e. s.86.

Kur'ân lafızlarını korumak, değiştirilmesini önlemek, islâm ilimlerinin temel kaynaklarından olan kırâat ilmini, nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktır.

c. Kâri (Kurra)

Lügâta, “okuyucu veya okuyan” mânalarını ifâde eden “*el-kârî*” (القارئ) kelimesinin çoğuludur. İstilahta ise; kırâat ilmi içinde kendilerine “*Yedi Kırâat*” veya “*On Kırâat*” nisbet edilenlere veya bu kırâatları bilen meşhur kırâat imamlarına *kurrâ* denir.¹⁴

Kurrâ, Kur'ân'ın tamamını ezberlemiş ve ondaki tüm farklı okumalara hakkıyla vâkıf olan hâfizlar için de kullanılan bir tâbirdir. “Kârî” kelimesine yüklenen bu anlam, islâmın ilk yıllarında kullanılan bir anlam değildir. Çünkü bu anlam, Hz.Peygamber döneminde, nâzil olan Kur'ân âyetini ezberleyen kişiler için kullanılan bir tâbirdir. Ancak, zamanla kırâat ilminin gelişmesi ve bu ilimle meşgul olan kişilerin sayısının artmasından dolayı, “*kurrâ*” kelimesinde de anlam genişlemesi yaşanarak bu günkü mânada da kullanılmaya başlamıştır.¹⁵

d. Rivâyet

Bir kırâat imamından bir râviye nisbet olunan her farklılığa rivâyet denir. Daha genel bir ifadeyle, imamların râvileri arasındaki kırâat farklılıklarıdır. Yani kırâattaki ihtilâf, imamın râvisine aitse, buna rivâyet denir.¹⁶

Başka bir ifadeyle, bir kırâat imamının râvilerinden birinin diğerine muhâlif olan kırâatı veya bir râviye nisbet edilen ihtilaflardır.¹⁷

e. Râvi

Râvinin sözlük anlamı “*nakleden, anlatan ve hikâye eden*” demektir. İstilâhî mânası ise; imamından kırâat rivâyet eden kimsedir. Çoğulu “*ruvât*”tır. Bu tanımdan hareketle, on kırâat imamından kırâat rivâyet edenlere “*ruvât*” denilir.¹⁸

Kırâat ihtilâflarında, bütün rivâyet ve tariklerin ittifâkı durumunda, ihtilâf o kırâat imamına nisbet edilir. Bununla birlikte zikredilen ihtilâfın, o kırâat imamının

¹⁴ İsmâil Karaçam, a.g.e. s.79.

¹⁵ Muhsin Demirci, Tefsir Terimler Sözlüğü. İFAV, İstanbul, 2011, s.162.

¹⁶ İsmâil Karaçam, a.g.e. s.79.

¹⁷ Muhsin Demirci, a.g.e. s.235.

¹⁸ İsmâil Karaçam, a.g.e. s.79; Muhsin Demirci, a.g.e. s.231.

râvilerinden birisine de nisbeti mümkündür. İşte kendi imamından telâkki edip, diğer râvilerden farklı olarak bu ihtilâfî rivâyet eden kişiye, kırâat ıstılâhında “*râvi*” denilir.¹⁹

f. Tarik

Lügâta, “*yol*” anlamına gelmektedir. İstılâhî tanımı ise, râvilerden sonra gelenlerin rivâyetteki / kırâattaki ihtilâf ve farklılıklarına “*tarik*” denir. Râvilerin ve tariklerin ikişer tariki vardır.²⁰

Bu kelimeyle ilgili olarak Kastallâni şöyle bir izâhat yapmıştır. “Kırâattaki ihtilâf, ya imama ya da râvisine yahut ta râvilerin râvisine ait olur. Örneğin Verş’ten iki tarik gelmiştir. Bunlardan birisi Ezrak diğeri ise Isbahâni’ye izafe edilmiştir. Hilâf râvilerden sonra, aşağıya doğru daha sonrakilerden birine ait olursa, bu hilâfa “*tarik*” denir.²¹

Kırâat eğitiminde “*tarik*” kelimesi, farklı başlıklar altında isimlendirilmişlerdir.

1. Tilâvet tarzı bakımından:

- a) **İndirac Tarîki:** Bir hatimde, bütün kırâat vecihlerini öğrenmek ve tilâvet etmektir.²²
- b) **İnfirâd Tarîki:** Kırâatları ve vecihleri, ayrı ayrı birbirine karıştırmadan tilâvet etmek ve her bir rivâyet için bir hatim indirme şeklidir.²³

2. Kırâatların sayısı bakımından:

- a) **Seb’a Tarîki:** Yedi kırâat imamının²⁴kırâatlarını ihtivâ eden kitaplar arasında, İmam Ebû Amr Osman ed-Dâni’nin “*Teysir*”i ile, İmam Şâtibînin “*Hirzu’l Emânisi*” nin ihtivâ ettiği kırâat vecihlerine denir.²⁵
- b) **Aşere Tarîki:** Seb’a tariki kaynaklarına, İmam el- Cezerî’nin “*et-Tahbîru’t Teysir*”i ile “*ed-Dürre*” isimli eserlerinin içindeki kırâat vecihlerine denir.²⁶ Yedi kırâat imamına üç imam²⁷ daha ilâve edilmesiyle ortaya çıkan ekoldür.

¹⁹ Hasan Tahsin Feyizli, Kırâat-i Aşere, DİB Yayınları, Ankara, 2016, s.29.

²⁰ Hasan Tahsin Feyizli, a.g.e. s.30.

²¹ Hasan Tahsin Feyizli, a.g.e. s.30; Nihat Temel, a.g.e. s.128.

²² Suyûtî, a.g.e. c.I, s.134.

²³ Hasan Tahsin Feyizli, a.g.e. s.32.

²⁴ Bu kırâat imamlarını şu şekilde ifade edebiliriz. Nâfi, İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamze ve Kisâi.

²⁵ Muhammed Emin Efendi Umdetü’l- Hallân fi İdâhi Zübdeti’l- İrfân, Hanifiyye Kitabevi, İstanbul, s.114.

- c) **Takrib Tarîki:** Kırâat imamlarının ravilerinin ravilerinin de okuyuş farklılıkları dikkate alınarak, ortaya çıkan ekoldür. Ülkemizde, Aşere-Takrib-Tayyibe adıyla açılmış olan kırâat kurslarında, aşere tariki okunduktan sonra takrib tariki eğitimi verilmektedir.

3. Kitaplar ve şahıslar bakımından:

- a) **Teysir Tarîki:** İmam Ebû Amr Osman ed-Dâni'nin "*Teysir*" ile İmam el-Cezerî'nin "*et-Tahbîr*" adlı eserleri asıl kaynak kabul edilen ekoldür. Bu tarik, Kânunî Sultan Süleyman döneminde, İstanbul'da Eyüp Sultan Câmii'nde 1597 yılına kadar okutulmuştur. Bu eğitimin İstanbul'da yapılmasından dolayı, bu tarik "*İstanbul Tarîki*" olarak da bilinir.²⁸
- b) **Şâtübî Tarîki:** , İmam Şâtübînin "*Hırzu'l Emânisi*" ile İmam el-Cezerî'nin "*ed-Dürre*" isimli eserlerinin asıl kaynak olarak kabul edildiği ekoldür. "*On Kırâat*" ı temsil eder. Usulüne uygun olan durumlarda, *et-Teysîr* ve *et-Tahbîr*'den de faydalanılmıştır. Önce Mısır'da yayıldığı için "*Mısır Tarîki*" olarak ta bilinmektedir.²⁹
- c) **Tayyibe Tarîki:** İbnü'l Cezerî'nin manzum olarak kaleme aldığı "*Tayyibetü'n-Neşr*" isimli eserinde, diğer tariklerden farklı olarak on imamın kırâatlarını hep birlikte ele almıştır. İmamların râvilerinin râvilerine (tarik) de yer vermiştir.³⁰

2. KIRÂAT İLMİNİN KONUSU

Kur'ân-ı Kerim kelimelerinin okunuşlarında olan farklılıklar ve onların telaffuz şekilleridir.³¹ Yani, okunuşlarındaki değişiklikler ve edâ keyfiyetleri bakımından Kur'ân kelimeleridir.³²

²⁶ Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.114.

²⁷ Ebû Ca'fer, Şeyh Ya'kup ve Halefu'l-Âşir.

²⁸ Hasan Tahsin Feyizli, a.g.e. s.33; Mustafa Atilla Akdemir, a.g.m. s.28-29.

²⁹ Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.114.-117; İsmail Karaçam, Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati İFAV, İstanbul, 1995, s.249. Hasan Tahsin Feyizli, a.g.e. s.33; M.Atilla Akdemir, a.g.m. s.28-29.

³⁰ Suyûtî, a.g.e. c.I, s.134; Hasan Tahsin Feyizli, a.g.e. s.31.

³¹ Ebû Hafs Sirâcü'd-Dîn Umar İbn Zeynu'd-Dîn Kâsım İbn Muhammed İbn Ali en-Neşşâr, el-Büdûru'z-Zâhiratü fi'l-Kırâati'l-Aşri'l- Mütevâtira, Âlemi'l- Kutub, Beyrut, 2000, c.I. s.5; Hasan Tahsin Feyizli, a.g.e. s.22.

³² Abdurrahman Çetin, Yedi Harf ve Kırâatlar, Ensar Yayınları, İstanbul, 2013, s.212.

3. KIRÂAT İLMİNİN GÂYESİ

Var olan her ilmin, insanlığa hizmeti söz konusudur. Topluma bir faydası olması gerekmektedir. Belli bir amaç ve gâye için varlıklarını sürdürürler. Bundan dolayı, kırâat ilminin var olmasının bir amacı ve hedefi vardır.

Kırâat İlminin gâyesi, mütevâtir kabul edilip sahih olan rivâyetleri tesbit etmek, belirlenen usûl ve kâidelerini muhâfaza edip kırâat literatürüne girişini sağlamaktır. Âlimler bu gâye için, günümüze kadar hassâsiyet göstermişlerdir. Gerekli araştırma ve incelemeler yapılmış, rivâyetler güvenilir olup / olmama bakımından tasnife tâbi tutulmuş, zayıf ve şazz kırâatlar tesbit edilerek mütevâtir kabul edilen sahih kırâatlar ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla kırâat ilminin gâyesi; mütevâtir olan kırâat farklılıklarını kayıt altına alarak bu ilmin tahsilini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, kırâat imamlarından her birinin rivâyetlerine vâkıf olmak ve onları sonraki nesle aktarılmasını sağlamaktır.³³

4. KIRÂAT İLMİNİN FAYDASI

Kırâat İlmi, Kur'ân ilimlerinin en önde kabul edilenidir. Rivayetlerdeki değişik okuyuşların, farklı mana cilvelerini içinde barındırıp, diğer islami bilimlere zengin bir alt yapı oluşturması bakımından önemi ve etkisi tartışılmazdır.

Ali Osman Yüksel'in "*İbnü'l- Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*" adlı kitabında, kırâat ilminin faydalarını, diğer bazı kırâat ile ilgili eserlerde de görülen, şu on madde ile ortaya koymuştur.

1. Kur'ân kelimelerini okurken, yanlış yapmamak.
2. Kur'ân kelimelerinin yapısal anlamda bozulup değiştirilmesini önlemek.
3. Kırâat imamlarının rivâyetlerini, nasıl okuduklarını bilmek.
4. Farklı vecihlerin hangisinin Kur'ânî olup olmadığını tesbit etmek.
5. Kur'ân okumada, müslümanlara kolaylık getirmek.
6. Diğer islâmî ilimlere, (özellikle tefsir, fıkıh, kelâm ve diğerleri) kaynaklık ederek farklı hükümler çıkarmak.
7. Farklı kırâatların delil/ hüccet olmaları.

³³ Ali Osman Yüksel, a.g.e. s.15.

8. İslâm âlimlerinin istikâmet üzere olmalarına medâr (yardımcı) olmak.
9. Her farklı okuyuşun, şer’i bir hükme delâletini sağlamak.
10. Bu ilmin ihmâli durumunda, farklı rivâyetlerin ortadan kalkmasıyla birlikte, delil oldukları hükümlerin de ortadan kalması gibi, tehlikeli bir sonucun oluşmasını engellemek.³⁴

5. KİRÂATLARIN KUR’ÂN’IN ANLAMINA ETKİSİ

Kırâatların, Kur’ân’ın anlamı üzerindeki etkisine geçmeden, kısaca Kur’ân-ı Kerim’in lügât ve ıstılâhî manası üzerinde durmak istiyorum.

“*Kur’ân*” kelimesinin lügât mânâsı ve hangi kökten türediği konusunda, islâm âlimleri arasında bir ittifâk söz konusu değildir. Bu duruma “*Kur’ân*” kelimesinin etimolojik yapısının büyük etkisi olmuştur. Genel olarak bu kelime hemzeli ve hemzesiz olarak okunmuştur.³⁵ Şimdi bunlar üzerinde kısaca durmak istiyorum.

a) *Kur’ân kelimesinin hemzesiz olduğu görüşünü savunanlar:*

1. Kur’ân kelimesi hemzesiz olup hiçbir kökten de türemediğini, Tevrat ve İncil gibi, Hz Muhammed(sav)’e indirilen kitabın özel ismi olduğu kanaatinde olanlar vardır. İmam Şâfi şöyle der: “*Kur’ân قرآن kökünden türememiştir, eğer böyle olsaydı her okunan şey Kur’ân olurdu.*”³⁶
2. Kur’ân kelimelerinin birbirlerine benzemeleri ve kârine teşkil etmelerini düşünenler, القرينة kelimesinin cemisi olan القرائن lafzından türediğini söylerler.³⁷
3. Sûreler ve âyetler birbirlerine yakın olduklarından, “*birşeyi yaklaştırmak, bitiştirmek*” anlamında olan قرن kökünden türediğini düşünenler vardır.³⁸

³⁴ Ali Osman Yüksel, a.g.e. s.15-16; İsmail Karaçam, Kur’ân-ı Kerim’in Nüzûlü ve Kırâatı, s.236.

³⁵ İsmâil Karaçam, Kırâat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatların Yorum Farklılıklarına Etkisi, s.74.

³⁶ Subhi es-Sâlih, Kur’ân İlimleri, Hibaş Yayınları, Konya, ts, s.16.

³⁷ İsmâil Karaçam, a.g.e, s.74.

³⁸ Ebu Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah ez-Zerkeşi, el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân, İsâ el-Bâbî el-Halebî Kitabevi, c.I, 1972, s.277-278.

b) Kur'ân kelimesinin hemzeli olduğu görüşünü savunanlar:

1. Kur'ân, son ilâhi kitap olmasından dolayı, önceki kitapların semeresini toplayıp bir araya getiren ilâhi vahiylerin toplamı niteliğindedir. فعلان vezninde, “toplamak” anlamındaki القرء kelimesinden türediği düşüncesini savunanlar mevcuttur.³⁹
2. Kur'ân kelimesi, “okumak” anlamına gelen قرا kökünden türediği, الغفران vezninde bir masdar olduğunu, “okunan şey” (المقروء) anlamında ismi mef'ul anlamının kastedildiği görüşünü benimseyenler vardır.⁴⁰

Aktardığımız bu bilgilerden sonra, sonuç olarak şunu ifade etmemiz mümkündür. Yüce Allah, son ilâhi kitabında şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ (17) فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ

“ Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy.”⁴¹ âyet-i kerimesi, son ifâde edilen görüşün daha sağlam ve kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. İslâm âlimleri arasında en kuvvetli görülüp kabul edilen görüş de budur.⁴²

Kur'ân-ı Kerim'in ıstılâhî mânâsı konusunda da bir ortak görüş söz konusu değildir. Ancak usûlcülerin, fâkihî ve dilcilerin ittîfâk ettikleri tanım şöyledir: “Kur'ân, Hz. Peygamber(sav)'e inzâl olunmuş, mushaflarda yazılmış, tevâtür yoluyla nakledilmiş ve tilâvetiyle ibâdet edilen mu'ciz bir kelâmdır.”⁴³

Kelâmcıların tanımında ise, Kur'ân'ın içeriğinden hareketle bir tanım söz konusu olmayıp, mushafın şekli itibariyle yaklaşarak bir tanım yaptıkları görülmektedir. Burada yapılan bir tanıma zikretmek yerinde olacaktır. Kelâmcılar Kur'ân-ı şöyle

³⁹ Zerkeşî, a.g.e. c.1 s.277.

⁴⁰ Subhi es- Sâlih, a.g.e. s.17.

⁴¹ Kıyâme, 75/18.

⁴² Muhammed Abdu'l-Azîm ez-Zerkâni, Menâhilü'l- İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân, c.1, İsa el-Bâbî el-Helebî ve Şürakêhu, s.14; İsmâil Karaçam, a.g.e, s.75.

⁴³ Zerkâni, a.g.e. c.I, s.16; İsmâil Karaçam, a.g.e. s.76.

tanımlamışlardır: “ *Kur’ân, Peygamber(sav)’e, Fatıha sûresinden Nâs sûresinin sonuna kadar kendine özgü özellikleriyle inzâl olunmuş mümtâz lafızdır.*”⁴⁴

Kırâatların, Kur’ân üzerindeki etkisini, genel olarak hem tilâvet/kırâat etme hem de, derin ve farklı mânâ zenginliğinin ortaya çıkması açısından görmemiz mümkündür.

Kur’ân, Allah’ın son ilâhi kitabı iken, kırâat ise onu okumak ve / veya farklı rivâyetlerine vâkıf olmaktır. Kur’ân’ın anlamına etki eden kırâatlar olduğu gibi, arap dili ve edebiyatının zengin oluşu ve lehçe farklılıklarından dolayı, anlamı etkilemeyen kırâatların varlığı da söz konusudur.

Kırâattaki usûl farklılıklarının (nakl, ibdâl, sekt vs.) Kur’ân’ın anlamına etkisi yoktur. Diğer kırâat farklılıkları olan ferş-i hurûfun ise, anlama etki edip farklı yorumlara sebep olacak kırâatlar olduğu gibi, mânâ üzerinde ciddi bir etki oluşturmayacak rivâyetlerin varlığı da söz konusudur.

Kırâatların, Kur’ân’ın anlaşılması ve farklı yorumlanmasına etkisi çok büyüktür. Bazı müphem ve kapalı ifâdeler, kırâatlar sayesinde anlaşılır hâle gelmiştir. Böylece Kur’ân’ın, daha yaşanılabilir bir kitâp olma özelliği ortaya çıkmaktadır. Böylece kırâatların varlığıyla, hem Kur’ân’ın okunuşunda farklı ve zengin çeşniler ortaya çıkmış; hem de engin ve derin iç içe mânâlar ifâde eden Kur’ân-ı Kerim’in anlamı daha da zenginleşmiş, çoğalmış ve her devirde değişik insan topluluklarının farklı farklı lezzet aldıkları veya istifâde ettikleri, ilâhi bir sofraya ve hazine olmuştur.⁴⁵

6. KIRÂAT- TEFSİR İLİŞKİSİ

Tefsir kelimesi, “*Fesr*” veya taklib⁴⁶ tarikiyle, “*Sefr*” köklerinden “*Tef’îl*” bâbında bir mastardır. “*Fesr*”; lügâtte *keşfetmek, izhâr etmek ve üzeri kapalı bir şeyi açmak* gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu mânâlardan faydalanılarak “*Fesr*” kelimesi lügâtte; tabibin hastalığı teşhis için bakmış olduğu az suya denir. “*Sefr*” ise; çeşitli

⁴⁴ Zerkâni, a.g.e. c.I, s.18; İsmâil Karaçam, a.g.e. s.76.

⁴⁵ Abdurrahman Çetin, Kırâatların Tefsire Etkisi, s.89-90.

⁴⁶ Herhangi bir kelimedede bulunan harflerin yerlerini değiştirmek suretiyle yeni bir kelime oluşturma demektir.

anlamlara gelse de, araplar arasında *kapalı bir şeyi açmak ve aydınlatmak* anlamlarında kullanılmıştır.⁴⁷

Tefsir kelimesinin ıstılâhî mânâsı ise; *müşkil olan kelimededen murâd edilen şeyi keşfetmek ve ortaya çıkartmaktır.*⁴⁸

Zerkeşî tefsiri şöyle târif eder: “*Âyet, sûre ve kıssâların nüzûl sebeplerini, onlarda inen işâretlerini, sonra mekkî ve medenî tertiplerini, muhkem ve müteşâbihlerini, nâsîh ve mensuhlarını, hâs ve umûmîliklerini, mutlak ve mukayyedliklerini, mücmel ve müfesserliklerini bilmektir.*”⁴⁹

Çalışmamızın bazı noktalarında yer yer değindiğimiz üzere, Tefsir ilmi, İslâmî ilimler içerisinde, Kırâat İlmiyle en fazla etkileşim içinde olan ilimdir. Çünkü tefsir, Kur’ân-ı Kerim’e farklı açılardan yaklaşarak anlama ve yorumlama ilmidir. Nesnel ifadelerden ziyâde öznel yaklaşımların varlığı daha fazladır. İşte kırâat ilmindeki farklı rivâyetlerin varlığı, tefsir ilmine bu konuda delil teşkil etmekte ve farklı yorumlamalara katkı sağlamaktadır. Derin mânâ ifâde eden zengin yorumlar, aynı seviyedeki derinliği ve mûciz tarafı olan kelimelerle sağlanır ki, bu da Kur’ân kelimeleridir.

Kırâatlardaki usûl farklılıklarının tefsire etkisi söz konusu değildir. Ferş-i huruf ihtiva eden yerlerde ise, anlama etki edenleri olduğu gibi, anlamı değiştirmeyip, bir nüans farklılığı oluşturanları vardır. Bu durum bazen kelimenin bütününde oluşan bir değişiklikte olduğu gibi, bazen de bir harekenin farklı olmasıyla, ilgili kelimenin cümle içindeki konumunun (fâil, mef’ul vb.) ve anlamın değişmesiyle olabilmektedir.

Tefsir ilmi açısından kırâatlar büyük önem taşımaktadır. Kur’ân’ın tefsir edilmesinde ve tefsir ile ilgili çalışmaların bugünkü seviyeye ulaşmasında, kırâat ve kırâat ilminin katkısı büyük olmuştur. Özellikle dirâyet tefsirlerinde, kırâatların delil olarak kullanılıp farklı tevcihler yapıldığına şahit olmaktayız.⁵⁰ Tüm bu bilgiler bize,

⁴⁷ Ebu’l-Fadl Cemâlî’ d-Dîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî İbn Manzûr, Lisânü’l-Arap, Dâr es-Sâdır, Beyrut, c.V, s.55; İsmâ’il b. Hammad el-Cevheri, es-Sihâh, Dâru’l-‘İlmi Lilmelâyîn, Kahira, 1.b, m.1956, 2, s.781; Muhammed Murtaza Zebîdî, Tâcu’l-‘Arûs, Dâr es-Sâdır, Beyrut, c.III, s.470; İsmâil Cerrahoğlu, Tefsir Târihi, Fecr Yayınları, Ankara, 2014, s.14; İsmâil Karaçam, a.g.e. s.29.

⁴⁸ İsmâil Cerrahoğlu, a.g.e. s.20.

⁴⁹ Zerkeşî, a.g.e. c.I, s.13; İsmâil Karaçam, a.g.e. s.29.

⁵⁰ İsmâil Karaçam, a.g.e. s.152.

kırâatlar ile islâmî ilimlerin, özellikle de tefsir ilminin iç içe olduğunu açıkça göstermektedir.

B. KİRÂAT TÂRİHİ

1. KİRÂAT İLMİNİN DOĞUŞU VE KAYNAĞI

Kırâat ilminin, Kur'ân-ı Kerim'le doğrudan ilgisi olması dolayısıyla, bu ilmin kaynağı elbette ki Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu yüce kelâmı, nâzil olduğu zaman insanlara doğru bir şekilde, eksiksiz tebliğ edilmesi için büyük bir gayret ve çalışma azmi içinde olan ve ezberleyen Allah Rasûlü'dür. Dolayısıyla Kur'an'ın ilk hâfızı peygamberimizdir.

Nâzil olan âyetler, bizzat peygamberimizin huzurunda, derhâl vahiy kâtiplerine yazdırılarak muhâfaza altına alınırdı. Allah Rasulü, yazılan vahyin kontrolü ve tashihini yapmak için, vahiy kâtibine yazdığını okumasını isterdi. Kur'an'ın muhâfazası, hem yazılarak kayıt altına alınıyor hem de sahabiler tarafından ezberleniyordu. O dönemki hafızlara “ *kurra* ” deniyordu. Kur'an eğitim ve öğretimi de bir taraftan, Erkâm'ın evinde başlamıştı. Sonrasında da Medine'de, bizzat Hz. Peygamber mescidinde devam etmişti. Elbette ki diğer beldelelere de, öğreticiler gönderilerek Kur'ân öğretiminin başlanması sağlandı.⁵¹

Fetihlerle birlikte islâm toprakları artıyor ve insanlar da grup grup islama dahil oluyorlardı. Dolayısıyla bu yeni yerleşim yerlerine *kurrâlar* gönderilerek, Kur'ân öğretilmesi sağlandı. Her belde halkı, kendilerine gelen *kurrâlardan* kırâat öğreniyordu.⁵²

Ancak Kur'ân'ın “*Yedi Harf*” üzere indirilmiş olması gerçeğine bağlı olarak, beldelelere eğitim için her bir *kurrâ*, Kur'ân-ı Kerim'in bazı harf ve kelimelerinin edâ ve keyfiyetlerini farklı naklettikleri için, bazı kelimelerde farklılıklar ve değişik vecihler ortaya çıkıyordu. Bu durum da müslümanlar arasında şaşkınlığa ve yersiz tartışmaların çıkmasına sebep oluyordu. Bu duruma müdâhale etmek için Hz.Osman (ra), Hz. Ebûbekir (ra) zamanında kitap haline getirilen ve Hz.Hafsâ (r.anha)'nın elinde olan

⁵¹ Muhammed Hamidullah, Kur'ân-ı Kerim Tarihi, İFAV, İstanbul, 2000, s.42; Abdurrahman Çetin, Yedi Harf ve Kırâatlar, s.217.

⁵² Zerkâni, a.g.e. c.I, s.255.

mushâfın ve Kur’ân’ın asıl indiği lehçe olan kureyş lehçesinin esas alınarak, Zeyd b. Sâbit başkanlığındaki komisyona, Kur’ân’ın istinsâhı için emir ve yetki verdi. Yapılan çalışmalar neticesinde çoğaltılan nüshâlardan, birisi Medine’de bırakılmak üzere, diğerleri Mekke, Kûfe, Şâm ve Basra’ya (başka bir rivâyete göre ise Yemen ve Bahreyn de vardır.) gönderildi.⁵³

Farklı şehirlere gönderilen bu Mushafların noktasız ve harekesiz olmaları ve kelimelerinin yazılışlarının da farklı kırâat vecihlerine imkân vermesinden dolayı, kırâatta esas umde, mushafın hattı olmuştur. Dolayısıyla eğitim için gönderilen kurrâlar, kendilerine verilen nüshâya uygun kırâatları, gittikleri beldelere öğretmişler ve yaymışlardır.⁵⁴

Yukarıda da ifade edildiği üzere, “*Yedi Harf*” gerçeğine bağlı olarak sahâbenin, peygamberimizden kırâat alış şekilleri ve dereceleri farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklardan dolayı, onlardan kırâat alan tâbiûnun da, kendilerinden sonra gelen nesle, kırâat aktarmaları aynı şekilde farklılık göstermiştir. Bu durum, kırâatları kendilerine dayandırılan meşhur kırâat imamlarına gelinceye kadar devam etmiştir.⁵⁵

Dolayısıyla, Kur’ân-ı Kerim’in “*Yedi Harf*” üzere indirildiğini ifâde eden mütevâtir hadisler ile, Hz. Ebûbekir zamanında mushaf haline getirilip, Hz. Osman döneminde istinsah edilen Kur’ân nüshâları, kırâat ilmi için ana kaynak olarak kabul edilirler.

Hicrî 1. Yüzyılda tâbiûn devrinin sonlarından itibâren, kırâatların zabt-ı konusuna itinâ gösterilmiş ve günümüze kadar intikâli sağlanmıştır.⁵⁶

2. KIRÂAT İLMİNİN GELİŞMESİ

Kırâat İlminin gelişme sürecine girmesi, ilk olarak bu alanla alâkalı eserlerin yazılmasıyla başlamıştır. Bu konuda ilk eser yazarlar Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, Ebû Câfer et-Taberî ve Ebû Hâtim es-Sicistânî’dir.⁵⁷

⁵³ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.7.

⁵⁴ Zerkâni, a.g.e. c.I, s.403-409.

⁵⁵ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.220.

⁵⁶ İsmâil Karaçam, a.g.e. s.92.

⁵⁷ Mustafa Atillâ Akdemir, a.g.m. s.17; İsmâil Karaçam, a.g.e. s.93.

Hicrî 2.asrın başlarında, müslümanların okumada ve tedrisâtında bir kırâatı diğerine tercih etmesinden dolayı, *Yedi Kırâat*⁵⁸ tâbiri meşhur olmaya başlamıştı. H.3. asırda ise, *Kitâbü's-Seb'a* adlı eserinde, kırâatları yediye tahsis eden Ebû Bekr b. Mücâhid olmuştur. Yapılan bu eşsiz çalışma için, o dönem, “Yedi Harf” ve “Yedi Kırâat” mefhumları arasında karışıklığa sebebiyet verdiği için eleştiri yapılmıştır.⁵⁹

Yine aynı asırda yaşayan Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Mihrân, el-İsbahânî en-Nîsâbûrî, *el-Ğâye fi'l-Kırâati'l-Aşr* adlı eserinde, “*yedi kırâata*” “*üç kırâat*” daha ekleyerek “*On Kırâat*” tâbiri oluşarak, “*Kırâat-ı Aşere*”yi oluşturmuştur.⁶⁰

İbnü'l- Cezerî ise, yapılan bu çalışmadaki On Kırâatı îzah ederek sahih ve meşhur olduğunu belirtmesinden sonra, Kırâat-ı Aşere Müslümanlar arasında benimsenmiş ve her kırâat kendi imamının ismiyle meşhur olmuştur.⁶¹

3. KIRÂAT İLMİNİN YAYILMASI

Kırâat İlmi tedvin edilinceye kadar, hâfızlar ve kırâat âlimleri bu kırâatları, fâsılasız bir şekilde birbirlerine nakletmişlerdir. Özellikle doğuda ve Endülüs'te bulunan müslümanlar bu ilme büyük ehemmiyet göstermişlerdir.⁶²

Kırâat İlmi, hicrî 4. Yüzyılda bazı âlimlerin mahâretiyle, doğu ve Endülüs'e girmiştir. Kırâatları bu bölgelere getiren ilk kişi Abdullâh et- Talamnekî'dir. Ardından, Mekkî b. Ebî Tâlib takip etmiş, sonrasında da Ebû Amr Osman ed-Dâni bu konuda önemli eserler vererek, kırâat ilminin yayılması için gayret göstermişlerdir.⁶³

Kırâat İlminin Şam bölgesine girişini ve gelişmesini sağlayan ise, sahâbeden Ebu'd- Derdâ' dır.⁶⁴

Anadolu topraklarında kırâat ilminin ne zaman girdiği konusunda, kaynaklarda net bir tarih olmamasına rağmen, Yıldırım Beyâzıd Hân'ın İbnü'l Cezerî'yi, 1394

⁵⁸ Nâfi, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamze ve Kisâi'nin kırâatlarıdır.

⁵⁹ Zerkeşî, a.g.e. c.I, s.329-330; İsmâil Karaçam, a.g.e. s.93.

⁶⁰ Ali Eroğlu, “İbn Mihran en- Nîsâbûrî”, DİA, c.XX, 1999, s.199-200; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.221.

⁶¹ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.221.

⁶² Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadramî, Mukaddime, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970. c.II, s.460-470; İsmâil Karaçam, a.g.e. s.93.

⁶³ İbnü'l Cezerî, a.g.e. c.I, s.34.

⁶⁴ İsmâil Karaçam, a.g.e. s.93.

yılında Bursa'ya daveti üzerine girdiği söylenebilir. Bu topraklarda kırâat ilminin girişi ve neşrini icrâ etmek için, Mısır'ın İskenderiye şehrinden yola çıkan İbnü'l Cezerî, deniz yoluyla önce Antakya şehrine gelmiştir. Daha sonra Bursa'ya doğru yola çıkmış, yolculuk esnâsında uğradığı yerlerde ilim meclisleri oluşturulmuş ve orada bulunan insanlar kırâat ilmiyle ilgili olarak kendisinden istifâde etmişlerdir. Yıldırım Beyâzıd Hân, İbnü'l Cezerî'yi Bursa'nın girişinde karşılayarak, Ulu Câmii bitişiğinde bulunan, Dâru'l-Kurrâ'yı emrine vererek, dolgun bir maaş ve ilâve tahsisatlarla birlikte, kırâat ilmini neşretmesi için gerekli ortamı kendisine hazırlamıştır. İbnü'l Cezerî, bugün için, kırâat ilmi açısından temel kaynak olma özelliğini taşıyan *en-Neşr* ve *Tayyibe*''sini Bursa'da yazarak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Pekçok kırâat talebesi yetiştirmiştir. *Tayyibe* hâfızları ilk burada yetişmiştir. Ancak 1402 yılında, Yıldırım Beyâzıd Hân'ın Timur'la yapmış olduğu Ankara Savaşı sonrasında, gâlip gelen Timur, bu ilim deryâsı ve Kur'ân hizmetkârı ve üstâdı olan İbnü'l Cezerî'yi de yanına alarak götürmüştür.⁶⁵

Kırâat İlmi, Kur'ân ilmidir. Bundan dolayı, bu ilmin neşri, devâmı ve yayılması için gerekli tüm çalışmalar yapılmalıdır. Dünyanın dört bir tarafında, kırâat ilim meclisleri, açılmış olan aşere-takrib-tayyibe kursları ve akademik alanda yapılan çalışmalarla, kırâat ilmi, islâmi ilimler içindeki yerini almıştır.

⁶⁵ Tayyar Altıkulaç, “İbnü'l-Cezerî”, TDV İslam Ansiklopedisi, XX, 1999, s.552.

İKİNCİ BÖLÜM

A'RÂF SÛRESİ VE KIRÂATLAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

A. A'RÂF SÛRESİNİN TANITIMI VE GENEL MUHTEVASI

1. SÛRENİN SÖZLÜK ANLAMI

A'râf sözlükte, “ *sur, dağ ve tepenin zirvesi* “ manasındaki “ *urfûn* “ çoğulu olan ve bu sûrede cennet ve cehennem arasındaki bir yerin adı olarak kullanılan A'râf kelimesi, sûrenin 46. ve 48. ayetlerinde geçmektedir.⁶⁶

A'râf¹, “*cennet ve cehennem arasındaki bir duvar*”⁶⁷, “*engelleyici bir duvar*”⁶⁸, “*cennet ve cehennem arasındaki surların en yüksek şerefeleri*”⁶⁹ diye tanımlayanlar olduğu gibi, “*yüksek bir mekan*”⁷⁰, “*cennet ve cehennem arasındaki perde*” şeklinde tanımlayanlar da vardır. Bu perde , “*aralarında bir sur çekilir*”⁷¹ ayetinde ifade edilen perdedir. Ayrıca, “*urfu'l- feres (at yelesi), urfu'd-dîk (horoz ibiği)*”⁷² “*iki taraf arasındaki engel ve burç*”⁷³ “*herşeyin yüksekliği, yüksekçe olan herşey*”⁷⁴ çoğul kipiyle

⁶⁶ Komisyon, Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, c:II, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s:498

⁶⁷ Râğib el-İsfahâni, Hüseyin b. Muhammed, el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an, el Mektebetü'l-Aclü'l-Mısıriyye, s.496; Mukâtil b. Süleyman b. Beşir, Tefsir Mukâtil b. Süleyman, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, c.I, 2003, s.393.

⁶⁸ İbrahim Muhammed İsmail, Mu'cemu'l-Elfâz ve'l –A'lâmi'l-Kur'aniyye, Dâru'l Fikri'l Arabî, s.338

⁶⁹ Hasan Hüseyin Özkazancıgil, Kur'an Kelimeleri Sözlüğü, Birleşik yayınları, Ankara, 1990, s.59

⁷⁰ İbn Mulakkın, Tefsîru Ğaribi'l Kur'an, Alemu'l –Kutup, Beyrut, 1988, s.140.

⁷¹ Hadîd 57 /13

⁷² Ebu'l- Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî ez-Zemahşerî, el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvi'l fi Vücûhi't Te'vil, Mektebetü'l Abîken, c.II, Riyad, 1998, s.446; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Farah el- Ensârî el- Kurtubî, el- Câmî'u li-Ahkâmi'l- Kur'an, Dâru'l –Kitâbi'l-Arabi li't- Tibâ'ati ve'n-Neşr, c.VII, Kâhire, 1967, s.211-212; Muhammed Sâid, Ğaribü'l Kur'an, İlk Alfabetik Kur'an Sözlüğü, Tıbyan yayıncılık, İzmir, 2014, s.10.

⁷³ Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî, Tefhîmu'l Kur'an, c.II, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, s.38

⁷⁴ Vehbe ez-Zuhaylî, et-Tefsîru'l-Munîr fi'l-Akîde ve's –Şerîa ve'l Menhec, Dâru'l- Fikri'l-Muâsır, c.VIII, Beyrût, 1991, s.213.

bir çeşit hurma ağacı,⁷⁵ İbn Abbas'tan “ *sırâtın şerefeleri* “ görüşü ve Hasan-ı Basrî ‘den de “ *mârifet* ” manasına geldiği görüşü vardır.⁷⁶

İnanç ve ahkâma dâir bazı hükümlerin yer aldığı bu sûrede, mühim bir mevzu teşkil eden A'râf 'a dâir ayetler bulunduğu için, “ *A'râf* “ ünvanını almış ve bu isimle isimlendirilmiştir. Bu sûrede geçen, “ *el-a'râf* “ ve “ *ashâbü'l-a'râf* “ kelimeleriyle, kastedilen mekânın ne olduğu ve burada kimlerin bulunacağı konusunda, müfessirlerin farklı görüşleri bulunmaktadır. A'râf 'ın sözlük manasını belirttikten sonra, “ *ashâbü'l-a'râf* “ hakkında söylenenler üzerinde durulabilir.

A'râf sûresinin 46. ayetinde “ *İki taraf üzerinde bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umut ederek cennet ehline: “selâm size” diye seslenirler .*” şeklinde geçerken 48. ayette ise “ *A'râf ehli, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki “çokluğunuz ve taslamakta olduğunuz büyüklük size ne yarar sağladı?”* biçiminde geçmektedir.

Tefsir kaynaklarına baktığımızda “ *Ashâb-ı A'râf* “ hakkında çok farklı yorumlar yapılmıştır. Bunlar, cennete girmemiş, cennetlikleri simâlarından tanıyıp selamlayanlardır. Onlar, kendilerini çevreleyen ve yol gösteren bir nurun bulunması sebebiyle, cennete girmeyi arzulayan kimselerdir. Yine onlar, günahları ve sevapları eşit olduğundan, sırat üzerinde bekletilen, cehennem ehlinin onlarla beraber ateşe gireceklerine kâsem ettikleri, lâkin peygamberimizin şefaatiyle, cennete girecek olan kimselerdir.⁷⁷

Bunlar, Allah'ın kendilerine ilham yoluyla ya da melekler aracılığıyla bildirdiği bir yetenek ile, mes'ûd ve bedbaht olan kişileri, simalarından tanıyan adamlardır. Müslüman olup, amellerindeki kusurlar sebebiyle, cennete en son girecek olan kimselerdir. Bu kimseler, adeta Allah'ın emrini beklemekte ve cennete girme izni gelinceye kadar, cennet ve cehennem arasında beklemektedirler.⁷⁸

⁷⁵ Muhammed Abduh Muhammed Reşid Rıza, Tefsîru'l Menâr, c.IV, ,Dâru'l Menâr, Kâhire, 1379 s. 440,

⁷⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c.III, Nebioğlu Basımevi, Ankara, 1960, s.2166-2167.

⁷⁷ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e. c.I, s.393.

⁷⁸ Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.446.

Bunlar, haklarında henüz karar verilmemiş olan kişilerdir. Çünkü, müsbet yönleri cennetle müjdelenecek kadar güçlü olmadığı gibi, menfî yönleri de cehenneme gönderecek zayıflıkta değildir. Bu yüzden A'râf'ta bekletilmektedirler.⁷⁹

“Ashâb-ı A'raf”, iyilikleri ve kötülükleri eşit olanlardır. Abdullah b. Mes'ud, Huzeyfe b. el Yemân, İbn Abbas, eş-Şâbi, ed- Dehhâk ve İbn Cübeyr bu görüşü benimseyenlerdendir. İbn Atiyye der ki; Hayseme b. Süleyman'ın müsnedinde Câbir b. Abdullah'tan şöyle bir hadis kaydedilmektedir. *“İyilikleri ve kötülükleri birbirine eşit olanın durumu nedir yâ Rasûlallah? “İşte bunlar A'râf'takilerdir. Cennete girmedikleri halde, oraya girmeyi umanlardır.”* buyurmuştur.⁸⁰

Yüksekçe bir yerde durdukları için, cennet ve cehennem tarafını da görmektedirler. Henüz cennete girmemiş, cehennemi gördüklerinde, cennete girmeyi ümid edenlerdir.⁸¹

Hasan-ı Basrî ise, *“a'râf”* kelimesini, *“mârifet”* olarak tanımladığı için, *“ashâbu'l- a'raf'i”* da, cennet ve cehennem ehlini simâlarından tanıyan, bilen kimseler olarak belirtmiştir. Bu hususta *“bu kişiler, iyilikleri ve kötülükleri birbirine eşit olan kişiler mi?* diye sorulunca o da, iki dizine vurarak şöyle dedi: *“Bu kişiler, Allah'ın kendilerine cennetlikleri ve cehennemlikleri tanıttığı ve böylece onları birbirinden ayırt edebilen kimselerdir. Vallahi bilemiyorum, belki de ashâbu'l – a'râf olanların bazıları bizimle beraberdir.”*

A'râftakiler, kıyâmettekilerin şerefli olanlarıdır. Kıyâmet ehli o günde, meydana durduklarında, Allah, *Ehl-i A'râf'i* şerefli ve yüksek olan yere (a'râf) oturtur. Âyette geçtiği üzere, bunların sonradan cennete girmek istemeleri onların özelliklerindedir. Bunun sebebi şu olabilir. Allah, a'râftakileri cennet ve cehennem ehlinin hallerini müşâhede edip, büyük bir sevinç içinde olsunlar diye, o yüce makamlara oturtmuştur. Sonra cennet ehli ve cehennem ehli, makamlarına girdirildiğinde, Allah, ashâbu'l-a'raf'ı, cennetteki yüce makamlarına götürür. Artık onlar, devamlı olarak o yüce makamlarında otururlar.⁸²

⁷⁹ Mevdûdî, a.g.e. c.II, s.38.

⁸⁰ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.211-212; Zuhaylî, a.g.e. c.VIII, s.218.

⁸¹ Zuhaylî, a.g.e. c.VIII, s.218.

⁸² Ebû Abdullah Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Huseyn er- Râzi, Mefâtihu'l Ğayb, c.XIII-XIV, Mısır, 1938, s.86-87.

Bunlar, amelde kusur edip, cennet ile cehennem arasında, Allah hüküm verinceye kadar, orada bekletilen insanlardır. Dereceleri yüksek olan bir topluluk olduğu da söylenmektedir. (peygamberler, şehidler, mü'minlerin iyileri, alimler, erkek suretinde görülen melekler gibi)

Tefsir kaynaklarımızdan, derlediğimiz bu görüşlerle beraber, sağlam temeller üzerine bina edilmeyen ve bundan dolayı da çok kabul görmeyen görüşler de mevcuttur.

Kurtubî, kabul gören/görmeyen bu düşünceleri maddeler halinde, *el- Câmi'u li-Ahkâmi'l- Kur'an* adlı eserinde şöyle sıralamaktadır.⁸³

1. Mücâhid; bunların sâlih, fakih ve ilim adamları olduğunu söylemiştir.
2. El- Mehdevî; bunların şehidler olduğunu savunmuştur.
3. El- Kuşeyrî; kendileriyle ilgilenmeyen, başkalarının sıkıntılarıyla ilgilenmeye kendilerini adanmış olan insanlar olduğunu söyler. Mü'minlerin faziletli olanlarıyla şehidler olduğunu da ayrıca belirtmiştir.
4. Şurahbil b. Sa'd; "*babalarına âsi olarak, Allah yolunda şehid olanlardır* ." der.
5. Es- Salebî; de İbn Abbas'tan rivâyetle, "*A'râfa Abbas, Hamza, Ali b. Ebî Talip, Cafer olacaktır. Bunlar kendilerini seven ve sevmeyenleri tanıyacaklardır* ." der.
6. ez-Zehravî; bunların kıyamet gününde, insanların dünya hayatında yaptıklarına dair, şahitlik yapacak olan ve her ümmette olacak âdil kişiler olduğunu söyler.
7. ez- Zeccâc; bunların, bazı nebîlerin kavmi olduğunu savunur.
8. Ebû Miclez; insanları cennet ve cehenneme girmeden önce ayırt edecek olan melekler olduğunu söylemiştir.
9. el- Kuşeyrî; İbn Abbas'tan rivâyetle, bunların zina mahsulü çocuklar olduğunu belirtmiştir.
10. Ebû Ömer de Enes b. Mâlik'ten naklettiği bir hadise göre⁸⁴ A'râf'ın "*uhud dağı* " olduğu belirtilmiştir.

⁸³ el- Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.213.

⁸⁴ "*Uhud, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır. Ve şüphesiz ki o, cennetin tümsek bahçelerinden birisinin üzerinde olacaktır.*" (İbn Mâce, Menâsik,104)

“*A’raf* “ hakkında söylenenler arasında genel olarak, aşırı bir görüş farkı olmamakla beraber, “*ashâbü’l-a’raf*“ hakkında söylenenler oldukça farklı görülmektedir. Cumhur, bu kadar farklı rivayet içinde, A’râf’ta bulunacak olan kişilerin, iyilikleri ve kötülükleri birbirine eşit olan kimseler olduğu görüşünü benimsemiştir.

2. SÛRENİN KONUSU

Sûrede, arapların bazı düşünceleri, gelenekleri, ibadetleri, inkarcıların peygamber karşısındaki davranışları anlatılmakta, inanç ve itikâtlarının bozukluğuna dikkat çekilmekte, mü’minlerin ve kâfirlerin ahiretteki durumları anlatılmakla birlikte, Allâhın bir ve tek olduğuna, büyüklüğüne, azâmetine deliller getirilerek, tek ve yegâne yaratıcı olduğu ortaya konulmaktadır.⁸⁵

Ayrıca, bazı peygamberlerin kıssalarına yer verilmektedir. Âdem kıssası geniş yer tutmaktadır. Bununla birlikte sûrede, geçmiş peygamberlerin hayatları, iman konusundaki fevkalâde mücadeleleri ve özellikle israiloğullarının Firavun ile olan ilişkileri, Mısır’dan sonraki hayatları, tutum ve davranışları üzerinde durulmaktadır.

Üslûp ve muhtevâ bakımından, En’am sûresinin devamı gibi görünen A’raf sûresinde, iman meseleleri, vahyin önemi, ataları körü körüne taklit etmenin yanlışlığı ve bu durumun zararları, iman edenlerin ve inkarcıların ahiretteki durumları hakkında mukâyesesi, Allah’ın mutlak hükümlerliliği, rahmetinin genişliği ve azabının da varlığı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu sûrede müşriklere gerekli uyarılar yapılarak, mü’minlere sabır ve sebat tavsiye edilmektedir.⁸⁶

Sûre, hicretten önce Mekke’de nazil olmuştur. Bu konuda alimler arasında icma vardır.⁸⁷

Bu sûre, En’am Sûresinde bahsedilen, delilleriyle ispatlanıp özetlenmiş olan esas ve kuralları, başlangıçtan nihayete kadar, insan aklının mâverayı (öteki âlemi) kavraması mümkün olan noktalara kadar, bütün yönleriyle açıklayan ve başlangıçtan

⁸⁵ Süleyman Ateş, Yüce Kur’anın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts, c.III, s.309.

⁸⁶ Komisyon, a.g.e. s.498.

⁸⁷ Elmalılı, a.g.e., c.III, s.2118.

sona teklif ve imtihanın gerçekleşme şeklini ortaya koyup izah ederek “ *Bu da (Kur’an) bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Ona uyun ve korunun ki, size rahmet edilsin.*”⁸⁸ mânâsını, derin ve ayrıntılı bir sakındırma ve uyarı ile aydınlatacak ve En’am ile Enfâl sûreleri arasında bir A’râf olacaktır.⁸⁹

3. A’RÂF SÛRESİNİNE AİT ÖZELLİKLER

✓ Ayet sayısı , Kûfelilerin ve Hicazlıların⁹⁰ sayımına göre 206, Basralı ve Şamlıların sayımına göre ise 205’ tir.⁹¹

✓ Sa’d sûresinden sonra, cîn sûresinden önce nazil olmuştur. 163-170 ayetler arası medenî, diğerleri ise mekkîdir.⁹²

✓ Birden fazla harfle başlayan sûrelerin ilki, mekkede nâzil olan sûrelerin en uzun olanıdır. Bu sûreden önce inen “Nûn – Kâf – Sâd gibi sûreler bir harfle başlarken, A’râf sûresi dört harfle başlar.⁹³

✓ Uzunluk açısından, Kur’an’ın üçüncü sûresi⁹⁴ olmakla birlikte, ayet sayısı bakımından, mekkî sûrelerin en uzun olanıdır.⁹⁵

✓ A’raf sûresinin kelimeleri, 33025 ‘tir. Harf sayısı konusunda 14310 olduğu kabul edilir. Fâsılaları (ayetlerin bittiği harf) dâl –lâm- mîm ve nûn harfleridir. “*Dâl*” harfi, sadece ilk ayetteki “ hurûf-u mukatta’ dadır. “*Lâm*” harfi, sonu isrâil ile biten iki ayettedir. “*Mîm*” harfi 10 ayette varken kalan ayetlerin hepsi “*nûn*” harfi ile bitmektedir. Tam ayet olup olmaması konusunda farklı görüşler olan ayetlerin bir tanesi de “*râ*” harfi ile bitmektedir. Bu ayet sayılırsa, fâsılalardan biri de “*râ*” harfi olur. Bu sûrenin isimleri; A’râf , Mîkat , Mîsak ve Elif Lâm Mîm Sâd ‘ dır. Sûrenin 46. Ayetinden dolayı A’râf ismini, 143. ayette Hz. Mûsa (as) ile yapılan antlaşmadan dolayı mîkat ismini, 172. ayette zikredilen sözleşmeden dolayı

⁸⁸ En’am 6/155.

⁸⁹ Elmalılı, a.g.e. c.III, s.2118.

⁹⁰ (Kıraat imamlarından Ebû Amr ile Yâkup’un lakâbı Basrî, Nâfi ve Ebû Câfer’in Medenî, Kisâi, Âsım, Hamza ve Halefî’l Âşir Kûfi, İbn Âmir’in ise Şâmî’dir.

⁹¹ Elmalılı, a.g.e. c.III, s.2118.

⁹² Fahreddin Râzi, a.g.e. c. XIII-XIV, s.250; Komisyon, a.g.e. s.498.

⁹³ Süleyman Ateş, Kur’an Ansiklopedisi, KURAV Yayınları, ts. İstanbul, c.III, s.153.

⁹⁴ Süleyman Ateş, a.g.e. c.III, s.309

⁹⁵ Komisyon, a.g.e. c.II, s.498

misak ismini, ilk ayetindeki hurûf-u mukatta'a'dan dolayı Elif Lâm Mîm Sâd ismini almıştır. Tam ayet olup olmaması hakkında, rivayeti farklı olan kelimeler şunlardır.⁹⁶

رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ - مِنَ النَّارِ ضِعْفًا - كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ - أَلَمْ تَرَ

✓ Mushaftaki sıralamada 7 iken, iniş sıralamasında 39. sûredir. Uzunluk olarak Kur'an-ı Kerimin 3. sûresidir. Bu sebeple “ *es 'Seb'ut – Tivâl* ”⁹⁸ (yedi uzun sûre) arasında gösterilmektedir. Ayrıca En'am sûresiyle birlikte “ *iki uzun sûre*” diye de bilinmektedir.⁹⁹

4. SÛRENİN FAZİLETİ

Kur'an-ı Kerim, kendisini oluşturan tüm ayetler ve onların bir araya gelmesiyle oluşan sûrelerle bir bütündür. Mutlak anlamda, sûreler arasında bir üstünlük söz konusu değildir. Tamamı, Cenâb-ı Hakkın kelimidir. İnsanoğluna, iki cihan saâdeti sağlayacak olan rahmet ve hidayet kitabıdır. Bununla birlikte, peygamberimizin bazı zaman ve mekanlarda, farklı uygulamalar yapması, o davranışı, mekânı veya sözü, diğerlerinden ayırt eden yönü olmaktadır.

*Nesâi'nin, Hz. Aişe'den rivayet ettiğine göre, rasûlüllah akşam namazında , A'râf sûresini ikiye bölerek okumuştur.*¹⁰⁰

Bazı sûrelerin başında “ *المص - كَهَيْلِص - الم* ” gibi harfler mevcuttur. Bunlara hurûfu mukatta'a denir. Bunlar hakkında, âlimler arasında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bunlar arasında, bu harflerin, “ *içinde bulunduğu sûrenin adıdır* ” diyenler olduğu gibi, Allah ile peygamberi arasında özel bir iletişim aracı, şifre olduğunu söyleyenler de vardır.

Bazı müfessirler de şu görüşü ifade etmişlerdir: Bu harfler kâsem harfleridir. Allah bu harflerle and içmektedir. “ *Elif ve lâm*“ harfleri Allah'ın ismine ,”*mim ve sad*” harfleri ise Allah'ın tasvir ismine delâlet eder. Bu durumda da anlam şöyle olur: Bütün mahlûkâtı yaratan ve tasvir edip şekillendiren Allah'tır. Başka bir görüşe göre

⁹⁶ Elmalılı, a.g.e. c.III, s.2118.

⁹⁷ Bkz. Bu kelimeler, Â'raf suresin 1.29.38. ve 137. ayetlerinde geçmektedir.

⁹⁸ Bkz. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, TDV. Yayınları, Ankara, 2012, s:58.

⁹⁹ Komisyon, a.g.e. c.II, s:498.

¹⁰⁰ Hâfız Ebû Abdurrahmân İbn Şuayb en-Nisâî, Sünenü'n-Nisâî, c.I-II, 1964, Mısır, s.132.

ise ;”elif“ Allah’a ,”lâm” ismi celâle, ”mim” Hz. Peygambere ve “sad” harfi de peygamberin sadâkatine delâlet eder. O zaman mana şöyle olur: Allah birdir, ortağı yoktur, Muhammed sadıktır, sözünde hilâf yoktur.¹⁰¹

5. A’RÂF SÛRESİNDEKİ ÂYETLERİN KONU DAĞILIMI

Sûredeki ayetlerin konu dağılımı hakkındaki bilgiler, DİB yayınlarından, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* adlı eser ve çeşitli tefsir kitaplarından derlenmiştir.¹⁰²

1.âyet; Kur’an-ı Kerimde bulunan sûrelerden, çoğu Mekke’de nâzil olan yirmi dokuz sûrenin başında ya bir harf şeklinde (ن . ص) ya da bir âyetin başlangıcı olarak, kelime oluşturmayan bazı harfler bulunmakta olup bunlara *hurûf-ı mukattaa* (ayrı ayrı harfler) denir. Bunlar, arap alfabesinden on dört harfin kullanılmasıyla mevcuttur. Bazı sûrelerin başında bir, bazılarının iki ve daha fazla harfin yanyana gelmesiyle oluşmaktadır. Bunların bazıları müstakil birer âyet olarak değerlendirilmişken,¹⁰³ bazıları ise âyet içinde secâvendle¹⁰⁴ vakf yapılmıştır. Bunların âyet olarak kabul edilmelerinde hiç şüphe yoktur. Ancak, manaları ve hikmet yönleri açısından âlimler arasında farklı yorumlar yapanlar mevcuttur. Anlam ve kullanılış amaçları bilinmesi mümkün olmayan bu harflere, *müteşâbihât* diyenler de vardır. Müteşâbihâtla ilgili olarak selef âlimleri ve onları takip edenler, bu âyetleri yorumlamayı gerekli görmemiş, bulunmasının bir hikmete binâen olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bunun yanında, kelâm, felsefe ve tasavvuf ehli bazı âlimler ise, tefekkür veya ilhâm yoluyla *müteşâbihâtın* mânalarının anlaşılabileceğini benimseyerek, herbiri için çeşitli yorumlar yapmışlardır.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ebu’l Leys es- Semerkandî, Tefsîru’l- Kur’an, Özgü Yayınları, İstanbul, 2007, c.II, s.370.

¹⁰² Ayrıca, Taberî, Râzi, Kurtubî ve Elmalî tefsirlerinden de istifade edilmiştir.

¹⁰³ Bkz. Bakara, Âl-i İmrân, A’râf, Yâsin sûreleri gibi.

¹⁰⁴ Bkz. Yûnus, Hûd, Yûsuf ve Ra’d sûreleri gibi.

¹⁰⁵ Tefsir kaynaklarında bu harflerle ilgili olarak, her biri için bulunduğu âyetten sonraki âyetlerde anlatılanlarla bağlantılı manalar verildiği gibi, genel mânalar da verilmiştir. Bu manalardan bazıları şunlardır; “ *Ben Allahım, görürüm* “, “*Rab olan benim, benden başka ilâh yoktur.*”, “*Ben Allahım, ıslâh ederim.*”, Allah’ın ismi, başlarında buldukları sûrenin lakâbı veya ismi, yemin, uyarı ve ikâz manasında, âyetlerin önemine dikkat çekmek, insanları âciz bırakma ve anlamı bilinmeyen, en iyisini Allah’ın bileceği ifâde edilen müteşâbihâtın olduğu görüşleri mevcuttur Bkz. Râzi, a.g.e. c.XIII. s.14-15; Komisyon, a.g.e. c.I, s.69; Süleyman Ateş, a.g.e. c.IV, s.292.)

2-3. ayetlerde; eşref'i mahlûk olarak yaratılan insanların uyarılması gerektiği, bu tebliğ görevi icra edilirken bazı sıkıntıların olabileceği anlatılmaktadır. İnsanlar için, kurtuluş sebebi, hidayet kaynağı ve rehberi olan Kur'an-ı Kerim'e uyulması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca tek ve yegâne önderin Kur'an (islam) olduğu belirtilmektedir.

4-7. ayetlerde; Allahın emirlerine uymayıp isyan eden, inkârcı dairesine giren kişilerin cezalandırılmaları ve bu kişilerin itirafları anlatılmaktadır. Netice itibâriyle, Allah'ın emirlerine muhatap olan her insanın hesap vereceği gerçeği vurgulanıyor.

8-9. ayetlerde; sorguya çekilecek olan insanların, amellerine göre mükâfat ve mücâzat ile karşılık bulacakları bildiriliyor.

10-13. ayetlerde; insanoğluna dünya hayatındaki yaşamlarını idâme ettirmeleri için nimetlerle donatılmasına, bunun karşılığında, yapılan şükürün az olmasından dolayı bir sitem ve itham dikkat çekmektedir. Bunun yanında, insanoğlunun yaratılması, şekil bulması, meleklere Adem'e secde etme emrinin verilmesi, iblis'in isyanı ve huzurdan kovulması anlatılmaktadır.

14-18. ayetlerde; şeytanın, kovulduktan sonra mühlet istemesi, insanları nasıl aldatacağını söylemesi, hîle ve desîselerini anlatması ve şeytana tâbi olanların hepsinin mekân ve yerinin cehennem olduğu belirtilmektedir.

19-25. ayetlerde; Hz. Adem ve eşinin cennete yerleştirilmeleri, şeytana kanıp Allah'ın emrinden uzaklaşmaları, cennetten çıkarılmaları, tövbe etmeleri ve fâni olan dünya meskenine yerleştirilmeleri anlatılmaktadır. İnsanoğlunun dünyada yaşayacağı, orada öleceği ve tekrar oradan diriltilip çıkartılacağı belirtilmektedir.

26-27. ayetlerde; tarih boyunca, insanlar tarafından kabul edilen, hem ziynet hem de prestij aracı olarak elbisenin önemine işaret edilerek, beden ve ahlâkın korunması gerektiğine, özellikle de takvâ elbisesinin daha hayırlı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, şeytanın insanları aldatabileceğine işaret edilerek, gerekli ikaz ve uyarı yapılmaktadır.

28-30. ayetlerde; insanoğlunun nankör ve sorumsuz davranışlarına, bahane bulma yönlerine işaret edilmekle beraber şeytanı dost edinip, onun adımlarını takip

edenlerin dalâlete uğrayacağı bildirilmektedir. Ayrıca, Allah'ın kötülük ve fuhşiyattan yana olmayıp, adâlet ve doğruluktan yana olduğu belirtilmektedir.

31–33. ayetlerde; Cenâbı Hakkın güzel giyinmek, helâl yeyip içmek, israf etmemek gibi emirleri ile, kötülük yapmak, günah işlemek, haddi aşmak, Allah'a şirk koşmak ve Allah hakkında bilinmeyen şeyleri söylemek gibi nehiyleri anlatılmaktadır.

34–39. ayetlerde; ecelin varlığı ve mâhiyeti ile mü'min ve kâfirlerin âkibeti hakkında bilgi veriliyor. İnkâr edenlerin birbirlerini suçlamaları, kötülük ve zulmet içinde bir yaşam sürmelerine sebep olanlar için, ayrıca bir ceza istemeleri açıkça ortaya konuluyor.

40–43. ayetlerde; kâfirlerin ahiretteki yerinin cehennem, inananların ise cennet olduğu belirtiliyor. Cennetteki nimetler hakkında bilgi veriliyor. Bunlar karşılığında yüce yaradana hamd- şükür edilmesi gerektiğine işaret ediliyor.

44 -53. ayetlerde; cennet ve cehennem ehlinin karşılıklı konuşmaları, A'râf'ta cennete girecekleri karşılayacak adamların olduğu, kibirlenmenin ve çokluğun fayda vermeyeceği, iyilik, güzellik ve salih amellerin fayda vereceği vurgulanmaktadır. Kur'an'ın, inananlar için bir rehber ve hidayet kaynağı olduğu bildiriliyor. İnkârcıların, hak ettikleri azap karşılığında pişmanlıkları ve nedâmetleri anlatılıyor.

54 –58. ayetlerde; Allah'ın, yeri, göğü ve içindekileri yaratması ve yegâne hâlik olduğu bildiriliyor. İnsanların samimi bir şekilde dua etmeleri, haddi aşmamaları, yeryüzünde bozgunculuk yapmamaları isteniyor. Rüzgâr–bulut, yağmur–toprak ilişkisi gibi bir takım tabiat olaylarından ibret alınması ve bazı hakikatlere ulaşılması hedeflenmektedir.

59–93. ayetlerde: Hz. Nuh ve sonraki bazı peygamberlerin (Salih,Lût, Şuayb) kendi toplumlarıyla ilişkileri ve dinlerini tebliğ çabaları özetlenmekte, kavimlerinin âkibetleri hakkında bilgi verilmektedir.

94–102. ayetlerde; her dönemde, kendilerine peygamber gönderilen her toplumun isyan ve küfürden vazgeçerek, Allah'a kulluk yapmalarını sağlamak için bazı sıkıntılara mâruz bırakıldığı, sonra da bu sıkıntılar yerine ferahlık ve bolluk

verildiği, böylece Allah'ı tanıyıp ona şükretmeleri için imkân ve fırsatlar yaratıldığı bildirilmektedir.

103-158. ayetlerde; Hz. Mûsa'nın tebliğ faaliyetleri, kavmiyle olan ilişkileri, firavun ve yandaşlarına karşı verdiği mücâdele, mucizeleri, firavunun kavminin kuraklık ve kıtlıkla imtihânı, tufan, çekirge, haşarât, kurbağa ve kan ile cezalandırılmaları, isrâiloğullarının bereketli topraklarla mükâfatlandırılmaları, sonradan bazılarının isyanı, Hz. Musa (as)'ın Cenâb-ı Hâk ile konuşması, peygamberlerin elçilik görevleri ve tek olan Allah'a kulluk yapılması gerektiği anlatılmaktadır.

159-162. ayetlerde; Hz. Musa'ya inananların bildircin ve kudret helvasıyla ödüllendirilmeleri, ardından aralarında haksızlık yapıp hak yoldan sapanlara azabın verildiği anlatılmaktadır.

163-166. ayetlerde; isrâiloğullarının cumartesi (tatil günü) ve balık imtihânına, emre itâat edenlerin kurtuluşuna, inkâr ve isyân edenlerin ise cezalandırılmalarına değiniliyor.

167-171. ayetlerde; isrâiloğullarının isyân etmeleri sebebiyle cezayı hâk etmeleri, dünya ve ahiret hayatının Allah katındaki değeri, itâat edenlerin ise âkıbetleri hakkında bilgi verilmektedir.

172-174. ayetlerde; “*elest bezmi*” diye terimleşen, Allah'ın bütün insanların ruhlarını bir araya getirerek, kendi varlığını sorması ve tanık kılması, âdeta bir sözleşme yaparak kendisinin varlığına onları bizzat şahit tutması hakkında bilgi verilmektedir.

175 -178. ayetlerde; fâni olan dünya hayatının hevâ ve heveslerine aldanıp onun peşine gidenlerin durumu, soluyan bir köpeğin haline benzetilerek, teşbih yoluyla mesaj verilmektedir.

179-181. ayetlerde; insanı bilgiye, ilme, düşünce ve imana götürecek temel insâni özellikler anlatılmaktadır. Hârikulâde yetenek ve özelliklerle donatılmış insanoglunun, kulluk görevini yapmadığında, hayvandan daha aşağıda olacağı bildirilmektedir. Ayrıca, esmâ-i hüsnâ ile dua edilmesine, hakkı ayakta tutan ve âdil davranan bir topluluğun her zaman var olacağına işaret edilmektedir.

182-186. ayetlerde; ayetleri yalanlayanların acı âkîbetlerine, peygamberlerin tebliğ görevlerinin olduğuna, Allah'ın tövbe için mühlet verdiğiğine, dalalet ve hidayet kaynağının Allah olduğuna değinilmektedir.

187-188. ayetlerde; kıyametin zamanı ve mahiyeti hakkındaki bilgileri sadece Allah'ın bileceği, peygamberlerin ğayb hakkındaki bilgilerin, Allah'ın verdiği izin ve iradeyle sınırlı olduğu, onların sadece tebliğci ve uyarıcı oldukları bildirilmektedir.

189-198. ayetlerde; insanoğlunun yaratılışı, erkek-kadın olarak yaratılmasının hikmetleri, şükür, Allah dışında tapınılanların ne kendilerine ne de başkalarına bir faydalarının olamayacağına değinilmektedir.

199-206. ayetlerde; kolaylığın seçilmesi, iyiliğin emredilmesi, cehâletin her konumundan beri olunması emredilmektedir. Şeytandan Allah'a sığınılması gerektiği ve takvâ sahiplerinin her zaman hakikâti bulacakları vurgulanmaktadır. Kur'an'ın inanalar için bir hidâyet ve rahmet kaynağı olduğu, Kur'an okunduğunda susup dinlemek gerektiği, her zaman Allah'ı zikretmenin insan için bir ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, inananların kibre kapılmayıp sadece Allah'ı tesbih ve ona secde ettikleri anlatılmaktadır.

6. A'RÂF SÛRESİNİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ

A'raf Sûresinin tanımı, muhtevâsı, konusu ve özellikleri hakkında bilgi verdikten sonra, sebep-i nüzulü üzerinde durmak istiyorum. Kaynaklara baktığımız zaman, genel olarak 17 ayet hakkında bilgi verilmiştir. Şimdi, bu ayet-i kerimeleri yazarak, nüzûlüne sebep olan olaylar hakkında bilgi verilecektir.

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

“ *Ey Âdemoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Tâkva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindedir.* “(A'râf 7/26)

Mücâhid'den gelen bir rivâyete göre, araplardan bazı insanlar, Kâ'be'yi çıplak bir şekilde tavaf etmeleri üzerine, bu âyet-i kerimeler nâzil olmuştur.¹⁰⁶

İbnu'l-Münzi, ilgili âyet-i kerîmenin tefsirinde, bu âyet-i kerîmenin, Kureyşten olan Ahmesîler ile onların yolunu tutan Evs, Hazreç, Huzâa, Sakîf ve bazı arap kabileleri hakkında nâzil olduğunu belirtmiştir. Bu kabileler, hac mevsimi geldiğinde, et yemezler, yün ve kıl elbise giymez, kendileri ve çocuklarına sadece deri giydirebilirler. Kureyş dışında yaşayanlar, kâbeyi çıplak bir şekilde tavaf ederlerdi. Kâbeyi tavaf için geldiklerinde, üzerlerindeki elbiseleri çıkarır ve atarlardı. Sonra da “Bunlar, rabbimize günahlarımızdan ve kusurlarımızdan temizlendiğimiz elbiselerimizdir. “ derlerdi. Kureyşlilere dönerek , “*Kim bize bir futa (peştemâl) ödünç verecek?*” derlerdi. Şayet üzerlerine giyecek bir peştemâl bulabilirlerse, onu giyer, değilse tamamen çıplak olarak Kâ'be'yi tavaf ederlerdi. Sonra da, tavaf bitince çıkarmış oldukları elbiseleri alıp tekrar giyerlerdi.¹⁰⁷

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اتَّقُوا اللَّهَ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“ *Onlar bir kötülük yaptıkları zaman “ Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti. “ derler. De ki : “ Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz.? “(A'râf 7/28)*

Bu ayet-i kerîme hakkında Suddî ve Mücâhid' den gelen rivâyet şöyledir. Yemenli bir arap kâbilesi, Kâ'be'yi çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Onlara : “ Kâ'be'yi neden çıplak olarak tavaf ediyorsunuz? “ diye soranlara : “ Biz atalarımızı bu hâl üzere bulduk. Allah da bize bu şekilde, çıplak olarak tavaf etmemizi emretti “ derlerdi. işte bu ayet-i kerîme bunun üzerine inzâl olmuştur.¹⁰⁸

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

“ *Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin; yiyin, için; fakat israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez. “(A'râf 7/31)*

¹⁰⁶ İbnul'-Cevzî, Ebu'l Ferac Cemâlü'd-Dîn Abdurrahman b. Ali İbn Muhammed, Zâ'du'l- Mesîr fi İlmit'Tefsir, , el- Mektebul-İslâmî, c.III, 1987, Beyrut, s.181.

¹⁰⁷ Abdurrahmân Ebû Bekr es- Suyûtî, ed-Dürü'l Mensûr fi-Tefsiri bi' Me'sûr, ts, c.III, s.154.

¹⁰⁸ Ebû Ca'fer b. Cerir Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, et-Taberî, Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l – Kur'ân, c.VII, Kâhire, 1968, s.163.

İbn Abbas'tan bir rivâyetle, araplar, câhiliyye döneminde, erkekleri gündüz kadınları da geceleyin olmak üzere Kâ'be'yi çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Mina'da ibadet ettikleri mekâna geldikleri zaman, elbiselerini tamamen çıkarır, çırılçıplak bir şekilde “ biz günah işlediğimiz elbiselerle tavaf etmeyiz “ diyerek o hâl üzere ibadet ederlerdi. Bazıları da şöyle derlerdi: “*Biz bu davranışı uğur sayarak yapıyoruz. Elbiselerimizi attığımız gibi günahlarımızı da soyunup atmış oluyoruz.*” Onların kadınları, Kureyşlilerden sakınmak için, böğürlerinden aşağı bir örtü giyerlerdi. Çünkü Kureyşliler, onların yaptığı gibi ibadet etmiyor, onlar gibi yaşam tarzları yoktu. Aksine Kureyşliler, elbiseleriyle ibadet ediyor, yiyorlar, içiyorlar fakat onlar da iç yağı yemiyorlardı. Bundan dolayı müslümanlar “*Yâ Rasûlallah, bizim Kureyşliler gibi yapmamız daha uygundur.*” deyince, âyet-i kerîme nâzil oldu. Bu ayet, “*Elbiselerinizi giyiniz, et ve iç yağı yiyiniz, içiniz ama israf etmeyiniz.*” manasına gelmektedir.¹⁰⁹

Müslim'in ibn Abbas'tan rivâyetle tahricinde de şu görüş mevcuttur. Câhiliyye döneminde bir kadın, Kâ'be'yi çıplak olarak tavaf eder ve giyinmek için ödünç elbise ister. Eğer bulursa onu ut (avret) yerine koyar ve şöyle der: “*Bugün tamamı veya bir kısmı görünmüş aldırمام. Görüneni de helâl saymam.*” manasına gelecek bir beyt söylerdi. İşte bu âyet-i kerîme, bunun üzerine nâzil oldu.¹¹⁰

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿32﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ
سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“ De ki: “ Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? “ De ki: Onlar dünya hayatında mü'minlere yaraşır; kıyâmet gününde ise yalnız onlara mahsus olacaktır.” İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.(32) De ki : “Rabbim ancak açık ve gizli kötülükler, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır. “ (A'râf 7/32,33)

¹⁰⁹ İbnul'-Cevzî, a.g.e. c.III, s.189.

¹¹⁰ Taberî, a.g.e. c.VII, s.183.

Bu âyet-i kerîmelerle ilgili olarak, İbn Abbas'tan gelen farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bu rivâyetlere sırasıyla bakalım olursak:

✓ Câhiliyye halkı, Allah'ın giyilmesi ve yenilmesini yasaklamadığı elbise ve bunun dışında birtakım yiyecekleri, kendilerine haram kılıyorlardı. Allah (cc), câhiliyye halkının yaptığı bu yanlış davranış üzerine, bu âyet-i kerîmeyi indirmiştir.¹¹¹

✓ Ebû Sâlih kanalıyla gelen bir başka İbn Abbas rivâyetinde ise, müşriklerin elbise giyme ve bazı yiyecekleri kendilerine haram kılmaları, sadece hâc görevini îfâ ederken tavaf esnâsında yapıyorlardı. Müslümanlar ise, onların bu anlamsız ve yersiz davranışlarına karşılık, elbise giyerek kâ'be'yi tavaf ediyorlardı. Onların bu yasaklarına uymuyorlardı. Müşriklerin, müslümanların bu tepkilerini kinamaları üzerine Allah (cc) bu âyet-i kerîmeleri inzâl etti.¹¹²

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍ يُجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَيْنَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَيْنَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ
رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَنْ تَتْلُوا الْجَنَّةَ أَوْ رَتَّبُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

“ (Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki : “Bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bize bahşetmeseydi, biz kendiliğimizden elde edemezdik. Hakikaten rabbimizin elçileri gerçeği getirmiştir. “Onlara, “işte size cennet! Yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık o size verildi.” diye seslenilir. “(A'râf, 7/43)

Rivâyetleri incelediğimizde, bu âyetlerin bazı sahâbeler hakkında inzâl olduğunu anlıyoruz. Şöyle ki: Hz. Ali (ra)'den rivayet edilmiştir ki : “Vallahi bu ayet, biz bedir ehli hakkında indirilmiştir.” demiştir. Hz. Ali (ra)'den gelen diğer bir rivâyette ise, kendisinin, Hz. Osman (ra), Hz. Zübeyr (ra) , Hz. Talhâ (ra) 'ın, Allah'ın ayetinde buyurduğu üzere “kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız...” dediği kişilerden olduğumuzu umuyorum. “ dediği rivâyet edilmiştir.¹¹³

¹¹¹ Taberî, a.g.e. c.VII, s.163.

¹¹² İbnul'-Cevzî, a.g.e. c.III, s.189.

¹¹³ Taberî, a.g.e. c.VII, s.163.

Kesîr en-Nevvâ ‘nın Ebû Câfer ‘den rivâyetinde ise, bu âyet-i kerîmenin Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali, hakkında nâzil olduğu görüşü vardır. En- Nedvâ : “Ayette ifade edilen kin hangi kindir? diye sordum. “ Câhiliyye kinidir” diye cevap verdi. Câhiliyye döneminde, Hâşimoğulları ile Teym ve Adıyy oğulları birbirlerine düşman iken, müslüman olduklarında birbirlerini sevdiler. Bir gün Hz. Ebûbekir üşüyordu. Bunun üzerine Hz. Ali elini ısıtıp onun böğrüne koyarak, onu ısıtmak istemişti ki, Allah bu âyet-i kerîmeyi indirdi.¹¹⁴

قَالَ عَدَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَسَاءَ وَرَحِمَتِي وَسَعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَاكُنْتُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَجِئُوا لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَجُحْرُمُ عَلَيْهِمُ الْحَبَانَتُ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“ ...Azâbıma dilediğimi uğrattırım, rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır. Ayrıca rahmetimi, Allah korkusu taşıyanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım. Ki onlar, ellerindeki Tevra’ta ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar. Peygamber, onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder. Yine onlara, temiz şeyleri helâl pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer. O peygambere inanan, onu koruyup destekleyen, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura uyanlar, işte kurtuluşa erenler bunlardır. “ (A’râ, 7/156,157)

İbn Cureyc’ten gelen bir rivâyette, Allah “rahmetim herşeyi kuşatmıştır” buyurunca, İblîs de , “ben de her şeydenim” diyerek bu ayetten kendisi için bir pay çıkartmak istedi. Bunun üzerine Allah (cc) “ben onu Allah korkusu taşıyanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım” ayetini indirdi. Bunun üzerine de Yahudiler “biz de takvâ sahibiyiz ve zekât veriyoruz” diyerek, İblîs misâli, kendilerine bir pay çıkartmak istediler. Allah Teâla da bunun üzerine “Ki

¹¹⁴ İbnul’-Cevzî, a.g.e. c.III, s.199-200.

onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar.” ayetini nâzil etti.¹¹⁵

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ

“ Kitaba sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte böyle iyiliğe çalışanların ecrini biz asla zâyi etmeyiz. “ (A'râf, 7/170)

Kaynaklara baktığımızda, bu âyet-i kerîmenin Ehl-i Kitap hakkında nâzil olduğunu görüyoruz. Kitaptan kastedilenin “Tevrat” olduğu, namaz kılanlardan maksadın da kutsal kitapların hükümlerine göre yaşayan *Yahudiler* olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Âşûr, âyet-i kerîmede namazdan bahsedildiğini, namazın ise müslümanlığa mahsus bir ibadet olduğunu ifade eder. Ancak, kutsal kitaplardaki bilgilerden hareketle, Hz. İsa'yı tanımakla birlikte, sonradan tahrife uğradığı için hristiyanlığa inanmayan, Hz. Muhammed gelince de, ona inanan yahudi asıllı kişiler hakkında veya doğrudan müslümanlar hakkında inmiş olabileceğini düşünmektedir.

116

İbnu'l Cevzî tefsirinde, âyet-i kerîmenin, Allah'ın kendilerine indirdiği kitabın sınırlarını aşmayan ve bunları muhafaza eden, kitaplarını tahrif etmeyen Abdullah İbn Selâm gibi, ehl-i kitaba mensub kişiler hakkında indiğini söyler.¹¹⁷

وَإِثْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

“ Kendisine kanıtlarımızı verdiğimiz, fakat onları bir kenara atan, bu yüzden şeytanın peşine taktığı, nihâyet azgınlardan olan kişinin haberini onlara anlat.” (A'râf 7/175)

Bu âyet-i kerîmenin nüzûlü hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Birincisi, Ümeyye İbn Ebi's – Salt, diğeri ise hristiyan bir rahip olan en- Nu'mân İbn Sayfi hakkında nâzil olduğudur.

¹¹⁵ Taberî, a.g.e. c.VII, s.80.

¹¹⁶ Komisyon, a.g.e. c.II, s.621-622.

¹¹⁷ İbnul'-Cevzî, a.g.e. c.III, s.282.

1. Abdulmelik İbn Umeyr anlatıyor: Dimeşk câmiinde, bu âyet-i kerîmenin nüzûlü hakkında müzâkere yapılıyordu. Bir kişi “ *Bal’am İbn Bâ’ûrâ* “ hakkında nazil olduğunu söyledi. Bir başkası ise , “ *hayır, bir rahip hakkında indi* “ dedi. Tam o sırada Abdullah İbn Amr İbnu’l-As ‘ın meclise geldiği görülünce, söz konusu âyetin kim hakkında indirildiği sorulunca o da “ *Ümeyye İbn Ebi’s- Salt es-Sekafi* ¹¹⁸ “ diye cevap vermiştir.¹¹⁹

İbn Asâkir’in Saîd İbnu’l-Müseyyeb’den rivâyetinde ise; Ümeyye Bahreyn’den döndüğünde Hz. Peygamber kendisini islama davet etmiş ve ona Yâsin suresini okumuştur. Sonra Ümeyye oradan ayrıldı. Orada bulunan kureyşliler “ Yâ Ümeyye ne dersin ” dediler. “ Şehâdet ederim ki o hak üzeredir.” dedi. “Peki ona tâbi olacak mısın? dediler. “*Bir düşüneyim*” deyip Şam’a gitti ve bedir savaşından sonra geldi. Aslında müslüman olmak istiyordu. Kendisine Bedirde öldürülen müşrikler haber verilince “ *eğer gerçekten peygamber olsaydı, akrabalarını öldürmezdi.*” deyip islama girmedi. Tâif’e gidip orada öldü. Bu âyet-i kerime onun hakkında nâzil olmuştur.¹²⁰

2. Bu âyet-i kerîmenin nüzulü hakkındaki ikinci görüş te, İbn Ebî Hâtim’in İbn Abbas’tan rivâyetinde, bu âyetin hristiyan bir rahip olan en- Nu’mân İbn Sayfî hakkında nâzil olduğudur. Bu kişi, câhiliyye döneminde palas elbise(eski ve değersiz kumaştan) giyen bir rahipti. Hz. Peygamberin hicretinin ardından o da Medine ‘ye gitmiş ve orada peygamberimize getirdiği davanın ne olduğu hakkında sorular sormuştur. Allah Rasûlü de “*İbrahim’in dini olan hanîfliği getirdim.*” buyurmuştur. Nu’mân da kendisinin o din üzere olduğunu söyleyince, peygamberimiz “*Hayır, sen o din üzere değilsin. Sen ona, onda olmayan şeyleri ekledin*” buyurmuştur. Nu’mân da “ *Bizden yalancı olanı Allah, kovulmuş ve yalnız bir şekilde öldürsün*“ diyerek Şam’a gitmiştir. Medine’deki münafıklara peygambere karşı silahlanmaları gerektiğini söylemiş ve kendisi de Bizans kralına giderek bu

¹¹⁸ “Ümeyye İbn Ebi’s- Salt es-Sekafi, sakîf kabilesinden kültürlü bir aileye mensup bilge bir kişidir. İlmi şahsiyeti ve şiirleriyle ünlüdür. Çok okuduğu için, peygamber geleceğini biliyordu Kutsal kitaplarda geleceği haber verilen peygamberin kendisine verileceğini beklerken, risâletin Hz.Peygambere verilmesini kıskanmış ve islama karşı bir tavır içinde hayatını sürdürmüştür. (Bkz. Zülfikâr Tüccar, “Ümeyye İbn Ebi’s- Salt es-Sekafi” TDV, c. XLII, s. 303-305).

¹¹⁹ Taberî, a.g.e. c.VII, s.121-122.

¹²⁰ Suyutî, a.g.e. c.III, s.146

amaç için bir ordu istemiştir. Ancak bu emeline ulaşmadan Şam'da, kovulmuş ve yapayalnız bir şekilde ölmüştür. İşte bu âyet-i kerîmenin, bu rahip hakkında indiği görüşü de mevcuttur.¹²¹

وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذُرُوا الدِّينَ يُلْحِقُوا فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“ *En güzel isimler Allah'ındır. Bu güzel isimlerle o'na dua edin. Onun isimleri hakkında inkâra sapanları kendi hallerine bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını çekecekler!*“ (*A'râf* 7/180)

Bu âyet-i kerîmenin nüzulü konusunda Mukâtil b. Süleyman'dan rivâyetle, bir müslüman namaz kılarken bir defasında “*Allah*” 'a bir keresinde de “*Rahmân*” 'a diyerek dua etmişti. Ebû Cehil bunu duyunca : “ Muhammed ve arkadaşları bir rabbe inandıklarını söylemiyorlar mı? Bu adama ne oluyor ki, iki rabbe dua ediyor? “ demesi üzerine bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur.¹²²

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿182﴾ وَأَنْفَلِي لَهُمْ إِنْ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿183﴾ أَوْ لَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بَصَّاحِهِمْ مِنْ جَنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ

“ *Âyetlerimizi yalanlayanları hiç bilmedikleri yerden adım adım yıkıma götürürüz. Onlara mühlet veriyorum. Cezâlandırmam çok çetindir. Düşünmediler mi ki, aralarından biri olan o peygamberde delilik yoktur. O ancak kesin bir uyarıcıdır.*” (*A'râf* 7/182,183,184)

Bazı müfessirler, 182 ve 183.'üncü âyet-i kerimelerin, Allah'ın önce kendilerine mühlet verip sonra da inkarlarına karşılık Bedir savaşında öldürülen müşrikler hakkında nâzil olduğunu kaydetmişlerdir.¹²³

Katâde İbn Diâme' den rivâyetle; Allah Rasûlü (sav)'in Safâ tepesine çıkarak, kureyşlileri islama davet etmişti. Onlara iman etmedikleri takdirde, Allah'ın onlara vereceği musibetler hakkında uyarıyordu. İçlerinden birisi çıkıp : “*Hiç şüphesiz yok ki,*

¹²¹ Ebu'l- Fadl Şihâbu'd-Din es-Seyyid Mahmud el-Alûsî, Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîr'l-Kur'ânî'l-Azîm ve Sebil Mesâni, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, c.IX, Beyrut, s.111-113.

¹²² İbnul'-Cevzî, a.g.e. c.III, s.292; Kurtûbî, a.g.e. c.VII, s.325.

¹²³ Alûsî, a.g.e. c.IX, s.127.

bu arkadaşınız delirmiş. Bırakalım sabaha kadar bağırsın, dursun.” dedi. İşte bunun üzerine Allah Teâla bu âyet-i kerîmeyi indirdi.¹²⁴

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجِيبُهَا لِوَفِّيَّهَا إِلَّا هُوَ نُفِصَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَعَثَةٌ
يَسْأَلُونَكَ كَاتِبًا خَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Ne zaman gelip çatacak? Diye sana kıyâmet saatini sorarlar. De ki : “ Onun hakkındaki bilgi sadece rabbimin katındadır. Vakti geldiğinde onu açıklayacak olan ancak Allah’tır. O, göklere de yere de ağır gelecektir. Sizi ansızın yakalayacaktır!” Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki : “ Onun bilgisi Allah katındadır, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.” (A’râf 7/187)

Bu âyet-i kerimenin sebab-i nüzulü hakkında İbn Abbas ve Katâde ‘den gelen iki rivâyet bulunmaktadır.

1. İbn Abbas’ tan gelen rivâyette, yahudilerden bir grup insan, peygamberimizin yanına gelerek, kıyametin ne zaman kopacağı hakkında bilgi istemişlerdi. Aksi halde o bilgiye kendilerinin zaten sahip olduğunu belirtmeleri üzerine, Allah Teâla bu âyet-i kerîmeyi indirdi.¹²⁵

2. Katâde ‘den gelen rivâyette ise, kıyametle ilgili soruyu soranların yahudiler değil, Mekke müşrikleri olduğu bildirilmektedir. Müşrikler, peygamberimizle akrabalık bağlarını öne sürerek, kıyametin zamanı hakkında bilgi istemeleri üzerine, bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.¹²⁶

Kıyametin ne zaman kopacağı hakkında bilgi isteyip soru soranların, yahudiler veya müşrikler olması mümkündür. Ancak, tercih konusunda kesin bir şey bulunmamaktadır.¹²⁷

¹²⁴ Taberî, a.g.e. c.VII, s.136.

¹²⁵ Alûsî, a.g.e. c.IX, s.129; Ebu’l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî, el-Vasît fi Tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecîd, c.I, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1415, s.424; Abdu’l-Fettâh el-Kâdi, Esbâbu’n-Nüzûl an’is-Sahâbeti ve’l-Müfessirîn, Dâru’l-Mushaf, s.106.

¹²⁶ Vâhidî, a.g.e. c.I, s.424.

¹²⁷ Taberî, a.g.e. c.VII, s.138.

Lâkin, söz konusu ayet-i kerîme, mekkî olduğu için, kıyametin kopacağına inanmayıp alay yollu onun vaktini öğrenme isteğinde bulunanların, kureyş müşrikleri olmasının doğruya daha yakın olduğu da açıktır.¹²⁸

قُلْ لَا أَفْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْتَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

“ De ki : “Ben kendim için, Allah’ın dilediği dışında ne bir fayda elde edebilirim ne de zarardan kurtulabilirim. Eğer gaybı biliyor olsaydım elbette bol bol fayda elde etmeye çalışırdım, başıma kötülük de gelmezdi. Ben yalnızca inanan bir kavim için uyarıcı ve müjdeleyiciyim.” (A’râf 7/188)

Mekkeliler, Allah’ın Hz. Peygamber’e gelecek ile alâkalı bilgileri vermesini istemişler. Örneğin, ne zaman ucuzluk ne zaman pahalılık olacağını bildirse, ona göre mal satın almak veya ne zaman ve nerede kıtlık ve bolluk olacağını bildirilmesini istemeleri gibi. Elde edecekleri bu bilgilerden hareketle, çok malk-mülk sahibi olmak istiyorlardı.¹²⁹

وَأَمَّا يَنْزِعَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“ Şayet şeytandan bir fitleme seni dürtüklerse hemen Allah’a sığın. Allah işitendir, bilendir.” (A’râf 7/200)

İbn Cerîr ‘in İbn Zeyd’ den rivâyetle tahrîcine göre, bir önceki âyet olan “ Kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillere aldırma.” âyet-i kerîmesi nâzil olunca Hz. Peygamber (sav) “ Ey Rabbim! Öfkelendiğim zaman ne yapayım “ deyince, Allah bu âyet-i kerîmeyi inzâl etti.¹³⁰

¹²⁸ İmâduddîn Ebu’l-Fidâ İsmâil İbn Ömer İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’an-i’l-Azîm, c.3, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, s. 520.

¹²⁹ Vâhidî, a.g.e. c.I, s.425; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV-XVI, s.83.

¹³⁰ İbnul’-Cevzî, a.g.e. c.III, s.309; Suyutî, a.g.e. c.III, s.154.

“ Kur’ân okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.” (A’râf 7/204)

Bu âyet-i kerîmenin nüzûlü hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim:

1. Namazda konuşmanın haram olması düşüncesiyle indiğini savunanlar vardır. Şöyle ki; Ebû Hureyre ‘de gelen rivâyette; ashâb-ı kirâm, namazda kendi aralarında konuşturlardı. Bu âyet-i kerîme inince, namazda susmakla emrolundular. Katâde de : “*insanlar namaz kılarken birisi gelip kaç rek’at kıldınız?*” diye soruyorlar, onlar da cevap veriyorlardı. İşte Allah Teâla bu âyeti indirdi.¹³¹

2. İmamın arkasında cemaatin açıktan okumayı bırakması konusunda indiği görüşü de vardır. Ebû Hureyre’den gelen başka bir rivâyette ise; sahabe-i kirâm peygamberimizin arkasında namaz kılarken seslerini yükseltirlerdi. İşte bunun üzerine bu ayet indirildi. İbn Abbas’tan gelen bir rivâyette de, Hz. Peygamber farz namazlarda Kur’an okurken sahabe de aynı zamanda yüksek sesle okumaları ve seslerin karışması üzerine bu âyet-i kerîme inzâl olmuştur. Ebû Hanîfe ve arkadaşları bu görüşü benimsemişlerdir.¹³²

3. Saîd İbnu’l – Müseyyeb ‘ den rivâyete göre ise, peygamberimiz namaz kılarken, müşriklerin yanına gelip birbirlerine, dinlenilmesini engellemek için , “ *bu Kur’ân-ı dinlemeyin, gürültü yapın.*” demeleri üzerine bu âyet-i kerîme indirilmiştir.¹³³

4. Sâid b. Cübeyr, Mücâhid, Atâ, Amr İbn Dinâr ve bazı âlimler de, Cuma günü hutbe okunurken susup, dinlemek gerektiği hususunda indirilmiştir. İmam Şâfiî de bu görüşü benimseyenlerdendir.¹³⁴

¹³¹ Taberî, a.g.e. c.VII, s.163-164.

¹³² Vâhidî, a.g.e. c.I, s.429, Abdu’l-Fettâh el-Kâdi, a.g.e. s,107.

¹³³ İbnul’-Cevzî, a.g.e c.III, s.312.

¹³⁴ Vâhidî, a.g.e. c.I, s.429, Abdu’l-Fettâh el-Kâdi, a.g.e. s,107.

B. USÛL FARKLILIKLARI

“Usûl “kelimesi “asl” kelimesinin çoğuludur. “el- Asl” kelimesi, lügatte; *temel, esas, üslûp, tarz, yöntem, metod*, dayanak manalarına gelmektedir. Hükmü tek başına sabit olup, başkasının kendi üzerine binâ edildiği şeydir.¹³⁵

Başka bir ifadeyle, herhangi bir ilim dalıyla alakalı bilgilerin sistemli bir şekilde yerleştirilmesinde kullanılan esas ve metodlardır.¹³⁶ Bununla beraber, “*kâide, tertip, nizâm ve delil* “ mânâlarında da kullanılmaktadır.

Kıraat farklılıklarını, usûl farklılıkları ve ferş-i hurûf farklılıkları olarak iki başlık altında toplamak mümkündür.

Kırâat ilminde, idğam, nakl, ibdâl, teshîl, imâle, tağlîz, terkîk, tefhîm, revm, işmâm, sekte, sıla, medd-i bedel gibi bazı tecvid kuralları ve lehçe farklılıkları “ *usûl farklılıkları* ” başlığı altında ele alınır.

Kırâat kaynaklarında, bunların usûl diye adlandırılmasının temel sebebi, söz konusu bu tecvid kuralları ve lehçe farklılıklarının, kurallardan birinin hükmünün, genel olarak hepsine uygulanabilir olmasıdır. Bir örnek vermek gerekirse, sakın bir harften sonra hemze geldiğinde *İmam Nâfi'nin ikinci râvisi olan İmam Verş “nakl” vechiyle okur*. Bu kural ve kâideye uygun olan Kur'an-ı Kerim'in tüm kelimelerinde “*nakl*” uygulandığı için, usûl başlığı altında incelenmektedir.

Bu usûl ve kâideler, sûreden sûreye değişkenlik göstermezler. Bir kıraat imamının veya râvilerinin Kur'anın tamamında uygulamış olduğu temel kurallardır. Kelime yapısında yapılan değişiklikler buraya dahil edilmezler.

¹³⁵ Râgıb, a.g.e. s.21, Nihat Temel, a.g.e. s.37-38.

¹³⁶ Muhsin Demirci, a.g.e. s.309-310.

1. USÛL FARKLILIKLARI VE KIRÂAT YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

a. İdğâm

Sözlük mânâsı, bir şeyi diğerine veya bir harfi diğer bir harfin içine katmak anlamına gelir.¹³⁷ Ayrıca, *bir şeyi kaplamak, atın ağzına gem vurmak ve yüzü karartmak*¹³⁸ anlamına da gelmektedir.

Mahreçleri aynı veya yakın olan harfler yan yana geldiğinde dilde ve okuyuşta meydana gelen zorluğun ve meşakkatin ortadan kaldırılması için uygulanan telaffuz tarzı¹³⁹ diye tanımlayanlar da olmuştur.

Tecvîd ıstılâhında ise; birbirine mütemâsil (aynı), veya mütecânis (mahreçleri bir sıfatları başka) veya mütekârib (mahreçlerinde veya sıfatlarında yakınlığı olan) iki harften birincisini, ikincisine katmaktır.¹⁴⁰ Sâkin bir harfi, müteharrik bir harfe doğrudan veya çevirip katarak okumaktır. Bu çevirme ve katma sonucunda, söz konusu iki harf, şeddeli bir harf halini alır.¹⁴¹

İdğâmın iki unsuru bulunmaktadır. Birincisi müdğâm diğeri ise müdğâmün fih'tir.¹⁴² İdğâm konusunun, söz konusu olan iki harfin sıfatlarındaki özelliklerinden veya birinci harfin sakin veya müteharrik olup olmaması açısından çeşitleri¹⁴³ vardır. Bu çalışmamda usûl açısından kırâat ilminde karşımıza çıkan *idğâm-ı sağîr* ve *idğâm-ı kebîr* üzerinde durmak istiyorum.

¹³⁷ Âsım Efendi, Kâmus Tercemesi, c.IV, s.282; Nihat Temel, a.g.e. s.68; Abdurrahman Çetin, Kur'an Okuma Esasları, , Emin Yayınları, Bursa, 2015, s.231.

¹³⁸ İbn Manzur, a.g.e., c.XIV, s.93.

¹³⁹ Muhsin Demirci, a.g.e. s.106.

¹⁴⁰ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.232.

¹⁴¹ İbnu'l Cezerî, en-Neşr fi'l-Kırâati'l Aşr, Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, c.I, Beyrut, 2011, s.215; Tayyar Altıkulaç, Tecvîdu'l- Kur'ân, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s.29.

¹⁴² Müdğâm: İdğâm edilecek olan sakin harftir. Müdğâmün fih ise; sakin olan birinci harfin kendisine katıldığı ikinci harftir.

¹⁴³ İdğâm-ı mealğunne, İdğâm-ı bilâğunne, , İdğâm-ı Misleyn, İdğâm-ı Mütecâniseyn, İdğâm-ı Mütekâribeyn ve İdğâm-ı Şemsiyyedir.(ayrıca bkz: ; Abdurrahman Çetin,a.g.e. s.232-236)

İdğâm-ı Kebîr

İdğâm edilecek olan birinci harf (müdğâm) harekeli ise, bu idğâma idğâm-ı kebîr denir.¹⁴⁴ Daha çok Ebû Amr'ın kıraatında¹⁴⁵ bulunan bu idğâma, telaffuzundaki zorluk ve bu idğâm çeşidinin çokluğu sebebiyle bu isim verilmiştir.¹⁴⁶

İdğâm-ı kebîre, aşağıdaki kelimelerdeki altı çizili olan harflerin birbirine idğâmını örnek olarak vermek mümkündür.¹⁴⁷

رُسُلٌ رَبَّنَا - فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا - قُلْ أَمَرَ رَبِّ - حَيْثُ شِئْتُمْ - جَهَنَّمَ مِنْكُمْ

İdğâm-ı Sağîr

İdğâmın sükûnlarından olan müdğâm sakin olup, ikinci harf olan müdğâmü'n fih de harekeli olursa, bu idğâma, *idğâm-ı sağîr* denir.¹⁴⁸ Her kıraatta bulunan bu idğâm çeşidine, okunmasının kolay olması ve idğâm-ı kebîre göre Kur'an'da daha az bulunduğu için dolayı, bu ismi almıştır.¹⁴⁹ Diğer bir sebep de şu olabilir. Az bir amel ile yapılması ve şümûlünün idğâm-ı kebîre göre daha dar olmasından dolayı bu ismi almıştır.¹⁵⁰

Konuyu daha da anlaşılır hale getirmek için A'râf Sûresinden, aşağıda zikredilen kelimelerdeki altı çizili olan harflerin birbirine idğâmını örnek olarak verilebilir.¹⁵¹

وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ - أَوْرَثْتُمُوهَا - لَقَدْ جَاءَتْ

¹⁴⁴ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.215.

¹⁴⁵ Dimyâtî el-Bennâ, İthâfû Fûdalâi'l Beşar, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Lübnan, 2011, s.30, İbnu'l Cezerî, a.g.e. c.I, s.216.

¹⁴⁶ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.235; Nihat Temel, a.g.e s.69.

¹⁴⁷ Örnekler, A'râf sûresinden verilmiştir. En sol taraftaki kelimedden başlayarak ayet numaraları: 18,19,29,39,43. Bu kelimeleri kıraat imamlarından, Ebû Amr ve Yâ'kub, takrib tarikinde hulf ile idğâm ederek okurlar, aşere tarikinde yalnız, Ebû Amr'ın ikinci râvisi imam Sûsi idğâm ederek okur. (bkz. Abdulfettah Paluvî, Zübdetü'l-İrfân, Hanifiyye Kitabevi, İstanbul, s.58-59)

¹⁴⁸ İbnu'l Cezerî, a.g.e. c.II, s.3; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.32.

¹⁴⁹ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.236

¹⁵⁰ Nihat Temel, a.g.e. s.70

¹⁵¹ Örnekler, A'râf sûresinden verilmiştir. En sol taraftaki kelimedden başlayarak ayet numaraları:43,43,74. Bu kelimelerden لَقَدْ جَاءَتْ kelimesini, kıraat imamlarından Ebû Amr, Hişâm, Hamze, Kisâi, Halefû'l Âşir, أَوْرَثْتُمُوهَا kelimesini Ebû Amr, Hişâm, Hamze, Kisâi, وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ kelimesini ise Ebû Amr, Hişâm idğâm ederek okurlar.(Abdulfettah Pâluvî, a.g.e. 59,60)

b. İmâle

İmâle, bir şeyi bir tarafa doğru meylettirmek, eğmek anlamına gelmektedir. İstilah manası ise iki şekilde ifade edilebilir. a) Fethayı kesreye doğru, “*elif*” harfini de “yâ” harfine doğru eğmektir. b) “*Elif*” harfini “ yâ “ harfine, fethayı da kesreye yaklaştırmaktır.¹⁵² Fethada ve onu takip eden elifte ortaya çıkan telaffuz değişikliği anlamında bir kıraat terimidir. Bu tarz okuyuşa, “*mümâleten kıraat*” da denilmektedir.¹⁵³

İmâle iki kısımda incelenmektedir.

1- **İmâle-i Suğrâ** (küçük imâle) : Med harfi olan elif’i, “ya” ya meylettirme işlemi elif’e daha yakın oluyorsa, buna imâle-i suğrâ denir. İmam Verş, aşere tarikinde *الهُدَى* ve *النَّصَارَى* kelimelerini imâle-i suğra (taklîl) ile okurken, takrib tarikinde ise İmam Ezrak ve kelimenin durumuna göre farklı imamlar da taklîl işlemi yapmışlardır.¹⁵⁴ İcra olunan bu okuyuş taklîl, beyne beyne, beyne’l lafzateyn, imâle-i mutavassıta ve taltif diye de isimlendirilmektedir.¹⁵⁵

2- **İmâle-i Kübrâ** (büyük imâle) : Med harfi olan elif’i, “ya” ya meylettirme işlemi “yâ” harfine daha yakın oluyorsa, buna imâle-i kübrâ denir. Kıraat imamlarından, özellikle Hamze, Kisâi, ve Halefu’l-Âşir’in¹⁵⁶ aşere tarikinde bu tür okuyuşları çoktur. Takribde ise, bazı imamlar da bu okuyuşu yaparlar. Örneğin; *موسى* kelimesinde¹⁵⁷ kıraat imamlarından Hamze, Kisâi, ve Halefu’l-Âşir doğrudan imâle vechiyle okurlar. *الدُّنْيَا* kelimesini ise,¹⁵⁸ İmam Ebû Amr’ın birinci râvisi olan Durî

¹⁵² İbnu’l Cezerî, a.g.e. c.II, s.23-24; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.102; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.93; Nihat Temel, a.g.e. s.73.

¹⁵³ Muhsin Demirci, a.g.e. s.120.

¹⁵⁴ *الهُدَى* kelimesini, aşerede Verş hulf ile taklil okurken, takribde ise, Ezrak hulf ile taklil işlemi yapar. Aynı şekilde, *النَّصَارَى* kelimesinde, Verş aşerede doğrudan taklil yaparken, takribde ise Ezrak doğrudan taklil yapar.(bkz. Dimyâti, İthaf, a.g.e. s.181-191; Paluvî, a.g.e. s.23,25)

¹⁵⁵ İbnu’l Cezerî, a.g.e. c.II, s.24; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.93.

¹⁵⁶ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.93.

¹⁵⁷ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.178.

¹⁵⁸ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.190.

hulf ile imâle yaparken Hamze, Kisâi, ve Halefu'l-Âşir doğrudan imâle vechini uygulayarak okurlar.

Buna imâle-i şedîde de derler. Başka bir ifade şekli de; fetha harekeyi kesreye doğru ve kesreye yakın bir şekilde meylettirmek suretiyle ortaya çıkan okuyuş şeklidir.¹⁵⁹

Âsım kıraatının Hafs rivâyetinde, sadece “تَجْرِيهَا”¹⁶⁰ (Hûd,11/41)¹⁶¹ kelimesinde imâle yapılmaktadır. Bu kelimedeki imale şöyle yapılır. Evvelâ “râ” harfi ince okunur. Ve med harfi olan “elif-i maksure” “yâ” harfine meylettirilerek bir elif miktarı uzatılarak okunur.

Anadoluda, uzaktaki bir şey gösterilirken “deehaa” diye bir ifade kullanılır. İşte bu kelimedeki “ei” karışımı olarak seslendirilen “deee” sesi, imâle-i kübrâ sesidir.¹⁶²

Şimdi, A'raf sûresinden imâle-i suğrâ ve imâle-i kübrâya örnek kelimeler vermek istiyorum. أُخْرِجُوهُمْ¹⁶³ kelimesinde “râ” harf üzerinde Ezrak, taklîl (imâle-i suğrâ) vechiyle okurken, Ebû Amr, Sûsi (İbn Zekvan'ın ikinci râvisi) ve Hamze, Kisâi, ve Halefu'l-Âşir imâle-i kübrâ yaparlar.¹⁶⁴

تَارِ kelimesini ise, takrîbte Ezrak doğrudan taklil ile okurken, Sûsi hulf ile taklil yapar. Diğer taraftan, Ebû Amr, Sûsi ve Kisai'nin ikinci ravisi Dûri ise imale-i kübra yaparak okurlar.¹⁶⁵ Farklı bir örnek olması açısından كَاءَ kelimesini inceleyecek

¹⁵⁹ İbnu'l Cezerî, a.g.e. c.II, s.24.

¹⁶⁰ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.108.

¹⁶¹ “(Nûh şöyle) dedi: Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır.” (Hûd 11/41).

¹⁶² Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.93. bkz. dipnot 15.

¹⁶³ A'râf 7/38.

¹⁶⁴ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.282.

¹⁶⁵ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59.

olursak, takribte, Dêcûni (hişam'ın ikinci ravisi) İbn Zekvân, Hamze ve Halefu'l-Âşir, imale-i kübra yaparak okurlar. Aşerede ise, sadece Dêcûni yoktur.¹⁶⁶

c. İbdâl

Lügâta, değiştirmek, bir şeyi başkasının yerine koymak anlamına gelir.¹⁶⁷ Dolayısıyla ibdâl, bir harfin yerine başka bir harf koymak veya o harfin konumunu değiştirmek suretiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu şöyle detaylandırarak açıklamak yerinde olacaktır.

Kıraatte, hemzenin harf-i med olan (vâv) (yâ) ve (elif) harflerine dönüştürülerek okunması, kıraatte usûl açısından karşımıza çıkan ibdâl çeşididir.

Eğer hareke zamme ise hemzeyi “vâv” a, kesre ise “yâ” ye, fetha ise de “elif” e tebdil edilir. Bu okuyuşu aşere tarikinde kıraat imamlarından vakf ve vasl hallerinde Verş, Sûsi ve Ebû Câfer yaparken, sadece vakf halinde ise İmam Hamze onlara iştirak eder. Takrib tarikinde ise, sâbit bir durum söz konusu değildir. Değişik kelimelerde farklı imamlar ibdâl işlemi yapmaktadırlar.¹⁶⁸

Konumuzla ilgili, A'râf sûresinden, örnekler vermek gerekirse, جَنَاهُمْ kelimesinin hemzesinde, aşere tarikinde Sûsi ve Ebû Câfer doğrudan ibdâl yaparlar.¹⁶⁹ Takrîb tarikinde ise, Ebû Câfer doğrudan ibdâl yaparken, Ebu Amr ise, hulf ile ibdal yapar.¹⁷⁰ Yani, hemzenin makablindeki harfin harekesi (esre) cinsinden “cim” harfini bir elif miktarı med yaparak okurlar.

بِأَيِّ kelimesinde ise, aşere tarikinde Verş, Sûsi ve Ebû Câfer doğrudan ibdâl yaparken, Ebu Amr ise, hulf ile ibdal işlemini yapar. Takrib tarikinde ise, Verş, Ebû Câfer doğrudan ibdâl yaparken, Ebu Amr ise, hulf ile ibdal yapar.¹⁷¹ Burada ise,

¹⁶⁶ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59. (Bu surede, konuyla ilgili olarak, verilecek pekçok örnek vardır. Özellikle sonu zilyâlî dediğimiz أَعْتَى (A'râf 7/48), اسْتَوَى (A'râf 7/54) gibi kelimelerde, hem imâl-i suğrâ hem de imâl-i kübrâ işlemleri vardır.)

¹⁶⁷ Âsım Efendi, a.g.e. c.II, s.139; Muhsin Demirci, a.g.e. s.120.

¹⁶⁸ (Bkz. Paluvî, a.g.e. s.1-15)

¹⁶⁹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59.

¹⁷⁰ Dimyâtî el-Bennâ, s.284..

¹⁷¹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59.

hemzenin makablindeki harfin harekesi (üstün) cinsinden “ya” harfini bir elif miktarı med yaparak okurlar.

İbdâl örneğine, bir de vakıf halindeyken örnek verecek olursak, A’raf sûresinin 27.ayetinde لَا يُرْمُونَ kelimesi uygun olacaktır. Burada da, bir önceki örnekteki imamlara, sadece imam Hamze iştirak edecektir.¹⁷² Bu örnekte ise, hemzenin makablindeki harfin harekesi (ötre) cinsinden “ya” harfini bir elif miktarı med yaparak okurlar.

d. Nakil

Nakil kelimesi, sözlükte bir nesneyi yerinden başka bir yere taşımak olarak geçmektedir.¹⁷³ İstilah mânâsı ise; sakin bir harften sonra gelen harekeli “hemze”nin, harekesini makablindeki harfe naklederek hemzeyi hafzetmesidir.¹⁷⁴

A’raf sûresinden konuyla ilgili örnek kelimelerden bazıları şunlardır:¹⁷⁵

لَقَدْ أَنْبَأْتُكُمْ - فِي الْأَرْضِ - مِنْ إِلِهِ - عَذَابِ آلِيمٍ - فَأَخْرِجْ إِنَّكَ - إِذْ أَمَرْتُكَ

Bu kelimelerde nakil şöyle yapılır. Sakin bir harften sonra harekeli hemze geldiğinde, hemzenin harekesi makablindeki harfe nakledilerek, sakin olan harf harekeli olarak okunur. Bu işleme, kıraat ilminde nakil denir.

Bu işlemlerin yapılmasının amacı, kelimenin içerisinde telaffuz açısından ağır olan hemzeyi hafzedip, kelimeyi hafifletmek içindir.¹⁷⁶

Nakil okuyuşunu, aşere ve takrib tariklerinde, vasl hallerinde İmam Nâfi’nin ikinci râvisi olan İmam Verş’in râvisi Ezrak yaparken, vakf hallerinde ise İmam Hamze de nakil işlemi yapar.¹⁷⁷

¹⁷² Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59.

¹⁷³ Âsım Efendi, a.g.e. c.IV, s.120.

¹⁷⁴ Dimyâtî el-Bennâ, s.83-85; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.13; Nihat Temel, a.g.e s.110.

¹⁷⁵ En sol kelimededen ayet numaraları şöyledir: A’raf 12,13,73,74,79.

¹⁷⁶ Rıfat Ablay, “Meryem Suresinin Kıraatlar Yönünden İncelenmesi”,(Y.Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2015, s.54

¹⁷⁷ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.12-13

e. Tağlîz

Tağlîz lügatta; *bir şeyi kaba ve kalın yapma kuvvetli söz alma ve kaba söyleme* anlamlarına gelir.¹⁷⁸ Kur’ân kıraatı esnasında, harflerin fonetiğini kalın bir sesle icra etme, yani harfin cisminde dahil olan ve ağzın içini sesle dolduran bir kalınlıkla harfleri teleffuz etmektir.¹⁷⁹

Istılahta ise, sâkin veya meftuh olan “sâd”, “tâ” ve “zı” harflerinden sonra, gelen meftuh (üstünlü) bir “lâm” harfinin kalın okunmasıdır. Bu okuyuşu sadece, aşere tarikinde İmam Verş yaparken, takrib tarikinde ise, onun birinci râvisi olan İmam Ezrak yapar. Ancak Ezrak bazı kelimeleri doğrudan tağlîz ile okurken, bazılarını da hulf ile okur. Bununla beraber, fetha ve zamme harekeli bir harften sonra gelen lâfzatullâh’ın lâm’ının da kalın okunmasında kıraat imamlarının tamamı ittifâk etmişlerdir.¹⁸⁰

Kıraat kaynaklarında, genel olarak İmam Verş’in (Ezrak tarikinden) tağlîz kâideleri şöyle ifade edilmiştir.¹⁸¹

1- Sâkin “sad”, “tı”, “zı” harflerinden sonra üstün olarak gelen “lâm” harfi kalın okunur. A’râf suresinin 35 ve 56. ayetlerindeki *وَأَصْلَحَ* ve *إِصْلَاحَهَا* kelimelerinde imam Ezrak, “lâm” harflerini kalın “a” sesiyle okuyarak tağlîz ile okur.¹⁸²

2- Bu harfler meftuh gelip, lâm harfi de üstünlü olursa, “lâm” yine kalın okunur.

A’râf suresinin 23. ayetindeki *ظَالِمُنَا* kelimesinde olduğu gibi. Bu kelimedede, Ezrak hulf ile tağlîz eder.¹⁸³

3- Bu harflerle “lâm” arasına elif harfi girerse, Ezrak hulf ile tağlîz eder. Bakara sûresinin 233. ayetinde geçen *فَصَالَا* kelimesinde geçtiği gibi.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Nihat Temel, a.g.e. s.126; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.95;

¹⁷⁹ Muhsin Demirci, a.g.e. s.257

¹⁸⁰ İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.83-85; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.132-134; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.95.

¹⁸¹ İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.83-85; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.132-134; Nihat Temel, a.g.e. s.126.

¹⁸² Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.284; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58.

¹⁸³ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58.

Kalın okunan lâm'a, *lâmı muğallazâ* denilmektedir. “tağlîz” ve “tefhim” aynı manaya gelmektedir. Ancak kıraat ile ilgili kaynaklarımızda, “tağlîz” “lâm” harfi için kullanılırken, “tefhim” ise “râ” harfi için kullanılır. Bazı kaynaklarda da “tefhim” “lâm” harfi için kullanılır.¹⁸⁵

f. Tefhîm / Terkîk

Tefhim lügatta; *bir şeyi büyükmek ve kalın yapmak* anlamına gelir.¹⁸⁶ Tefhim harflerini okurken dilin kök kısmının üst damağa kalkması sebebiyle harfte bir kalınlık oluşması ve ağız içinin ses ile dolmasıdır. Bu okuyuşa “*mufehhemen okuma*” da denilir.¹⁸⁷ Tefhim, “râ” harfini kalın okumak demektir. Zıddı ise terkîktir.

Tefhim, tağlîz ve is'tilâ anlamlarında kullanıldığı gibi, imâlenin zıddı anlamında da kullanılmaktadır. Netice de imâlede aslanan okuyuş ince iken, tefhimde de esas olan kalın okumaktır.

Tefhim harfleri 11 tanedir:

- ✓ İ's'tilâ harflerinin tamamı : خ - ص - ض - غ - ط - ق - ظ
- ✓ Mâkabli (önceki) harfin meftuh (üstünlü veya mazmûm (ötreli) olan lâfzatullâh'ın lâmı : أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ¹⁸⁸ - فَادُّكُورَا آلَاءِ اللَّهِ¹⁸⁹
- ✓ Kalın okunması gereken tüm “râ” harfleri: وَالْأَرْضَ - كَاذِبُونَ - رَبُّكُمْ
- ✓ İ's'tilâ harflerinden sonra gelen ve med harfi olan “elif” ve “vâv” harfleri.¹⁹⁰ أَنْ أَبْيَضُوا - أَبْصَأَهُمْ - يَشُول

Terkîk ise lügâta; sözü güzelleştirmek, bir şeyi zayıflatmak,¹⁹¹ manasına gelmektedir. Bir şeyi ince okumak demektir. Bu sıfat “râ” harfiyle ilgilidir. Zıddı tefhîm'dir.

¹⁸⁴ Nihat Temel, a.g.e. s.126.

¹⁸⁵ Lâmi muğallazâ için bkz. İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.125; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.95.

¹⁸⁶ Âsım Efendi, a.g.e. c.IV, s.428.

¹⁸⁷ Muhsin Demirci, a.g.e. s.275.

¹⁸⁸ A'râf 7/74.

¹⁸⁹ A'râf 7/44.

¹⁹⁰ İsmail Karaçam, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri, İFAV, İstanbul, 2013, s. 223; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.119-120.

Istılâhta ise; bazı harfleri okurken dilin kökünü üst çeneye kaldırmadan harfin zatına bir incelik getirme ve sesin ağız içini doldurmasıyla birlikte ağzın kapanmamasına terkîk denir.¹⁹²

Terkîk harfleri şunlardır:

✓ İstılâ harfleri dışında kalan 21 istifâl harfleridir.

ء ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ك ل م ن و ه ي

✓ İstifâl harflerine bitişen ve harf-i med olan “elif” ve “vâv” كَانٌ - تَابٌ gibi.

✓ Med harf-i olan “yâ” . قِيلَ - فِيهِ gibi.

✓ Makâbli meksûr (esreli) olan lafzatullâh’ın lâm’ı. بِاللَّهِ - فِي اللَّهِ gibi.

✓ “râ” harfinin ince okunması gereken tüm durumlar. خَيْرٌ - رَزَقٌ gibi.

Kalın okunması gereken harflerin kalın, ince okunması gereken harflerin de ince okunması vaciptir.¹⁹³

Bu kâide kıraat imamlarından İmam Nâfi’nin ikinci râvisi olan İmam Verş’e aittir. Aşere ve takrib tariklerinde terkik ile alâkalı benzer kâideler vardır. Ancak genel olarak İmam Verş şu durumlarda terkik ile okur.

1. “râ” harfinin mâkablî, lâzîmî kesre¹⁹⁴ olursa : دَابِّرَ الدِّينِ - فَانْتَظِرُوا - لِيُنذِرَكُمْ
2. “râ” harfinin mâkablî, sâkin “yâ” olursa : خَيْرٌ - عَيْرٌ
3. “râ” harfinin mâkablî sâkin, bir önceki harf de meksûr olursa : دَكْرٌ¹⁹⁵

¹⁹¹ Âsım Efendi, a.g.e. c.IV, s.865.

¹⁹² Muhsin Demirci, a.g.e. s.293.

¹⁹³ Tefhîm ve Terkîk için detaylı bilgi için bkz: İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.68-82; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.125-131; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.120.

¹⁹⁴ Lâzîmî kesre; bir harfin asıl harekesinin esreli olma halidir. Yani aslı sükûn iken herhangi bir sebeple esre haline dönülmeyen, harfin aslında esreli olmasıdır.

¹⁹⁵ Bu örnek kelimeler, A’râf suresinden alınmıştır. Bu kelimeleri, aşere tarikinde Verş, takrib tarikinde ise, birinci râvisi olan Ezrak, kelimenin durumuna göre bazen doğrudan terkik, bazen de hulf ile terkik ile okurlar. (Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60).

g. Revm

Lügâta, talep etmek, istemek anlamlarına gelmektedir.¹⁹⁶ Istılâh manası ise; hafif bir sesle harekeyi okumaktan ibarettir. Başka bir ifadeyle; sesin üçte birlik kuvvetiyle harekeyi okumaya denir. Revm'de, harekenin sesi zayıflatılarak sesin çoğu giderilir (kısıılır) ve hareke hafif bir sesle okunur.¹⁹⁷

Yalnız bu hareke, kâmil bir hareke olmayıp, harekenin bir cüz'ü olmalıdır. Şayet okuyan kimsenin yanında kimse yoksa, bunların hiçbirisine ihtiyaç kalmaz. Yani revm yapmaya gerek kalmaz.

Revm, kıraat kaynaklarına baktığımızda, harfin fethalı, kesreli ve dammeli durumlarında yapılabileceği görülmektedir. Ancak, fethalı durumda yapılıp yapılamayacağı hususunda, kıraat imamları ile nahivciler arasında ihtilaf vardır. Şöyle, kıraat imamları ve eda ehlinin hepsi, harfin fethalı durumda, fethanın hafifliği sebebiyle, harekenin bir kısmının çıkmasıyla, tamamının birden çıkacağı endişesiyle, revm uygulamasının câiz olmadığını söylerken, Ebû Hâtim hariç, diğer nahivciler de, harekede sesi zayıflatmanın buna kâfi geleceğini iddia ederek, fethalı bir harf üzerinde de revm uygulamasının mümkün olacağını söylerler.¹⁹⁸

Revm, sadece kasr ile yapılır, tûl ve tevassut ile yapılmaz. Revm bir hareke hükmünde olduğu için, kelimenin son harfinin harekesi okunduğundan, sebab-i med ortadan kalkmaktadır. Sadece harf-i med kalmaktadır. Dolayısıyla, bir kelimedede harfi med var, sebebi med yoksa, meddi tabii yapılıır. Yani bir elif (kasr) uzatılarak okunur.

h. İşmâm

İşmâm lügâta, bir kimseye bir şeyi koklatmak demektir.¹⁹⁹ Koklatmaktan kasdedilen şudur. Okuyucu, işmâm yaparken dudağıyla harekeye işaret ettiği için, sonraki harfe hareke kokusu vermiş olmaktadır. Tecvidde ise; sükûndan sonra,

¹⁹⁶ Âsım Efendi, a.g.e. c.IV, s.317.

¹⁹⁷ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.221-222.

¹⁹⁸ İsmail Karaçam, a.g.e. s.268.

¹⁹⁹ Âsım Efendi, a.g.e. c.IV, s.359.

zamme harekeye işaret etmek üzere, dudakları öne doğru toplamak manasına gelir.²⁰⁰
Harekeyi göstermek için, dudakları yummandır.²⁰¹

Revm, sadece kasr ile yapılırken, işmâm; tûl, tevassut ve kasr vecihlerinin hepsiyle de yapılması câizdir. İşmâm, revm gibi hareke sayılmaz. İşmam olan harf, ya sakindir ya da sakin gibidir.²⁰²

Revm ses ile yapılırken, işmâm ise, dudak hareketiyle yapılır. Her ikisi de bütün kurra tarafından yapılmıştır.²⁰³

İşmâm uygulaması şöyle yapılır. Kelimenin sonunda bulunan harf sakin olarak okunur. Sonra, hiçbir ses ve uygulama yapmadan, dudaklar arası boşluklu olmak kaydıyla, öne doğru toplanarak, ötreye işaret edilir. Bu durumda, dudaklar sanki, vâv ve ötre harekeyi okuyor gibi şekillenecektir.

İşmam çeşitlerini maddeler halinde şöyle özetlemek istiyorum:

1. Vakf halinde yapılan işmam : عَدُوٌّ مُبِينٌ - يَخْرُجُ gibi, son harfin harekesi dammeli olan kelimelerde, ötre harekeye işaret etmek için işmam yapılır.
2. Bir harenin diğer bir harekeye karıştırılmasıyla yapılan işmam. قِيلٌ - جِيءٌ²⁰⁴
3. “Sâd” harfinin “ze” harfine karıştırılmasıyla yapılan işmam.²⁰⁵ صِرَاطٌ kelimesinde olduğu gibi.

Bu okuyuşun kıraat kâidesi şöyledir. Kıraat imamlarından Kunbul ve Ruveys Kur’an-ı Kerimde bulunan tüm صِرَاطٌ kelimesindeki “sad” harfini “sin” harfiyle okurlar. İmam Hamze’nin birinci ravisi olan Halef ise, hepsini işmam yaparak okurken, ikinci ravi Hallad ise, Fatiha suresinde bulunan birinci صِرَاطٌ kelimesini

²⁰⁰ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.221-223.

²⁰¹ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.135.

²⁰² Nihat Temel, a.g.e. s.79.

²⁰³ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.221-223.

²⁰⁴ Bu işmam çeşidi, Âsım kıraatında yoktur. Bu kelimeler 6 tanedir. Bunlar : قِيلٌ - جِيءٌ - سِيَقٌ - حِيلٌ - سِيِيٌ : سِيِيْتٌ - Bu kelimelerde farklı imamlar işmam yaparlar. Bunlar; Nâfi, İbn Âmir, Hişâm, Kisâi, Ebû Câfer ve Ruveys.(bkz. İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.156; Dimyâti el-Bennâ, a.g.e. s.170-171; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.119; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.224).

²⁰⁵ “Sâd” harfinin mahrecinden eksik bir “sâd”, “ze” nin mahrecinden de nâkıs bir “ze” çıkarılarak karıştırılır. Bu karışımdan, tam bir harf çıkar. İşte bu harfe; sâd-ı müşemme (işmam olunan sad) denir. Âsım kıraatında yoktur. İmam Hamze kıraatında vardır.

işmamla ikincisini Kur’ân-ı Kerim’de bulunan tüm صِرَاطَ kelimelerini tahkik ile okur.²⁰⁶

Yûsuf sûresinin 11. ayetinde geçen لَا تَأْمِنَّا kelimesi üç şekilde okunabilir.²⁰⁷

- 1- İsmâm yaparak
- 2- İhtilâs²⁰⁸ yaparak
- 3- Bu iki işlemi yapmadan, normal okumak. Bu okuyuş Ebû Câfer kıraatında vardır.

Bu iki vecih, Ebû Câfer hariç bütün kurra tarafından okunur. Yani Âsım kıraatında, bu kelimeyi, hem işmam hem de ihtilâs yaparak okumak câizdir. Bu işlemler, bir fem-i muhsin²⁰⁹ tarafından uygulamalı olarak alınmalı ve okunmalıdır.

Revm her ne kadar gözleri görmeyen kimseler, işmâm ise, kulakları duymayan kimseler için yapıldığı kaynaklarda geçse de, bu iki vecih sağlıklı insanlar için de okunabilir. Ancak yapılması zorunlu değildir. Her iki işlem de, vakf halinde, harfın harekesini belirtmek için kullanılır.²¹⁰

1. Sekte

Sekte; sözlükte susmak, konuşmayı veya okuyuşu kesmek, iki nağme arasını soluk almadan ayırmak anlamına gelen “sekt” mastarından isimdir.²¹¹

Tevcid ilminde ise sekte; nefes almadan sesi kesmektir. Sekte yapılacak olan yerde ses kesilir, hiç nefes almadan okumaya devam edilir.

Sektenin müddeti, okuyuş hızına göre değişir. Konuyla ilgili şu görüşler öne çıkmaktadır.²¹²

²⁰⁶ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.7.

²⁰⁷ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.72.

²⁰⁸ İhtilâs: harekeyi zayıf bir sesle okumaktır.

²⁰⁹ Fem-i muhsin; “temiz ağız” demektir. Kıraat açısından, harflerin mahreç ve sıfatlarına hakim, tilavet açısından yetkin kıraat hocası veya bu konulara vakıf üstad bir kişi anlamında kullanılır.

²¹⁰ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.221-223; Nihat Temel, a.g.e. s.81.

²¹¹ Âsım Efendi, a.g.e. c.I, s.578; Tayyar Altıkulaç, a.g.e. s.55.

²¹² Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.250.

- a. İki hareke (bir elif miktarı)
- b. Vakf süresinden daha az bir süre.
- c. Sıradaki harfi unutmuş gibi, kısa bir zaman duraklamak.

Sekte, vakf halinde değil, vasl halinde söz konusudur. Yani, bir harf sonraki bir harfe bağlanacaksa veya bir kelime sonraki bir kelimeye bağlanacaksa, vasl yapılabilir. Sekte, sakin harf üzerinde yapılırken, harekeli harf üzerinde yapılmaz. Sekte, sahih rivâyetlerle yapılır. Yani nakle bağlıdır, gelişigüzel yerlerde sekte yapılmaz.

Kıraat imamları arasında sekte işlemini yapan imamlar arasında şu isimler ön plana çıkmaktadır: Hamze, İbn Zekvân, Hafs, Ebû Câfer ve İdrîs.

Bu işlemi, kıraat imamlarından Hamze, aşere tarikinde tüm lâm-ı tarifin²¹³ vakf ve vasl hallerinde sekte işlemini yapmakla birlikte, tüm hemze-i münekkerenin²¹⁴ vasl ve vakıf hallerinde, bazılarında sekite işlemini yaparken, bazılarında da, hem hulf okuyuşu hem de sekite ile okur.²¹⁵ Ebû Câfer, hurûf-u mukatta'a (kesik harfler) dediğimiz harfler arasında sekite işlemi yapar.²¹⁶ Takrib tarikinde ise, İbn Zekvân, Hafs, Hamze, ve İdrîs, tüm lâm-ı tarifli ve hemze-i münekkereli kelimelerde hulflu sekite işlemi yaparlar. Ayrıca Ebû Amr, İbn Âmir, Yâkup ve Verş, iki sure arasını besmele çekmeden, sekite vechiyle (sekit bilâ besmele) okumuşlardır. Ayrıca, İmam Hamze, tüm medd-i munfasıl ve medd-i muttasıllarda hulflu sekite işlemi vardır.²¹⁷

Şimdi de, A'râf sûresinden sekiteye örnek kelimeler vermek istiyorum. **أَبْلَعْتُمْ** **مِنْ إِلَهٍ** - **عَدَابَ إِلِيمٍ** - **فَاخْرُجْ إِنَّكَ** - **إِذْ أَمَرْتُكَ فِي الْأَرْضِ** - **لَقَدْ** gibi sakin bir harften sonra gelecek, harekeli hemzeli tüm kelimelerde, takrib tarikinde, İbn Zekvân, Hafs, Hamze, ve İdrîs hulf ile sekite yaparlar. Ayrıca, **الْمَصْرَ** de, Ebû Câfer sekite yapar.

²¹³ “el” takılı tüm kelimeler. Ör: **وَالْأَرْضِ**

²¹⁴ Sakin harften sonra gelen “hemze” li kelimeler. Ör: **خَلُّوْا إِلَى**

²¹⁵ Hemze-i münekkerenin vaslında ve vakfında, birinci râvisi İmam Halef sekite ve hulf yapar. Lâm-ı tarifin vaslında ise, Halef doğrudan sekite yaparken, ikinci râvi İmam Hallâd, hulflu sekite vechihlerini uygular.

²¹⁶ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.39.

²¹⁷ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.85-88; Ali Osman Yüksel, a.g.e. s.301,366-371.

Bununla birlikte, فَجَاءَهَا - أُولِيَاءَ gibi muttasıllı ve إِلَّا أَنْ قَالُوا - إِلَّا إِيَّاسَ gibi munfasıllı kelimelerin tamamında, İmam Hamze hulf ile sekit yapar.

Âsım kıraatının Hafs rivâyetine göre, Kur'an-ı Kerim'de dört yerde sekte yapılır.²¹⁸ Sekte yapılan bu yerlerde, iki ayette sekte yapmak câiz, iki ayette de vacip kabul edilmiştir.

1. Kehf sûresinin 1 ve 2. âyetleri arasında geçen " عَوَجًا قَبِيمًا " kelimeleri arasında yapılır. Burada, sekte vechi, ayet sonunda olduğundan dolayı vakf evlâ sekt câizdir. Yani burada her iki vecih de uygulanabilir. Bununla birlikte, bu iki kelime arasında oluşabilecek sıfat mevsuf ilişkisini önlemek ve "dosdoğru eğrilik" anlamına gelecek bir mâna çıkmasın diye, sekte yapmayıp vakfetmek daha evlâ kabul edilmiştir.

2. Yâsin sûresinin 52. ayetinde geçen " مِنْ مَرْقَدِنَا... هَذَا " kelimeler arasında yapılır. Burada sekte yapılan kelimenin sonunda vakf-ı lâzım bulunduğu için, vakf evlâ vasl câizdir. Ayrıca, burada da bu iki kelime arasında oluşabilecek sıfat mevsuf ilişkisini önlemek ve "bu kabirlerimizden" manası oluşmasın diye, vakfetmek daha evlâ kabul edilmiştir.

3. Kıyâme sûresinin 27. ayetinde geçen " وَقِيلَ مَنْ... رَاقٍ " kelimeler arasında ise, sekte yapmak vaciptir. Esasen burada, sâkin nun'dan sonra bilâğunne harflerinden "râ" harfî geldiği için, idğâm-ı bilâğunne yapılması gerekir. Ancak, bu durumda "merrâk" diye yeni bir kelime oluşur. Bu da, " çorbacı" manasına gelmektedir. Dolayısıyla, bu durumda mana tamamen değişmektedir. Böyle bir durumla karşılaşmamak için, bu ayette sekte yapmak zorunlu hale gelmektedir.

4. Son olarak, Mutaffifîn sûresinin 14. ayetinde geçen " بَل... رَانَ " kelimeler arasında da, sekte yapmak vaciptir. Bu ayette de sâkin lâm'dan sonra müteharrik "râ" harfî geldiği için, idğâm-ı mütekâribeyn söz konusu olmaktadır. İdğâm yapıldığında "berrâne" diye yeni bir kelime oluşur. Bu da "küpçü" manasına gelmektedir.

²¹⁸ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.88; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.83, 115, 139, 143; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.250.

Dolayısıyla, bu durumda mana tamamen değişmektedir. Böyle bir durumla karşılaşmamak için, bu ayette de sekt yapmak vacip (zorunlu) hale gelmektedir.

Âsım kıraatının Hafs rivâyetine göre, bu dört yerin sektesiz vechi de nakledilmiştir.²¹⁹

i. Sıla

Lügâtte, ulaşmak, geçmek, yetişmek anlamlarına gelmektedir.²²⁰ Kıraat ıstılahında ise; sâkin cemi mimlerini vasl halinde, zammeli ve vâv-ı mukaddere ile bir elif miktarı uzatarak okumaktır. Bu okuyuş vakf halinde değil, vasl halinde okunur.²²¹

Kıraat imamları arasında, sila vechiyle okuyan imamlar şunlardır: Kâlun, Verş, İbn Kesîr ve Ebû Câfer' dir. Şöyle ki; aşere ve takrib tariklerinde, sâkin cemi mimlerinden sonra hemze gelmeyip başka bir harekeli harf geldiğinde, Kâlun hulf ile, İbn Kesir ve Ebû Cafer ise doğrudan sila yaparak bir elif miktarı uzatarak okurlar.²²²

Örnek verecek olursak : خَلْفَنَاكُمْ - وَجَعَلْنَا لَكُمْ - أَنْفُسَهُمْ - عَلَيْهِمْ vb. gibi.

Sâkin cemi mimlerinden sonra hemze geldiğinde ise, Kâlun hem sila 1 (bir elif) hem de sila 2 (2 elif) vechileriyle okurken, Verş de, aynı yerde med sila 5 (5 elif) yaparak okur. Takrib tarikinde ise, Verş'in birinci ravisi olan İsbahâni de Kâlun gibi med sila 1 ve med sila 2 yapar. İkinci ravisi Ezrak ise med sila 5 yaparak okur.²²³

Buna örnekler vererek, daha anlaşılır hale getirmek istiyorum. أَنْفُسِهِمْ - عَلَيْكُمْ أَيَّاتِي gibi sâkin mim harfinden sonra, harekeli elif harfi geldiğinde, yukarıdaki okuyuşlar yapılır.

²¹⁹ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.253.(bkz.13. dipnot).

²²⁰ İbn Manzur, a.g.e. c.XIV, s.48-50.

²²¹ Nihat Temel, a.g.e. s.121.

²²² Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.7-8.

²²³ Ali Osman Yüksel, a.g.e. s.313-314.

Ayrıca, İmam İbn Kesir de, her iki tarikte de, mâkabli sakin olan zamir “he”lerini bir elif miktarı uzatarak sıla ile okur.²²⁴ Örneğin : وَادْعُوهُ - نَسُوهُ - فَصَلْنَاهُ

k. Teshîl

Teshîl lügâtte; kolaylaştırmak, yumuşak hale getirmek anlamına gelmektedir. Teshîl “hemze” ile ilgili bir vecihtir. İstilah manası ise, yan yana gelen iki hemzeden ikincisini, hemze ile harekesi cinsinden olan “elif” veya “yâ” veya “vâv” arasında “hâ” harfine benzetmeden okumaktır.²²⁵

Teshîl işlemi, iki hemze yan yana geldiği durumlarda ikinci hemzenin yumuşatılarak okunduğu gibi, bazı durumlarda da, bir kelime içinde bulunan hemze harfinin kolaylaştırılarak-yumuşatılarak “ hemze /hâ “ arası bir sesle okumaktır. Örneğin, اسْرَآءِيلَ kelimesini Ebû Câfer, teshil 1(med) ve 2(med) vechiyle okur.

Kıraat imamları arasında ağırlıklı olarak, Kâlûn, Verş, İsbahânî, İbn Kesîr, Hafs, Hamze, Hişâm, Ebû Câfer ve Ruveys, farklı kelimelerde teshîl işlemini yapmaktadırlar.²²⁶

Şimdi de, A’raf sûresinin 18. ayetinde geçen, teshîle örnek kelimeler vermek istiyorum:

لَا تَلْكُومَ kelimesini, takrîb tarîkinde imam Verş’in ikinci râvisi olan İsbahânî, doğrudan teshîl vechiyle okur.²²⁷ 17.ayette geçen كَلِمَاتِهِمْ kelimesinin vakf hali olduğu için, Hamze beş teshîl(5 elif uzatarak) ve bir teshîl (bir elif uzatarak) okur.²²⁸

Âsım kıraatında ise, teshîl işlemi Fussilet-44. ayeti kerimede geçen ءَاعْجَمِيٌّ kelimesinde vardır. Şöyle ki; burada teshil işlemi Hafs rivayetinde uygulanır. Diğer râvi Ebûbekir Şu’be rivâyetinde ise, her iki elif te, tahkik üzere okunarak teshil yapılmaz. Diğer kıraatlarda da, hem tahkik hem de teshil ile okuyanlar vardır.²²⁹

²²⁴ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.10.

²²⁵ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.91.

²²⁶ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.92.

²²⁷ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.280.

²²⁸ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58.

²²⁹ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.489; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.122.

I. Medd-i Bedel

Kur'ân-ı Kerim'in tamamında **وَبِالْآخِرَةِ** - **أَمَنُوا** - **أَدَمَ** kelimelerinde bulunan hemzelerdeki, (bazı tecvid kitaplarında da çeker diye ifade edilen) med çeşidine, medd-i bedel denir.

Medd-i bedel denmesinin sebebi, burada meddin, sakin hemze harfinden bedel olmasından dolayıdır. Örnek vermek gerekirse; **أَدَمَ** kelimesinin aslı “ **ادم** ” dir. Burada sâkin olan ikinci hemze, elif harfine dönüşerek ” **أَدَمَ** ” şeklinde okunur.²³⁰

Kıraat imamlarından İmam Verş aşere tarikinde, bu medleri sırasıyla kasr (1 elif), tevassut(3 elif), tûl (5 elif) vecihleriyle okurken, takrib tarikinde ise bu işlemi Verş'in ikinci râvisi olan İmam Ezrak yapmaktadır.²³¹

Konuyla ilgili bazı istisnâ kelimeler vardır. Kaynaklarımızda, medd-i bedelin oluşmasına üç durum engel olmaktadır.

1- Son harfi tenvinli hemze ile biten kelimelerdir. Örnek : **مَرِيًّا** - **وَنِسَاءً** vb gibi kelimeler. Bu kelimelerin vakf hallerinde medd-i bedel oluşmaz. Çünkü, bu durumdaki elifler, ârız olduğu için, kasr ile okunmalarında icmâ vardır.

2- Harf-i sahih sâkin bir harfle, hemzenin aynı kelimedede olması.

Örnek: **الْقُرْآنُ** gibi.

3- Eğer med, hemze-i vasıldan sonra gelirse. Örnek : **ائت** - **اؤتمن** gibi²³²

2. FERŞ-İ HURUF

Kıraat farklılıklarını iki başlıkta topladığımızda, bunlardan birisinin de ferş-i huruf farklılıkları olduğu yukarıda zikredilmişti.

Kıraat ilmi; Kur'an kelimelerinin edâ keyfiyetlerini ve ihtilaflarını, nakledenlere nisbet ederek bilmektir.²³³ Edâ keyfiyetinden maksat usûl farklılıkları, ihtilaflardan maksat ise ferş-i huruf farklılıklarıdır.

²³⁰ Nihat Temel, a.g.e. s.95.

²³¹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.13.

²³² Ali Osman Yüksel, a.g.e. s.335; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.13. (**إِسْرَائِيلَ** kelimesinde ise, aşerede meddi bedel olmayıp, Ebû Câfer'in teshil işlemi varken (Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.23) , takrib tarikinde ise, teshil işlemiyle birlikte, Ezrak ta, medd-i bedel yaparak okur.(Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.206)

²³³ İsmail Karaçam, a.g.e. s.61

Ferş lügatta, harfleri döşeme, yayma, serme anlamlarına gelmektedir.²³⁴ Kelimenin çoğulu, “furûş” ile, harf kelimesinin çoğulu “hurûf” un terkibi sonucunda “ferş-i hurûf” kavramı ortaya çıkmıştır.

Istılâh manası ise; belli bir kâideye dayanmayan, Kur’ân’da dağınık olarak bulunan kıraat farklılıklarına denir.²³⁵

Ferş-i huruf farklılıkları, kelimelerin sarf ve nahiv boyutunda kendini gösterir. Dolayısıyla, lafızların yapısında değişiklik yaptığı gibi, anlamına da etki ederek, farklı mânâların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bunun da en temel nedeni, yedi harf meselesidir. Yani, Hz.Osman’ın istinsah ettirdiği mushaflarda bulunan farklı sahih rivayetlerin varlığıdır.

Ferş-i hurûf dairesine giren lafızlardaki temel özellikler, onların Kur’an’da geçtiği her yerde farklı okunabilmeleri ve içtihadı değil nakle dayalı olmalarıdır. Çünkü kıraat ilminde temel kaynak nakildir.

Rivayet (farklı okuyuş) senedi sahih, Arap gramerine ve Resmi Mushâf-i Osmâniyye de uygun olmalıdır. Kaynağını peygamberimizden alarak, pekçok islâmî ilimlerin de gelişmesine ve Kur’an’ın anlaşılması ve yorumlanmasına olumlu etkisi olmuştur.

Bu tür farklılıklar, kelimenin/harfin seslendirilmesinde veya fonetiğinde değil de, daha çok i’râbında, harf değişiminde, harekesinde veya kalıbında görülen değişikliklerdir.

Çalışmanın bu bölümünde, izlenilen yol ve metod hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Takrib tariki esas alınarak, yapmış olduğum incelemeler neticesinde, A’râf sûresinde, anlama etki eden veya etmeyen yaklaşık altmışdört (64) kelime tesbit edilmiştir. Bunları, iki başlık altında toplayarak, çalışmayı daha net ve anlaşılır hale getirilmiştir.

Evvâla, ilgili ferş-i hurufun geçtiği ayet ve manası verilmiştir. Ayet mealleri, başta Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından, “*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*” adlı eserden alınmıştır. İlgili kelime, hem arapça metinde hem de mealde altı çizilerek belirtilmiştir. Ayet-i kerimeyle alakalı kısa bilgi verilerek, muhteviyata hâkimiyetin sağlanması amaçlanmıştır. İlgili ferş-i hurufun, tefsir kaynaklarından

²³⁴ Muhsin Demirci, a.g.e. s.66.

²³⁵ Nihat Temel, a.g.e. s.51.

istifade etmek suretiyle, anlama etkisi üzerinde durulmuştur. Kıraat imamları arasındaki, okuyuş farklılıkları ayrıntılı olarak yazılmıştır.

C. A'RÂF SURESİNİN KİRÂATLAR YÖNÜNDE İNCELENMESİ

1. A'RÂF SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ EDEN KİRÂATLAR VE TEFSİRE ETKİSİ

Çalışmamızın bu bölümünde, kırâat ve tefsir kaynaklarından istifâde edilerek, A'râf Sûresinde bulunan farklı kırâatlar yer alacaktır. Ayrıca, tesbit edilen bu farklı rivayetlerin, kırâat yönünden analizi yapılarak, anlama ve tefsire etkisinin üzerinde durulacaktır.

A'râf 7/ 26

وَلِيَسُ الثَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ...

“Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır.”

Bu âyet-i kerîmede, genel olarak insanlığa hitap söz konusudur. Şöyle ki; Allah, insanoğluna verdiği nimetlerin farkına varıp, ibret almasını emretmektedir. Sonsuz ve sayısız olan nimetlerden birisi de, tarih boyunca ve tüm insanlarca da, hem bedeninin hem de ahlâkın korunması hem de bir zînet aracı olarak kullanılan elbisenin önemine dikkat çekilmiştir. Bu bir medeniyet işaretidir. Bunu yaratıklar arasında sadece en değerli ve şerefli mahlûk olarak yaratılan insanoğlu kullanmaktadır. Ancak, insanoğlunun belli amaçlar için kullandığı elbiseden daha hayırlı olanın takvâ elbisesi olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Takvâ ayette hayâ ile ilişkilendirilmiştir. Tefsirlerde takvâ elbisesi; vücudu koruyan elbise, zırh ve miğfer gibi savaş giysileri anlamına gelirken, mecâzi anlamda ise, salih amel, iffet, iyi huy gibi anlamlara gelmektedir. Yani, nasıl ki elbise bedeni kapatıp koruyorsa, takvâ da hem ruhu korur hem de var olan kötü duyguları örter.²³⁶ Yani, Allah (cc) karşısında, saygı, dikkat ve titizlik elbisesidir.²³⁷

²³⁶ Komisyon, a.g.e. c.II, s.514.

²³⁷ Zemahşeri, a.g.e. c.II, s.435; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Dâr Suhnûni Li'n-Neşri ve't-Tevzi'u, Tunus, ts, c.V, s.75.

Ayetteki işaretli lafzı, Nâfi, İbn Âmir, Kisâi ve Ebû Câ'fer "س" harfini fethayla وَيَلْبَسُ şeklinde okurken, diğer kıraat imamları ise ayette geçtiği üzere dammeyle okurlar.²³⁸

1. وَيَلْبَسُ : bu veche göre, وَيَلْبَسُ التَّعْوَى kelimesi mübtedâ, ذَلِكَ kelimesi ise, sıfat veya bedeldir. Veya atf-1 beyân olup, خَيْرٌ kelimesi de, mübtedânın haberi olur. Bu durumda mana şöyle olur. Yani, sizin bilmiş olduğunuz ve kendisine işaret olunan takvâ elbisesi, size indirmiş olduğumuz avretlerinizi örten elbiseden de, giyinip süslediğiniz diğer elbiselerden de daha hayırlıdır.

2. وَيَلْبَسُ : Bu okuyuşu, ayette daha önce geçmiş olan لِيَسًا kelimesine atfederek okumuşlardır. Bu durumda bu ifadenin nasb edeni, أَنْزَلْنَا fiili olur. Bu durumda mana " *Ve takvâ elbisesini de indirdik.*" olur. Böyle olduğunda da, ayette geçen ذَلِكَ kelimesi mübtedâ, خَيْرٌ kelimesi de haber olur.²³⁹

A'râf 7/32

قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ...

" *De ki: Bunlar, dünya hayatında mü'minler içindir. Kıyamet gününde ise yalnız onlara özgüdür.*

Bu ve bundan önceki ayetlerde, elbiseye "zînet" denmiştir. Dolayısıyla giyinmede bir estetik vardır ve kaliteli ve değerli giyinmek de mubahtır. Allahın vermiş olduğu bu nimetlerin hepsi, aslında mü'minlere bir lütuf olarak verildiğinden diğer insanlar da bundan istifâde etmektedirler. Aslında, bunları gerçek anlamda hak edenlerin mü'minler olduğu vurgulanmaktadır.

²³⁸ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.281.

²³⁹ Ebî Zekeriyâ Yahyâ İbn Ziyâd İbn Abdullâh el-Ferra, Meâni'l-Kur'an, Dâru'l Kitâbi'l İlmiyye, c.I, 2002, Beyrût, s.252; Zemahşeri, a.g.e. c.II, s.435; Fahreddin Râzi, c.XIV, s.51; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.185.

Âyeti kırâat açısından değerlendirdiğimizde, mansub konumundaki ilgili kelimeyi, imam Nâfi, merfû olarak خَالِصَةً şeklinde okumuştur.²⁴⁰ Bu kelime “ özgü, mahsus, yalnız” anlamına gelmektedir.

1. خَالِصَةً: Zeccâc, bu kelimenin merfu okunmasını, onun ikinci haber olmasına bağlamıştır. Bu durumda âyetin mânâsı şöyle olur: “*Bu nimetler dünyada iken iman eden kimseler için sabittir; kıyâmet gününde ise sırf onlarındır.*” Yani Allah, hoş ve temiz rızıkları ahirette yalnızca iman edenlere verecektir. Buna göre, خَالِصَةً kelimesi, hafzedilmiş bir mübtedânın haberi olarak yeni bir cümle başlangıcıdır. Diğer bir mânâ da şöyledir: Bu dünya hayatında var olan temiz ve hoş şeyler, kıyâmet gününde, yalnızca dünya hayatında iman eden kimselere verilecektir. Bunun yalnızca mü'minlere verilmesi ise, bu mü'minlerin cezalandırılmayacakları ve azap görmeyecekleri anlamına gelir.

2. خَالِصَةً: Bu kelimenin mansub okunmasının sebebi ise, cümlede hâl olmasından dolayıdır. Buna göre âyetin takdîrî mânâsı : “*Bu nimetler, ahirette sadece mü'minlere mahsus olacakken, dünya hayatında da mü'minler için sabittir.*” Bu kıraata göre الدُّنْيَا kelimesi üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü, ondan sonra gelen ifadeler لِلَّذِينَ آمَنُوا “*iman edenler içindir.*” cümlesiyle alâkalı olup ondan haldir. Bu durumda mana : “*De ki: O nimetler, dünya hayatında mü'minler içindir, kıyâmet gününde de yalnızca has olmak üzere onlarındır.*” Mübtedanın haberi ise لِلَّذِينَ آمَنُوا ‘dür. Hal de amel eden ise, لِلَّذِينَ ‘de yer alan “lâm” harfindeki fiil anlamıdır.²⁴¹

A'râf 7/38

رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِنَا عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ

²⁴⁰ Ebû Amr Osmân b.Saîd b. Osmân ed-Dânî, Kitâbü't-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'a, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984, Lübnân, s.109; İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.282; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.202; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

²⁴¹ Fahreddin Razi, c.XIV, s.64; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.199-200.

“ *“Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver” derler. Allah, der ki: “Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz.”*

Altı çizili muhâtab-müzekker-cemi babındaki لَا تَعْلَمُونَ kelimesini, kıraat imamlarından sadece, Âsım’ın birinci râvisi olan, Ebû Bekir Şu’be, ğâib- müzekker-cemi babından لَا يَعْلَمُونَ şeklinde okumuştur.²⁴²

Bu durumda mânâ: “*Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver” derler. Allah, der ki: “ Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat onlar bilmiyorlar.*” şeklinde olacaktır.

Burada لَا تَعْلَمُونَ şeklinde okunduğunda, “*bilmeyenlerin*” hem Allah’a şikâyetle bulunan kişiler hem de şikâyetle buldukları kimseler anlaşılır.

Yani, siz ey muhâtaplar! Onların nasıl bir azap ile karşılaştıklarını bilmemektesiniz. Ya da, Ey dünya ehli! Onların içinde bulunacakları azabın miktarını bilmezsiniz. لَا يَعْلَمُونَ şeklinde okunduğunda ise, yani her bir kesim diğerinin durumunu bilemez. Zira, cehennemde bulunan bir bölümü başkalarının azabının kendi azabından daha fazla olduğunu bilecek olursa, bu durum onlar için bir çeşit teselli olur.²⁴³

A’râf 7/40

لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ...

“ *Onlara göklerin kapıları açılmaz...*”

Allah’ın ayetlerini yalan ve asılsız saymak suretiyle ulûhiyyet, tevhid, nübüvvet ve ahiret gibi temel dinî öğretileri inkâr edenler için, göğün kapıları açılmayacaktır.²⁴⁴ Fahreddin er-Râzi bu âyeti kerîmeyi şöyle değerlendirmiştir.

1. Onların amelleri, duaları ve itaat cinsinden diğer faaliyetleri kabul edilmez.

²⁴² İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.202; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.282; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59.

²⁴³ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.205.

²⁴⁴ Komisyon, a.g.e. c.II, s.526.

2. Gökler, mü'minlerin ruhlarına açılırken, onların ruhlarına açılmaz.
3. Onların göğe yükselmelerine ve cennete girmelerine izin verilmez.
4. Onlara bereket ve hayır inmez.²⁴⁵

Altı çizili kelime üç farklı şekilde okunmuştur.²⁴⁶

1. *لَا تُفْتَحُ* şeklinde : Nafi, İbn Kesîr, İbn Âmir, Âsım, Ebu Ca'fer ve Ya'kub okumuşlardır. Bunu şeddeli olarak okumanın izâhını iki âyetle ortaya koymak mümkündür.²⁴⁷ Cenâb-ı Hak, *فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ* “ Üzerlerine her şeyin kapılarını açtık...”²⁴⁸ ve *فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ* “Bunun üzerine biz de, şarıl şarıl dökülen bir suyla gök kapılarını açtık”²⁴⁹

Bu şekilde fiilin şeddesiz olması, *ardı arkasına tekrar tekrar meydana gelmeyi* ifade eder. Bu âyette şeddeli okuma, daha uygundur. Çünkü, bu okuyuş çokluğa daha çok delâlet eder.²⁵⁰

2. *لَا تُفْتَحُ* şeklinde: Ebu Amr okumuştur. Bu ve bir sonraki okuyuşun sebebi, fiilin önce zikredilmiş olmasıdır.

3. *لَا يُفْتَحُ* şeklinde: Hamze, Kisâî ve Halefû'l- Âşir okumuşlardır. Bu kıraat imamları, *أَبْوَابُ* (kapılar) kelimesini müzekker kabul ederek bu vecihle okumuşlardır. Bu kelime, hakiki müennes kabul edilmediği için, fiilin müzekker ve cemî olarak da gelmesi câizdir. Son iki vecihle, fiilin hem az hem de çokluk ifade etmesi için, şeddesiz okunmuştur.²⁵¹

²⁴⁵ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.76.

²⁴⁶ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.282-283; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

²⁴⁷ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.76.

²⁴⁸ En'âm 6/44.

²⁴⁹ Kamer 54/11.

²⁵⁰ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.206.

²⁵¹ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.206.

A'râf 7/44

فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ...

“ (cennetlikler cehennemliklere) Siz de Rabbinizin va'dettiğini gerçək buldunuz mu? ” diye seslenirler. Onlar, “Evet” derler.”

Altı çizili kelimeyi kıraat imamlarından sadece Kisâi ع harfini, bu kelime her nerede gelirse, kesreyle “نَعَمْ” şeklinde okumuştur.²⁵²

Bu okuyuşa göre, ع harfinin esreli olması mümkündür. Mekki der ki: “Bu kelimeyi نَعَمْ şeklinde okuyan kimse, soruya cevap olarak kullanılan ve yine onun gibi söylenerek deve, inek ve koyun türü hakkında kullanılan نَعَمْ arasındaki farka dikkat çekmek ister.” Kisâi, Hz. Ömer (ra)' dan rivâyetle kıraatına şöyle delil getirmektedir. Hz. Ömer, bir topluluğa bir soru sorar. Onların da, نَعَمْ diye cevap vermelerini ister. Her iki okuyuş, “vadetmek ve tasdik etmek” anlamındaki kelimenin iki ayrı söyleyişidir. Olumlu soru sormak halinde vadetmek anlamı söz konusu olur. Örneğin; Ahmet geldi mi? Sorusuna diğerinin “evet” diye cevap vermesi gibi. Tasdik anlamı ise, olmuş bir şey hakkında söz konusu olur. Örneğin; şu şu oldu diyen birisine diğerinin “evet” demesi gibi. Burada “evet” kelimesinin yerine نَعَمْ veya نَعَمْ kullanılabilir.²⁵³

A'râf 7/57

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ

“ O, rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir. “

Bu âyet-i kerîmede incelenecek iki kelime bulunmaktadır. Öncelikle, الرِّيَّاح kelimesini inceleyelim. Bu lafız müfred bir isimdir. “Rüzgarlar” manasına gelmektedir.

²⁵² Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.110; İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.283; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

²⁵³ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.209-210.

Kıraat imamlarından Nâfi, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Câfer ve Ya'kup الرِّيح şeklinde okumuşlardır. İbn Kesir, Hamze, Kisâi ve Halefû'l- Âşir müfred isim olarak الرِّيح şeklinde okumuşlardır.²⁵⁴

Bu âyeti kerîmede, her biri bir harika olan, ancak devamlı tekerrür etmesinden dolayı, insanoğlunun alışkanlık haline getirip, meselenin hikmet boyutunu düşünmediği tabiat olaylarının hikmetlerine dikkat çekilmektedir.²⁵⁵

Yüce Allah, kitâbında bazı meselelerin önemine işaret olması hasebiyle, temsiller getirmiştir. Burada da, rüzgar, yağmur ve ölü toprak arasındaki bağlantıyı misal vererek, ölümlerin nasıl diriltileceğine işaret edilmiştir.

Bu ayette Allah, kalplere indirmiş olduğu vahyi, yeryüzüne rahmet olarak indirdiği suya benzetmiştir. Kalpler de, amellerin mekânı olması bakımından yeryüzüne benzetilmiştir. Dolayısıyla, vahiyden yeterince istifade edemeyen, arınmayan kalp, yağmurdan yararlanamayan ve fayda vermeyen arz gibidir. Tam aksi olarak, vahye iman etmiş ve arınmış olan kalp, yağmur vasıtasıyla yeşeren toprak gibidir.²⁵⁶

Bu âyeti kerîme; “ ... geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, ...”²⁵⁷ âyeti kerîmesine atfedilmiştir. Yüce Allah, nimetlerinden, başka bir nimetin oluşmasına vurgu yapmakta ve bunu da kendi vahdâniyyetine delil teşkil etmekte ve ulûhiyyetini ispatlamaktadır.²⁵⁸

Bu âyeti kerîmedeki الرِّيح kelimesi, الرِّيح şeklinde okunduğunda, “O, rüzgârı rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir” manasına gelmektedir.

Bu ayet-i kerimedeki inceleyeceğimiz ikinci kelime de, بُشْرًا 'dır. Bu lafız, kıraat imamları tarafından dört farklı şekilde okunmuştur. Bu okuyuşları, maddeler halinde sıralamak istiyorum.

1. بُشْرًا şeklinde Âsım okumuştur.
2. نُشْرًا şeklinde, İbn Âmir okumuştur.

²⁵⁴ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.284; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

²⁵⁵ Komisyon, a.g.e. s.539.

²⁵⁶ İbn Kayyım, a.g.e. c.II, s.258-259.

²⁵⁷ A'râf 7/54.

²⁵⁸ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.228.

3. نَشْرًا şeklinde, Hamze, Kisâi ve Halefü'l- Âşir okumuştur.

4. نُشْرًا şeklinde ise, Nâfi, İbn Kesir, Ebû Amr, Ebû Câfer ve Şeyh Ya'kup okumuşlardır.²⁵⁹

1. بُشْرًا kelimesi “müjde” mânâsındadır. Âsım kıraatındaki ayet; “O, rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir” mânâsına gelir.

Bu şekliyle âyet bize âdetâ şöyle va'z ediyor: Ey İnsanlar! Gökleri ve yeri yaratmış olan Allah Teâla'dır. Ve o Hâlık-i Zîşandır ki, rüzgarları, yağdıracığı faydalı yağmurların önünde müteferrik bir surette müjdecî olarak gönderir.²⁶⁰

İmam Âsım bu kelimeyi, أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرًا “rüzgarları müjdeciler olarak göndermesi”²⁶¹ ayetinden dolayı, بُشِيرًا “müjdecî” kelimesinin cem'i olarak بُشْرًا şeklinde okudu. Keşşâf sahibi, bu kelimenin “ona müjde verdi, müjdeledi” manasına gelen بَشَّرَهُ fiilinin masdarı olarak بُشْرًا ve بُشْرًا şekillerinde okunduğunu da rivâyet etmiştir.²⁶²

2. İbn Âmir ise, bu kelimeyi “nun” harfinin dammesi ve “şın” harfinin de sükûnu ile نُشْرًا şeklinde okuyarak, ortadaki harfi harekesiz kılmıştır. Nitekim نُشْرًا ve نُشْرًا kelimeleri de böyledir. Böylece, rahmetinin önünde, “nâşir” neşredicileri olarak yaygın bir takım rüzgarlar anlamına gelir.²⁶³

3. Kûfe kurraları (Âsım hariç) ise, نَشْرًا şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin manası; “bulutları oluşturan ve güzelce esen rüzgar” demektir. Allah Teâla ayeti kerimede, yağmur yağdırmadan önce bu gibi rüzgarları estirdiğini bildirmiştir.²⁶⁴

²⁵⁹ İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.284; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

²⁶⁰ Ömer Nasûhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri, Sentez Neşriyat, İstanbul, c.II, ts, s.1032.

²⁶¹ Rûm 30/46.

²⁶² Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.139; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.229. (Bkz. Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.451.)

²⁶³ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.138; Elmalılı, a.g.e. c.III, s.2197.

²⁶⁴ Taberi, a.g.e. c.VIII, s.209.

Başka bir ifadeyle şöyle de açıklanabilir. “نَشْرٌ” kelimesi, نَشْرُ الثَّوْبِ “*Elbiseyi yaydım*” ifadesinden alınma bir mastardır. Ayette bu mastarla, ism-i mef’ul (yayılmış) manası kastedilmiştir. Buna göre rüzgarlar, sanki dürülü- sarılı halde iken, Allah Teala, onları bu hallerinden yayarak salmıştır. Buna göre “نَشْرٌ” kelimesi, mastar olup, الرِّيَاحِ kelimesinin halidir.²⁶⁵

4. Kıraat imamların ekserisi bu kelimeyi, “nun” ve “şin” harflerinin dammesiyle نُشْرًا şeklinde okumuşlardır. Bu aynen , رَسُولٌ kelimesinin cem’isinin رُسُلٌ oluşu gibidir. Yani نُشُورٌ kelimesinin çoğulu olarak نُشْرًا gelir. نُشُورٌ kelimesinin anlamı da, “yayılmış, neşredilmiş, saçılmış” manasındadır. Buna göre ayetin anlamı; “saçılmış yayılmış rüzgarlar” şeklinde olur. Bu da her tarafa dağılmış rüzgarlar demektir. Ferra ise şöyle der; “neşr” kelimesi “güzel koku manasındadır.” Dolayısıyla, “dağıtan rüzgarlar, bulutları heryere dağıtıp yayan güzel ve yumuşak rüzgarlardır.”²⁶⁶

Bu âyet-i kerîmeden şu sonucu çıkarmak mümkündür. Allah Teâla, kuruyup ölü hale gelen yeryüzünü, bulutları oluşturan ve güzelce esen, her yere dağıtıp yayan rüzgarlarını, rahmet olarak ifade edilen yağmurun yağmasına bir müjdeleyici olarak gönderir.

Bitkilerle, yeşilliklerle yaşam hayat bulup diri hale geldiği gibi, kabirlerinde çürüdükten sonra, onlara da hayat verip diriltecek olan tek gücün sahibi, yüce Allah Tealâdır. Farklı kıraatların, böyle etkin ve derin manaların çıkmasına katkısını da, açık bir şekilde görmemize vesile olan bir âyet-i kerîmedir.

A’râf 7/81

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُشْرِفُونَ

“*Hakikaten siz, kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz.*

Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.”

²⁶⁵ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.138-139; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.229.

²⁶⁶ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.138; Elmalılı, a.g.e. c.III, s.2197.

Bu ve farklı sûrelerde geçen ayet-i kerimelerde bildirildiğine göre, homoseksüel bir toplum olan Lût kavmi, Hz. Lût'un yağmış olduğu tebliğe, uyarılara rağmen, insanlar bu çirkin davranışlarını terk etmedikleri için, helâk edilmişlerdir. Bu vesileyle de, sonraki nesiller uyarılmışlardır. İlgili ayetlerden anlaşıldığı üzere, bu kavme önce korkunç bir ses duyurulmuş, sonra o bölgenin altı üstüne getirilmiş ve sonra da üzerlerine taş yağdırılarak acı bir belâ ve musibetle helâk edilmişlerdir.²⁶⁷

Âyet-i Kerîmede, altı çizili lafzı, genel olarak iki şekilde okuyanlar vardır. Şöyle ki;

1. Kelimeyi bu haliyle (istifham hemzesiz) okuyanlar: Nâfi, Hafs ve Ebû Câ'fer'dir.

2. Kelimenin başına bir istifhâm hemzesi ilave ederek okuyanlar ise: Yukarıda zikredilen imamlar dışındaki diğer kıraat imamlarıdır. Onlar da, bu lafzı istifhâm hemzeli olarak farklı okuyuşları vardır.

a. Ziyâde meftuh bir istifhâm hemzesiyle: İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Bekir Şu'be, Hamze, Kisâi ve Halefû'l- Âşir. Bunlar arasında, istifhâm hemzesini farklı okuyanlar da şöyledir.

- Teshilsiz elifle okuyanlar: Hişâm
- Elifle teshil arasına fâsıla koyarak okuyanlar: Ebû Amr
- İkinci hemzeyi teshille okuyanlar: İbn Kesir ve Ruveys ²⁶⁸

Bu kelimeyi, اِنَّكُمْ “çünkü siz” şeklinde okuyanlar, bir haber kipi olarak kesreli bir hemzeyle okumuşlardır. Bu durumda, daha önce sözü geçen hayasızlığı (erkeklere yaklaşmak) açıklamak üzere varid olmuş bir buyruk demek olur. O bakımdan, bu kelimenin başına hemze getirmek uygun olmaz. Çünkü, getirilecek bir soru edatı, bundan sonra gelecek olan buyruklar ile daha önce gelmiş olan buyruklar arasındaki bağı koparır.²⁶⁹

Vâhidî şöyle demiştir: “Bu kelimeleri istifhâm ile okuyan herkese göre bu istifhâmlar, istifhâm-î inkârî olurlar. Zira Allah bir önceki ayette اَتَاوْنَ الْفَاحِشَةَ“

²⁶⁷ Abudurrahman Çetin, Kıraatların Tefsire Etkisi, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012, s.179-180.

²⁶⁸ Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.111; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.285.

²⁶⁹ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.245.

“hayasızlık yaparsınız öyle mi?” (yapmayınız) buyurmuştur. Bu iki istifhâmın var olduğu her cümle, başka bir şeye muhtaç olmayan tam bir cümledir.²⁷⁰

اِنَّكُمْ lafzını, اِنَّكُمْ şeklinde okuyanlar ise “azarlamak” anlamına gelecek şekilde istifhâm hemzesiyle okumuşlardır. Baştaki istifhâm hemzesi, اِنَّكُمْ kelimesindeki gibi, yapılan kötülüğü yadırgama ve âdice bir iş olduğunu vurgulamak için gelmiştir.²⁷¹ Bunun güzel olabilmesi için, önceki ve sonraki buyrukların da müstâkil birer ifade olması gerekir. Bu okuyuşu tercih edenler, şu âyet-i kerîmeleri delil olarak kabul etmişlerdir. اَفَاَنْتُمْ مِتَّ فَهُمْ الْحَالِدُونَ “Şimdi sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar?”²⁷² Bu ayette soru edatı, başa gelmiş şekilde اَفَهُمْ (onlar mı?) diye buyurmamıştır. Başka bir dayanak noktaları da, اَفَاَنْتُمْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ اِنْقَلَبْتُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ “Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz?”²⁷³ ayetindeki, اِنْقَلَبْتُمْ (dönecek misiniz?) diye buyurmamıştır. Bu düşünce, istifhâm hemzesiyle okuyanlara aittir. Ancak, savundukları bu görüşe aykırı olarak düşünenler de mevcuttur. İmam Kurtubî, bu düşüncenin kötü ve yanlış bir şey olduğunu söyleyerek, düşüncesini şu temel üzerine binâ eder: Onlar, birbirlerine benzemeyen iki şey hakkında benzetme yapmışlardır. Zira, bu son iki ayetteki şart ve cevabı, tek bir şey gibidir. Mübtedâ ve haber gibi. Dolayısıyla, bu ikisinde de istifhâm hemzesi kullanmak câiz değildir. Kullanılacak olursa örneğin; اَفَاَنْتُمْ مَاتَ اَفَهُمْ “eğer sen ölürsen onlar mı” gibi bir mana çıkar. Bu da doğru bir yaklaşım değildir.²⁷⁴

A'râf 7/105

....حَقِيقٌ عَلٰى اَنْ لَا اَقُوْلَ عَلٰى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقُّ

“Allah’a, hakkında sadece gerçeği söylemem benim üzerime bir borçtur.”

Bu âyet-i kerîmede genel olarak şu konu işlenmektedir.

²⁷⁰ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.168.

²⁷¹ Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.470.

²⁷² Enbiya 21/34.

²⁷³ Âl-i İmrân 3/144.

²⁷⁴ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.245-246.

H.z.Yûsuf ‘un Mısır’da üst düzey görevde bulunduğu sırada, İsrâil adıyla da bilinen H.z.Ya’kub ve on bir oğlu da Mısır’a göçmüşler ve orada uzun bir süre müreffeh ve huzurlu bir şekilde yaşamışlardır. Ancak, Mısır’da yönetimin el değiştirilmesiyle birlikte, İsrâiloğullarının çoğalıp güç kazanma ve savaşlar sırasında Mısır’lıları arkadan vurma gibi ihtimallerinden dolayı, siyasi ve ekonomik sebeplerle toplum içindeki konumları değişmiştir. Âdetâ, parya seviyesine düşürülerek geri ve ağır işlerde istihdam edilir oldular. H.z. Mûsa da, kavminin düşmüş olduğu bu alçaltıcı durumdan kurtarmak için, Firâvun’dan kavmini serbest bırakıp kendisiyle birlikte Sina’ya gelmelerine müsâade etmesi anlatılmaktadır.²⁷⁵

Âyet-i kerîmede altı çizili kelimeyi, kıraat imamlarından, sadece Nâfi عَٰلِيَّ şeklinde okurken diğer tüm kıraat imamları عَٰلَى şeklinde okumuşlardır.²⁷⁶

عَٰلَى şeklinde okunduğunda âyet; “Allah hakkında sadece gerçeği söylemem benim üzerime bir borçtur.” anlamına gelir. Bu şekliyle, Allah’a karşı hak olandan başka bir şey söylememeye hak kazanmışım. Yani, hakkım ve şânım ancak doğruyu söylemektir.²⁷⁷

عَٰلَى şeklinde okunduğunda ise, “*haktan başkasını söylememeye özellikle gayret gösteren bir kimse*”, diğer bir mânâ “ *hakkı söylemek müstesnâ, Allah hakkında söz söylememem bana vaciptir.*” Başka bir mana ise, “ *Allah hakkında, sadece gerçeği söylemek bana vaciptir.*” Yahut , “ *Allah’a karşı haktan başkasını söylememem, üzerime bir vecibedir.*” Yani, hakikati söylemek Mûsa (as) ‘a olmazsa olmaz bir görev olarak yüklenince, o’na da sadece doğruyu söylemek yakışır olmuştur.²⁷⁸

²⁷⁵ Komisyon, a.g.e. c.II, s.566.

²⁷⁶ İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.286; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.295.

²⁷⁷ Elmalılı, a.g.e. c.IV, s.2228.

²⁷⁸ Taberi, a.g.e. c.IX, s.13; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.191; Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.484; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.256; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.180.

Burada عَلَى (e,a) edatının, ب harf-i cerri gibi anlam verdiği söylenmiştir. Yani “ *ben söylememekle yükümlüyüm*” anlamına gelir.²⁷⁹

İlgili lafzın anlam farklılıklarına baktığımızda, çok boyutlu bir anlam değişikliğinin olmadığı ortadadır. Ancak, manada ufak bir incelik sağlayarak, vurgulu bir anlamın oluşmasına olanak sağlamıştır.

A'râf 7/112

يَأْتُونَكَ بِكُلِّ سَاجِدٍ عَلَيْهِ

“ *Bütün usta sihirbazları huzuruna getirsinler.*”

Firavun döneminde sihir yapmak çok yaygın olduğu için, mucizelerle gelen Hz. Mûsâ,'nın da bir sihirbaz olduğunu düşünenler vardı. Bundan dolayı, Firavun kavminin ileri gelenleri, Musa ve kardeşinin gözlem altında tutularak, şehirlere görevliler gönderilip, ne kadar işinde mâhir, usta sihirbaz varsa toplatılarak getirilmesi için, Firavun' a seslendiler. Amaçları da, Hz. Musa'yı mağlup etmektir.²⁸⁰

Bu ayetler, o dönemlerde sihrin yaygın olduğunu göstermektedir. Değişik devirlerdeki peygamberlerin göstermiş oldukları mucizeler, o dönem halkının ilgi duydukları konularla bağlantılıdır. Örneğin, Hz.Mûsâ döneminde sihir yaygın olduğundan, Allah Teala, ona bütün sihirlere ortadan kaldıracak mucizeyi verirken, Hz. İsa döneminde hastalıklar yaygın olduğundan, onun mucizeleri de, hastaları iyileştirmesi, Hz. Muhammed döneminde de, fesâhat ve belâğat meşhur olduğundan, onun mucizesi de, arap şiirinin en seçkin örneklerinin bile yanında sönük kaldığı son ilâhi kitap, Kur'an-ı Kerim'dir.²⁸¹

Altı çizili kelime, kıraat imamı tarafından iki farklı şekilde okunmuştur.

²⁷⁹ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.256.

²⁸⁰ Taberi, a.g.e. c.IX, s.20; Vehbe Zuhayli, a.g.e. c.IX, s.39; Süleyman Uludağ, Yüce Ku'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul,1989, c.III, s.380.

²⁸¹ Komisyon, a.g.e. c.II, s.569.

a. Nâfi, İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Câ'fer ve Ya'kup سَاجِرٍ şeklinde, ism-i fâil kalıbında okumuşlardır. Kelime bu şekliyle “*sihirbazlar*” anlamına gelir.

b. Hamze, Kisâi ve Halefû'l- Âşir de, فَعَّالٌ vezninde سَحَّازٌ şeklinde okumuşlardır. Lafız bu şekilde okunduğunda ise, “*ileri derecede sihirbaz*” anlamına gelir.²⁸²

Âyet-i kerîmenin tefsirine kısaca değindikten sonra, kırâat farklılıklarının tefsire etkisine ve farklı okuma sebep ve delilleri üzerinde durmak istiyorum.

a. سَاجِرٍ (sihirbazlar) şeklinde okuyanların delili şudur:²⁸³

Allah Teala, وَالْقِي السَّخْرَةَ سَاجِدِينَ “*Sihirbazlar ise secdeye kapandılar*”²⁸⁴ başka bir âyette, لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّخْرَةَ إِنْ كَانُوا هُمْ الْعَالِيَيْنِ “*Umarız, üstün gelirlerse sihirbazlara uyarız*” (dediler.)²⁸⁵ şeklinde gelen âyetlerdir.

Bu âyetlerdeki “ السَّخْرَةُ ” kelimesi, tıpkı şu kelimelerin müfred-cemi ilişkisine benzer كَاتِبٌ / كَتَبَ (katip/katipler) veya فَاجِرٌ / فَجَّرَ (fâcir / fâcirler) kelimeleri gibi, سَخَّرُوا أَعْيُنَ سَاجِرٍ kelimesinin çoğuludur. Ayrıca diğer bir delil de şudur: سَخَّرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ “*insanların gözlerini büyülediler*”²⁸⁶ buyruğuyla istidlâl getirmişlerdir. Zira, سَخَّرُوا kelimesinin ism-i fâili سَاجِرٍ lafzıdır.

b. سَحَّازٌ şeklinde okuyanların delili ise şudur:

Yüce Allah, söz konusu sihirbazları “*bilgili, mâhir*” “*ondan daha iyileri*” olmakla vasıflandırmıştır.²⁸⁷ Bu durum bize şunu açıkça göstermektedir. Bu

²⁸² Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.112; İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.287; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.296.

²⁸³ Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.485; Taberî, a.g.e. c.IX, s.18; Râzi, a.g.e. c.XIV, s.200; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.257.

²⁸⁴ A'râf 7/120.

²⁸⁵ Şuara 26/40.

²⁸⁶ A'râf 7/116.

²⁸⁷ Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.485; İbn Âşûr, a.g.e. c.V, s.45.

sihirbazlar gerçekten işlerini iyi yapan, usta kişilerdir. Bu durumda bile, o sihirbazların âciz kalacağına da vurgu yapılmaktadır. Bundan dolayı sihirde son derece ileri gittiklerini ifade etmesi açısından, mübâlağalı bir ifade kullanarak سَحَّارٌ (çok iyi sihirbaz) şeklinde okumayı tercih etmişlerdir.

Her iki okuyuşun delillerini incelediğimizde, konunun ilmi bir yaklaşım tarzıyla ele alındığı açıktır. Deliller, sağlam temeller üzerine bina edilmiştir. Elbette farklı okunan tüm ferş-i huruflar, bu delillerle beraber, öncelikli olarak sahih kıraat olma şartlarını da taşımaları gerekmektedir.²⁸⁸ Bu şartlar da, kıraatların kabul görmelerinin en önemli sebebidir.

A'râf 7/113

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ

“Sihirbazlar Firavun’a geldiler. “Galip gelenler biz olursak mutlaka bize bir mükâfat vardır, değil mi?” dediler.”

Bu kelimeyle ilgili de, istifhâm, tahkîk, teshîl ve iki hemzeli olmak üzere, beş farklı okuyuş vardır.²⁸⁹

1. اِنَّ vechiyle : Nâfi, İbn Kesir, Hafs ve Ebu Ca’fer

2. اَهِنَّ vechiyle : Ebu Amr

3. اِنَّ vechiyle : Hişâm

4. اَهِنَّ vechiyle : Ruveys

5. اِنَّ vechiyle : İbn Zekvân, Ebubekir Şu’be, Hamze, Kisâî, Ravh, ve

Halefû’l- Âşir.

Bu âyet soru edatsız olarak, اِنَّ لَنَا “Muhakkak bizim için vardır...” şeklinde haber kipi suretinde de okunmuştur. Bu sözleriyle Firavun’u, galip gelmeleri halinde

²⁸⁸ Arap gramerine ve Resm-i mushafa uygunlukla birlikte, senedinin sahih olması gerekir.(bkz. İsmail Karaçam, a.g.e. s.65)

²⁸⁹ Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.112; İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.287; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 296.

kendilerine bir miktar mal vermekle mükellef tutmuş oldular. Başka bir ifadeyle, sihirbazlar galip geldiklerinde, kendilerine bir ücret ve ödül verilmesi gerektiği kanaatindeydiler. Kelime, istifhâm hemzesi şeklinde okunduğunda, sihirbazlar şunu demek istemişlerdir. “*Yani bize bir takım ödüller ve mallar verilecek değil mi?*” demek istemişlerdir. Çünkü, bununla Firavun’un yanına geldiklerinde bu sözleri söyledikleri kastedilmiştir. Firavun’dan durumu öğrenmek anlamında istifhâm hemzesiyle okumuşlardır. Yani galip gelecek olurlarsa, Firavun kendilerine bir mükâfat verecek mi, vermeyecek mi diye sorup, bu hususta Firavun’a karşı kesin bir ifade kullanmadılar.²⁹⁰

A’râf 7/141

وَأَدْأَجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَشُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقْتُلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ

“*Hani sizi Firavun’un adamlarından kurtarmıştık. Onlar size en kötü işkenceyi uyguluyorlardı. Oğullarınızı öldürüyor, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı...*”

Bu âyet-i kerîme, Firavun yönetiminin, İsrailoğullarını çok değişik sıkıntılara maruz bıraktıklarını açıkça göstermektedir. Öyle ki, nesillerinin yok olmasına sebep olacak erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarının yaşamalarını sağlıyorlardı. Bu da, İsrailoğullarının nesillerinin tüketilmesini sağlayacak olan korkunç bir hedefti. Ancak, bu durumu Yüce Allah, onları haberdar ederek kurtulmalarını sağlamıştır. Bunun karşılığında, İsrailoğullarından, sadece şükür içinde olmalarını ve bu durumdan düşünüp ders çıkarmalarını istemiştir.

Altı çizili olan kelimeyi, kıraat imamlarından sadece Nâfî, “ قَتَلَ ” fiilinin, ğâib-cemi-müzekker kalıbında يُقْتُلُونَ şeklinde okumuştur. İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamze, Kisâi, Ebû Câ’fer, Ya’kup ve Halefü’l- Âşir de, تَفْعِيلِ babından يُقْتُلُونَ şeklinde okumuşlardır.²⁹¹

²⁹⁰ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.258.

²⁹¹ Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.113; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.297.

Âyette geçen, bu lafzın tefsire çok büyük etkisi olmamıştır. Şöyle ki; birinci okuyuş olan Nâfi kıraatına göre, قَتَلَ fiilinden يُقْتُلُونَ اِبْنَاءَكُمْ şeklinde gelerek *oğullarınızı öldürüyorlar*” mânâsına gelir. Diğer taraftan, Nâfi dışındaki bütün kıraat imamlarının tercihi ise, تَفْعِيلِ babından يُقْتُلُونَ اِبْنَاءَكُمْ şeklinde ise *“oğullarınızı kırıp geçiriyorlar, katlediyorlar”* mânâsına gelir.²⁹² Burada *“teker teker öldürme”* söz konusu iken, tahfilî okumada ise *“öldürerek”* anlamı vardır.²⁹³

Arap grameri açısından, تَفْعِيلِ bâbının mübâlağa, yani yapılan işi daha şiddetli yapma anlamları vardır. Bu şekilde düşündüğümüzde, Firavun yönetimi, İsrailoğullarını basit bir öldürme işlemiyle değil de, aşırı bir kırgınlık ve şiddetli bir kıyım halini alan, âdetâ nesli yok etme, bir daha geride bir şey bırakmamacasına yapılan öldürme biçimi anlaşılıyor. Yani, aradaki fark, öldürme işinin daha acımasızca katletme biçiminde yapılmasıdır.

A'râf 7/143

...فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا

“ Rabbi, o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Mûsâ da bayılıp düştü.”

Bu âyet-i kerîmenin tamamına baktığımızda, Hz. Mûsâ'nın Allah ile buluşmasında, onu görmek istediğini ancak almış olduğu cevapla, bunun dünyada mümkün olmadığını anlaşılmaktadır. Sonrasında bir belirti, işaret olması açısından, Allah'ın yüce kudret ve kuvvetini dağa tecelli etmesiyle birlikte, hem dağın hem de Hz. Musa'nın bundan çok fazla etkilendiğini görülmektedir.

Yüce Allah'ın konuşması (kelâm) ve görülmesi (ru'yet) meselesi, özellikle kelimciler ve alimler arasında sürekli tartışılan bir meseledir. Selefilere, Allah'ın insanların kullandıklarına benzemeyen harflerle ve sesle konuştuğunu ileri sürerken diğer kelimciler de, onun harf ve seslere muhtaç olmadan konuştuğunu savunmuşlardır. İbn Atiyye; Allah'ın Mûsâ'da bir idrak yarattığı ve Musa da bu idrakle onun kelamını işittiği görüşünü savunur. Ru'yet (Allah'ın görülmesi)

²⁹² Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 2012, s.726.

²⁹³ Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.500.

meselesinde ise, ehli sünnet görüşünü şöyle özetler. “Allah’ın görülmesi aklen câizdir. Çünkü o vardır. Bir varlığın görülebilmesinin tek şartı da, var olmasıdır.”²⁹⁴

Âyet-i kerîmede altı çizili olan kelime iki farklı şekilde okunmuştur. Şöyle ki; Âsım hariç tüm Kûfe’li kıraat imamları (Hamze, Kisâi, ve Halefû’l- Âşir), bu kelimeyi دَكَّءَ şeklinde²⁹⁵ okurken, Âsım dahil diğer kıraat imamları دَكَّءَ şeklinde sonu hemzesiz okumuşlardır.²⁹⁶

دَكَّءَ fiilinin sözlük mânâsı; (yeri,toprağı,yolu) *düzleştirmek, sıkıştırmak, harap/viran etmek, mahvetmek* anlamına gelmektedir.²⁹⁷

Şimdi de iki farklı okuyuş üzerinde analiz yaparak, farklı okuyuşlar ve delilleri üzerinde durmak istiyorum.

1. دَكَّءَ şeklinde okuma üzerinde duralım. Medineli (Nâfi ve Ebû Câfer), Mekkeli (İbn Kesir), Basralı (Ebu Amr ve Ya’kup), Şamlı (İbn Âmir) ve Kûfelilerden Âsım, ” ك ” harfini şeddeli ve iki üstün ile okumuşlardır. Buna delil olarak da, “كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا” “ *Hayır, yeryüzü (kıyamet sarsıntısıyla) parça parça olup dağıldığı zaman,*”²⁹⁸ âyetiyle “dağ” kelimesinin müzekker oluşunu delil olarak göstermişlerdir.²⁹⁹

İlgili âyette geçen جَعَلَهُ دَكًّا emrinin terkihi hususunda şu iki tahlili yapmak mümkündür.

a. Bu, tekîd için gelmiş bir mef’ûlü mutlak olarak, دَكَّءَ دَكَّءَ “*onu, un ufak etti, paramparça etti*” demektir.

b. Bu, جَعَلَهُ دَاكِكًا “*onu paramparça olan bir şey yaptı, paramparçalı bir şey haline getirdi*”.³⁰⁰

²⁹⁴ Komisyon, c.II, s.587.

²⁹⁵ “ Yerden çıkan, yetişen şey veya, dümdüz yer” anlamındadır.(bkz. Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.505.)

²⁹⁶ Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.113; İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimiyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.297.

²⁹⁷ Serdar Mutçalı, a.g.e. s.311.

²⁹⁸ Fecr 89/21.

²⁹⁹ Kurtubî, a.g.e c.VII, s.278.

³⁰⁰ Fahreddin Râzi, a.g.e. c,XIV, s.232.

2. Kûfeli kıraat imamı dğâ şeklinde isim olarak okumuşlardır. Bu lafız “*hörgüçsüz deve veya tepe, sırt*” manalarında. Âyet böyle okunduğunda “*O, dağı hafif bir tümsek bir arazi gibi bir hale getirdi*” anlamı oluşur. Bu ise, dağ seviyesine gelememiş tümsek demektir. Kisâî şöyle delillendiriyor: الدَّكَّ diye nitelendirilen dağlar, enli olan dağlar demektir. Bunun müfredi ise, اَدَّ şeklinde gelir. Başkaları da, الدَّكَّاءَات kelimesi, دَّكَّاء ‘ın çoğuludur. Bunun da mânâsı, “*pek büyük olmayan çamurdan tümsekler demektir.*”³⁰¹

Diğer bir görüş de şudur: دَّكَّاء kıraatı İkrime'den rivayet edilmiştir. “*silinip gitmek, içeri geçmek*” manasına da gelmektedir. Zîra, peygamberimizden gelen bir rivâyette, Hz. Musa'nın, üzerinde bulunduğu dağın yerin dibine gömüldüğü rivâyette edilmiştir ki, دَّكَّاء şeklinde okumak manaya daha uygundur.³⁰²

Bu âyet-i kerîmeyle ilgili olarak şunu söylememiz mümkündür. Bu iki farklı kıraat açık bir şekilde gösteriyor ki, Allah'ın yüce kudret ve azâmeti karşısında, dağ, ya paramparça un ufak olmuş, ya da insanlara ibretlik olsun diye, tepesi parçalanmış bir tümsek halini almış, adeta hörgüçsüz deve misali bir dağ şeklini almıştır.

A'râf 7/144

قَالَ يَا مُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلامِي...

“(Allah) “*Ey Mûsâ! Vahiylerim ve konuşmamla seni insanlar üzerine seçkin kıldım.*”

Bu âyet-i kerîmedeki “*benim mesajlarım, tebliğlerim*” anlamına gelen بِرِسَالَاتِي “*risâletlerimle*” kelimesini, Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Ca'fer ve Ravih, بِرِسَالَاتِي “*risâletimle*” şeklinde müfred okumuşlardır.³⁰³

³⁰¹ Kurtubî, a.g.e c.VII, s.278-279; Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.182.

³⁰² Taberî, a.g.e. c.IX, s.54.

³⁰³ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.297.

Cemi okuyuşun sebebi şudur. Elbette Allah, Hz. Mûsâ'ya defalarca vahiyde bulunmuştur. Risâlet türlerinin farklı olmasından dolayı, masdar olan bu kelime çoğul olarak zikredilmiştir.³⁰⁴

Bu kelimeyi müfred olarak okuyanlara gelince, bunun izahı da şöyledir. “Risâlet” masdar yerini tutan bir kelimedir. Dolayısıyla bu kelimenin, cemi yerinde müfred olarak kullanılması câizdir. Allah, “*seni canlılar üzerine seçtim, tercih ettim*” demeyip de, “*insanlardan mümtaz kıldım*” demiştir. Allah, Hz. Mûsâ'ya, hem risâlet hem de vasitasız konuşma nimetini vererek onu mümtaz kılmıştır.³⁰⁵

A'râf 7/146

وَأَنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا...

“*Doğru yolu görseler onu yol edinmezler...*”

Bu âyette geçen الرُّشْدِ kelimesini, Hamze, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halefî'l- Âşîr, ر harfini şeddeli ve fethalı, ش harfini de fethalı olarak, الرُّشْدِ şeklinde okumuşlardır.³⁰⁶

Ebû Amr, bu iki okuyuş arasında mânâ bakımından bir fark olduğunu söylemiş ve şöyle demiştir: “الرُّشْدِ; salah (uygunluk) mânâsındadır. الرُّشْدِ kelimesi ise, dînî bakımdan istikâmet (*doğruluk*) manasındadır.” görüşünü savunmaktadır. Kisâî ise, bunların iki değişik telaffuz olduğunu söylemiştir. الرُّشْدِ kelimesinin isim, الرُّشْدِ kelimesinin de masdar olduğu söyler. Sîbeveyh ise, her iki kelimenin de sözlükte ; “*insanın arzu ettiği şeyi elde edebilmesi*” şeklinde tanımlar.³⁰⁷

³⁰⁴ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.280.

³⁰⁵ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.236.

³⁰⁶ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.290; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁰⁷ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.4; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.283.

A'râf 7/164

قَالُوا مَعذِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

“Onlar da, “Rabbimize bir mazeret beyan etmek için, bir de belki Allah’a karşı gelmekten sakınırlar diye (öğüt veriyoruz)” demişlerdi.”

Yahudiler arasında cumartesi yasağıyla ilgili olarak, yasağa uyup diğer insanlara bunu hatırlatma, uyarma gibi bir tebliğ görevini yapanlar ve yapmayanlar olmak üzere üç grup topluluk vardı. Âyetten, yasak konusunda dertli olup, yasağı çiğneyen diğer insanları uyarıların amacı, sorumluluktan kurtularak hesap gününde Allah’a karşı söyleyecekleri bir mazeretlerinin olmasını anlıyoruz.

Âyette geçen, مَعذِرَةٌ (özür dilemek) kelimesini, Hafs dışındaki diğer kıraat imamları, kurrâların çoğu son harfi dammeli olarak, مَعذِرَةٌ şeklinde okumuşlardır.³⁰⁸

Kelimeyi mansub okumada mânâ; نَعْتَذِرُ مَعذِرَةٌ cümlesi gibi “ rabbimize bir mâzeret bir özür beyân edebilelim.” şeklindedir. Burada kelime ya mastar olarak nasb edilmiş ya da, فَعَلْنَا kelimesine takdîren nasb edilmiştir. Lafzı, merfû okumada ise mana : هَذِهِ مَعذِرَةٌ cümlesi gibi: “ Bu, bir mâzeret ve özür beyân etme vesilesidir.” Veya “Bizim sözümüz, bir mâzeretten ibârettir.” Kurtubî, bu kelimeyi merfû olarak okumayı tercih etmiştir. Bu görüşünü şöyle temellendirmiştir. “Çünkü onlar, yaptıkları ve ayıplandıkları bir davranışlarından dolayı özür dilemek, mâzur görülmek için, özür beyân etmek istememişlerdi. Bunun yerine onlara, “niçin öğüt veriyorsunuz” denilince, onlar da “bizim öğüdümüz mâzeret teşkil etsin diyedir” demişlerdir.” Sîbeveyh de aynı görüşü benimsemiştir.³⁰⁹

A'râf 11/196

إِنَّ إِلَهِي اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ...

³⁰⁸ Ferrâ, a.g.e. c.I, s.267; İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204-205; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.292-293; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 298.

³⁰⁹ Kurtubî. a.g.e. c.VII, s.307; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.38.

“Çünkü benim velim, Kitab’ı (Kur’an’ı) indiren Allah’tır.”

Allah bu âyette, bütün mü’minlerden, Allah’a inanç ve bağlılıklarını “Benim velim, ...Allah’tır.” sözleriyle ortaya koymalarını istemektedir. Allah peygamberinin dilinden, Allah’tan başkasına ilâh diye tapınan, onları veli, dost ve kurtarıcı diye düşünen ve inanan müşriklere karşı bir hakîkatı seslenerek: “Çünkü benim velim, Kitab’ı (Kur’an’ı) indiren Allah’tır.” buyurmuştur. İbn Abbas’tan rivâyetle şöyle demiştir. *Onlar (velîler), Allah’a hiçbir varlığı ortak, denk tutmadığı için, Allah da onları veli edinmiştir, onlara yardım eder. Onlara düşmanlık yapanlar, onlara bir zarar veremezler.*”³¹⁰

Âyette geçen, وَلِيِّي (dostum) kelimesini, Sûsi, hem وَلِي hem de وَلِي şeklinde okumuştur.³¹¹

Bu kelimeyi, وَلِيِّI şeklinde okunduğunda anlam yukarıda ifade edildiği gibi olmaktadır. Ancak, وَلِي vechiyle okunduğunda ise, “Şüphesiz Allah’ın velisi, o kitabı indirendir.” anlamına gelmektedir. Burada Allah’ın velisi diye kastedilen Cebrâil olur. En-Nehhâs birinci وَلِيِّI kıraatının daha açık ve anlaşılır bir okuyuş olduğu görüşündedir. Çünkü, bu âyetten sonra gelen âyette Yüce Allah, “Ve O, Salihleri veli edinir.”³¹²

Bu âyetten anlaşılan, salihleri veli edinen Allah’tır. Dolayısıyla birinci ayette de mananın aynı bağlamda olması gerektiği kabul edilecek olursa, birinci okuyuş daha anlaşılır olmaktadır.

Bu âyet-i kerîmeyle birlikte, A’râf sûresinde anlama etki eden kıraatları bitirmiş oluyoruz. Bu kıraatlar arasında, anlamı doğrudan etkileyen ve farklı yorumların oluşmasına olanak sağlayan farklılıklar olduğu gibi, anlam üzerinde ciddi etkiyi göstermeyip, dolaylı bir anlam etkisi oluşturan kelimeler mevcuttur.

³¹⁰ Komisyon, a.g.e. c.II. s.196; Süleyman Ateş, a.g.e. c.III, s.431.

³¹¹ İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.205-207; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62-63; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.294-295; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.298-299.

³¹² Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.343.

Yüce kelâm Kur'an'ın müciz, insanın âciz olduğu gerçeğiyle, farklı kıraatların varlığıyla, Allah'ın kelâmının evrenselliği bir kez daha ortaya çıkmış oluyor. Fikhî meselelerde, farklı mezheplerin bir konu hakkında, temel kaynaklarımıza dayanarak, bir görüş bildirip insanların amel etmesine yol gösterdikleri gibi, sahih kıraatlarda da, farklılıkların olması bir zenginliktir.

İnsanların anlayış ve kavrama istidatları farklı olduğundan dolayı, bir kıraattan anlaşılmayan bir konu, diğer kıraatın varlığıyla anlaşılır olabilir. Bu durum, Kur'an'ın evrensel boyutunu ortaya koymaktadır. Kur'an, son ilahi kitaptır. Ve ondan sonra da ilâhi bir kitap gönderilmeyecektir.

Kıraatların hepsi, sağlam senetlerle naklen bizlere ulaştığı gibi, yine aynı yolla sonraki nesillere aktarılacaktır. Bir yandan, hem resmî yollarla hem de büyük gayret ve özveriyle gayri resmî yollarla verilen aşere-takrib-tayyibe kurslarının varlığı, bu konuda oldukça elzem bir çabadır. Elbette ki, takdire şâyan bir durumdur. Bununla birlikte, akademik alanda da yapılan bu tür çalışmalar çok önemlidir. Çünkü, Kur'an diğer bütün islâmi bilimlerin kaynağıdır. Hepsiyle doğrudan bağlantılıdır.

Şimdi, Â'raf sûresinde anlama etki etmeyen kıraatlara geçmek istiyorum.

2. A'RÂF SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ ETMEYEN KIRÂATLAR

Bu bölümde, Â'raf sûresinde anlam üzerinde çok fazla etki etmeyen kıraatlar üzerinde durulacaktır. Şöyle ki; ferş-i huruf dediğimiz kelimelerdeki değişiklikler, genel olarak, aşağıda ifade ettiğimiz kalıplarla oluşurlar.

1. Kelimenin yapısında veya harflerindeki değişikliklerle oluşarak, anlama doğrudan etkileyen kelimeler.
2. Kelimenin sadece bir veya iki harekesindeki değişikliklerle oluşan kelimeler.
3. Kelimeye bir harf ekleme veya çıkarma yoluyla oluşan kelimeler.
4. Kelime, fiil ise, bab değişikliğiyle oluşan kelimeler.

Şimdi, bu kelimeleri buldukları ayeti yazarak, kıraat imamlarının tercihlerini, nasıl okuduklarını belirtmek istiyorum.

A'râf 7/3

اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قُلْ يَا مَا تَدْكُرُونَ

“Rabbinizden size indirilene uyun. Onu bırakıp başka dostlara uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!“

Altı çizili تَدْكُرُونَ lafzını, İbn Âmir يَدْكُرُونَ şeklinde, Nâfi, İbn Kesir, Ebû Amr, Ebûbekir Şu'be, Ebû Câfer ve Şeyh Ya'kup ise تَدْكُرُونَ şeklinde okumuşlardır³¹³

Bu durumda manada ve fiilin bâbında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak, تَدْكُرُونَ fiilinin aslında iki “te” harfi söz konusudur. “Zel” harfi ile “te” harfinin mahreç yakınlığından dolayı, ikinci “te” harfi okuma kolaylığı sağlaması açısından, “ze” harfine dönüşerek idğam yapılmıştır.³¹⁴

A'râf 7/11

... ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ

“*Sonra da meleklerle,” Âdem’e secde edin! diye emrettik.*”

Altı çizili kelimeyi kıraat imamlarından, Ebû Câ'fer ve İsa Bin Verdân : harfini dammayla (ؤ) şeklinde okumuşlardır. Ayrıca, diğer tüm kıraat imamları ve İsa Bin Verdân esre (ؤ) vechiyle okumuşlardır.³¹⁵

A'râf 7/16

قَالَ فِيمَا أَعُوذُنِي لِأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ

³¹³ Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.109, İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.201; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.280; Muhammed Emin Efendi, Umdetü'l- Hallân fî İdâhi Zübdeti'l- İrfân, Hanifiyye Kitabevi, İstanbul, s.291.

³¹⁴ Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.422; İbn Âşûr, c.V, s.14-15.

³¹⁵ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.201; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.280.

“ İblîs dedi ki: “bundan böyle, beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde oturacağım.” Ayette altı çizili kelimenin anlamı “ *dosdoğru yol* ” dur.

A'râf 7/86

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ

“ ...*her yolun başına oturmayın...*” Bu iki ayete geçen altı çizili lafzı kıraat imamlarından, Kunbul ve Ruveys “ س “ harfiyle okurken, Halef ise işmam (sad ve ze arası bir sesle) yaparak okur.³¹⁶

A'râf 7/25

قَالَ فِیْهَا تَخْرُجُونَ وَفِیْهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ

“Allah, dedi ki: “Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (mahşere) çıkarılacaksınız.”

Altı çizili meçhul fiil kalıbındaki تَخْرُجُونَ kelimesini, İbn Zekvân, Hamze, Kisâi, Şeyh Ya'kup ve Halefû'l- Âşir mâlum fiil kalıbında تَخْرُجُونَ şeklinde okurken, diğer kıraat imamları da meçhûl şeklinde okumuşlardır.³¹⁷

Bu durumda mânâ : “Allah, dedi ki: “Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (mahşere) çıkacaksınız.” şeklinde olacaktır.

Burada geçen bütün zamirler “arza” (yeryüzü) aittir. Ayetteki diğer fiiller ma'lum gelmiştir. Bu durumda manada çok büyük değişiklik olmadığı için, tefsir etmeye değer bir etkisi olmamıştır.

“ *Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır...*”

³¹⁶ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.125 ; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.194.

³¹⁷ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.201; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.281; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.292.

A'râf 7/30

وَيَحْسِبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ

“ Kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.”

Altı çizili kelimeyi kıraat imamlarından, Nâfi, İbn Kesir, Ebu Amr, Kisâi, Şeyh Ya'kub ve Halefû'l- Âşir س harfini kesreli olarak وَيَحْسِبُونَ şeklinde okumuşlardır.³¹⁸

A'râf 7/33

وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا ...

“ Hakkında hiçbir delil indirmediği herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı...”

Altı çizili kelimeyi kıraat imamlarından, İbn Kesir, Ebû Amr ve Şeyh Ya'kub, ن harfini sakin ز harfini ise tahfifli(cezmlı) olarak مَا لَمْ يُنَزَّلْ şeklinde okumuşlardır.³¹⁹

A'râf 7/35

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“ Artık onlara korku yoktur. Onlar üzülecek de değillerdir.”

A'râf 7/49

لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ

“ Size korku yok, siz üzülecek de değilsiniz. “

Bu iki ayetteki altı çizili kelime ve Kur'an'daki aynı olan tüm kelimeleri, Şeyh Ya'kub , ف harfini fethalı olarak, خَوْفَ şeklinde okur.³²⁰

³¹⁸ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.38; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.202; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

³¹⁹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.282.

³²⁰ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59.

A'râf 7/37

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ...

“ Sonunda kendilerine melek elçilerimiz, canlarını almak için geldiğinde ...”

Altı çizili kelimeyi, Ebu Amr س harfini sakın yaparak, رُسُلُنَا şeklinde okumuştur.³²¹

A'râf 7/38

رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَأَحْبِبْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ

“ Ey Rabbimiz! Şunlar bizi sapturdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver” derler. Allah, der ki: “Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz.”

Bu âyetteki أَضَلُّونَا lafzını, Nâfi, İbn Kesir, Ebu Amr, Ebu Ca'fer, Ruveys يَضَلُّونَا şeklinde okumuşlardır.³²²

A'râf 7/43

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ

“ Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık. “

Bu âyet-i kerîmedeki değişiklik, ilgili kelime arasındaki , harfinin olmaması şeklinde okunur. Bunu da, sadece İbn Âmir okumuştur.³²³

A'râf 7/44

فَأَذِّنْ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

³²¹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.58; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.282.

³²² Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.282.

³²³ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.283; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

“O zaman aralarında bir duyurucu, “Allah’ın lâneti zalimlere!” diye seslenir.”

Bu âyette iki kelimedeki vecih farklılığı vardır. Şöyle ki, altı çizili kelimedeki ى harfini şeddeli ve fetheli, ة harfini de, fethalı şekliyle okuyanlar: Bezzi, İbn Âmir, Hamze, Kisai, Ebu Ca’fer ve Halefû’l- Aşir ‘ dir.³²⁴

Bu okuyuşa göre, “*Muhakkak Allah’ın lâneti...*” manası çıkar. Diğer okuyuşta ise, ى harfini sakini ve لَعْنَةُ kelimesi de mübtedâ olmaktadır. Bu iki kıraata göre de, اُ , cer harfinin düşürülmesiyle nasb mahallindedir. Bununla birlikte, ى harfinin sakini okunması halinde, i’raktan mahallinin olmaması ve daha önce geçtiği gibi açıklayıcı olması da mümkündür.³²⁵

A’râf 7/54

يُعْثِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا...

“...geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katar...”

Altı çizili kelimeyi kıraat imamlarından, Ebubekir Şu’be, Hamze, Kisai, Ya’kub ve Halefû’l- Aşir, يُعْثِي şeklinde okumuşlardır.³²⁶

Her iki okuyuş da birbirine eşittir. Aradaki fark, şeddeli okuyuşta tekrarlama ve çok yapma anlamı vardır. Her ikisi de “bir şeyi bir şeye bürümek” manasına gelir.³²⁷

Bu âyetten maksad şudur; “O, geceyi gündüze katar, ilhak eder.” şeklinde olabileceği gibi, “gündüzü geceye katar” şeklinde anlamak da mümkündür.³²⁸

³²⁴ İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.283; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

³²⁵ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.210.

³²⁶ İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.284.

³²⁷ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.221.

³²⁸ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.117.

A'râf 7/55

أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً...

“Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin.”

Altı çizili kelimeyi sadece, Ebubekir Şu'be خ harfini kesreli bir şekilde وَخُفْيَةً şeklinde okumuştur.³²⁹

A'râf 7/54

وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَالنُّجُومِ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ

“Güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır.”

Kıraat imamlarından İbn Âmir, altı çizili olan tüm harfleri dammeli okumuştur.³³⁰

A'râf 7/57

حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقِنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ...

“Nihayet rüzgârlar ağır bulutları yüklendiği vakit, onları ölü bir belde(yi diriltmek) için sevk ederiz...”

Âyet-i kerîmedeki altı çizili lafzı, İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Bekir Şu'be ve Ya'kub م harfini sakin olarak, مَيْتٍ şeklinde okumuşlardır.³³¹

A'râf 7/58

وَالَّذِي حُبَّتْ لَا يُنْجِي إِلَّا نَكْدًا...

“(Toprağı) kötü ve elverişsiz olandan ise, faydasız bitkiden başkası çıkmaz.”

³²⁹ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.284; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

³³⁰ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.202; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.284; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

³³¹ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.284; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.293.

Bu kelimeyi, kıraat imamlarından sadece Ebu Câ'fer ك harfini fethalı olarak كَكَا şeklinde okumuştur.³³²

Âyette geçen altı çizili lafzın sözlük anlamı; “çetin, zor, çileli, tasalı olmak” anlamlarına gelir. Bu durumda da kelimenin sözlük anlamı, “birine az vermek, sıkıntı çektirmek / vermek” olur.³³³

“Faydası pek az bir şey” anlamında, hal olarak nasb edilmiştir. كَكَا şeklinde okunduğunda, “kötü olan “ anlamında bir mastardır. Her iki kıraatın da, yani hem esreli okuma hem de üstünlü okumanın aynı anlama geldiği ve bunların iki ayrı söyleyiş olduğu da kaynaklarda geçmektedir.³³⁴

Âyetin mânâsına etkisi de, toprağı kötü ve elverişsiz olandan ise, ziraatçıyı sıkıntıya sokacak kadar az bitki çıkar. Yani, hasat yapan kişiye memnuniyetten ziyade, sıkıntı ve ezâ veren bir ürün çıkar. Sözlük anlamından hareketle, böyle bir çıkarım yapılabilir.

A'râf 7/62

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ...

“(Nûh onlara) “Ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum.”

Altı çizili lafzı, Ebû Amr, أُبَلِّغُكُمْ şeklinde okumuştur.³³⁵ A'râf-68. ayette geçen kelimenin, kıraat açısından değerlendirilmesi de aynıdır.

³³² İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.59; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.285; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.294.

³³³ Serdar Mutçalı, a.g.e. s.937.

³³⁴ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.231.

³³⁵ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.285; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.294.

Her iki okuyuşa Kur'an'dan örnekler vardır. Örneğin şeddesiz şekli **فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعُذِّ** *Eğer yüz çevirirseniz, (bilin ki) ben size tebliğ ettim.* (Hûd-57) âyetidir. Şeddeli şekli de **فَمَا بَلَّغَتْ رِسَالَتَهُ** *...tebliğ ifâ etmiş olmazsın.*(Mâide-67) âyetidir.³³⁶

A'râf 7/59

مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ...

“Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.”

Aynı kelime sûrenin 65,73 ve 85. ayetlerinde de mevcuttur. Kıraat açısından değerlendirilmesi de aynıdır.

Bu işaretli kelimeyi, Kisâî ve Ebû Câ'fer **عَيْرُهُ** şeklinde mecrûr olarak okumuşlardır.³³⁷

Kisâî ve Ebû Câ'fer, **إِلَهِ** kelimesinin lafzî bakımından sıfatı olarak değerlendirmiş ve cer olarak okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise, **إِلَهِ** kelimesinin mahallinden sıfatı olarak ötre okumuşlardır. Merfû okuyanların delili ise şudur: **وَمَا مِنْ** *Allahtan başka hiçbir ilah yoktur.* (Âl-i İmran, 3/62) âyetidir. Buradaki **إِلَهِ** ifadesi, **وَمَا مِنْ** ifadesinden bedel olduğu gibi, **عَيْرُهُ** kelimesi de **إِلَهِ** kelimesinden bedeldir. Bundan dolayı, **عَيْرُهُ** kelimesi, istisna olduğu için merfûdur.³³⁸

Keşşâf ise, bu kelimenin sonunun üç halde de okunabileceğini söylemiştir.³³⁹

A'râf 7/59

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

“Şüphesiz ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum” dedi.”

³³⁶ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.151.

³³⁷ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.203, Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.285; Muhammed Emin Efendi, a.g.e.

³³⁸ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.147.

³³⁹ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.147. Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.454.

Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ebu Ca'fer, اِنِّ kelimesinden sonra “hemze” geldiğinde, ى harfini fethalı biçimde, اِنِّ şeklinde okumuşlardır.³⁴⁰ Başka ayetlerde, imamlar arasında farklılıklar olabilir.

A'râf 7/69

وَادْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصِطَةً

“Hatırlayın ki, Allah sizi Nûh kavminden sonra onların yerine geçirdi ve sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı.”

Âyette geçen altı çizili lafız “ sin” harfiyle okunduğunda sözlükte “büyüme, büyüklük, kabiliye,” anlamlarına gelmektedir.³⁴¹

Bu kelimeyi kıraat imamları üç farklı şekilde okumuştur.³⁴²

1. ص harfini س şeklinde okuyanlar: Ebû Amr’ın ravisi Dûri, Hişâm, Halef, Ruveys ve Halefû’l- Âşir
2. Hem ص hem س okuyanlar: Kunbul, Sûsi, İbn Zekvân, Hafs ³⁴³ve Hallâd
3. Hamze ve Kisâi hulf ile imâle vechiyle okurlar.

“Boy- post” anlamında da kullanılan بَصِطَةً kelimesini her iki harf üzere okumak câizdir. “ O, yaratılıştan sizi, uzun boylu ve iri cüsseli yapmıştır.” manasına gelmektedir.³⁴⁴

³⁴⁰ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.285.

³⁴¹ Serdar Mutçalı, a.g.e. s.81.

³⁴² İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.172; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.26; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.285; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 204.

³⁴³ Bazı kaynaklarda, Hafs’ın bu kelimeyi “sad” harfiyle okuduğu nakledilmemektedir. (bkz. Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.26; Abdurrahman Çetin, Kur’an Okuma Esasları, s.284.)

³⁴⁴ Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.236.

A'râf 7/74

تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُوبِهَا قُصُورًا وَتَنْجِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا

“Onun düzlüklerinde saraylar ediniyorsunuz, dağlarında evler ediniyorsunuz.”

Altı çizili olan bu lafzı, ب harfini kesreyle okuyan imamlar şunlardır: Kâlun, İbn Kesir, İbn Âmir, Ebûbekir Şu'be, Hamze, Kisâi ve Halefû'l-Âşir. Diğer kıraat imamları ayette geçtiği üzere dammeyle okurlar.³⁴⁵

A'râf 7/94

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ...

“ Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek...”

Altı çizili kelimeyi, imam Nâfi, ibdalle نَبِيٍّ şeklinde okumuştur.³⁴⁶

A'râf 7/96

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

“ Eğer, o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık.”

Bu kelime üç farklı şekilde okunmuştur.³⁴⁷

1. لَفَتَّحْنَا şeklinde okuyanlar: İbn Âmir ve İsa bin Verdân
2. لَفَتَّحْنَا şeklinde ve hulf ile : Süleyman bin Cemmâz ve Ruveys
3. Âyet-i kerimede geçtiği şekliyle okuyanlar ise: yukarıda sayılmayan diğer kıraat imamlarıdır.

³⁴⁵ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.286.

³⁴⁶ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.286; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 295.

³⁴⁷ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.286.

A'râf 7/101

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولُهُم بِالْبَيِّنَاتِ...

“ *Andolsun, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişti.* ”

Altı çizili olan kelimedeki س harfini, sadece Ebû Amr sakin üzere رُسُلُهُمْ şeklinde okumuştur.³⁴⁸

A'râf 7/105

فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

“ *Artık İsrailoğullarını benimle gönder.* ”

Altı çizili olan lafzı, Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebubekir Şu'be, Hamze, Kisâî, Ebû Ca'fer, Ya'kub ve Halefü'l- Âşir مَعِيَ şeklinde okumuşlardır.³⁴⁹

A'râf 7/111

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

“ *Onlar şöyle dediler: “Mûsâ'yı ve kardeşini beklet ve şehirlere toplayıcılar gönder.”* ”

Altı çizili olan kelimeyi, kırâat imamları altı farklı şekilde okumuşlardır.³⁵⁰

1. أَرْجِهْ şeklinde okuyanlar : Âsım ve Hamze
2. أَرْجِهْ şeklinde okuyanlar : Kâlûn ve İsa bin Verdân
3. أَرْجِهْی şeklinde okuyanlar : Verş, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halefü'l- Âşir
4. أَرْجِهْهُوا şeklinde okuyanlar : İbn Kesîr ve Hişâm

³⁴⁸ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.286.

³⁴⁹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.286.

³⁵⁰ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.286; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 295.

5. أَزَجُّهُ şeklinde okuyanlar : Ebu Amr, Hişâm, Ebubekir Şu'be³⁵¹ ve Şeyh Ya'kub

6. أَزَجُّهُ şeklinde okuyanlar : İbn Zekvân

Bu kelime, hemzeli ve hemzesiz kullanılabilir. Allah Teâla, وَأَخْرَجُونَ مُرْجُونَ “*Diğer bir kısmı hakkında hüküm ertelenmiştir.*” (Tevbe, 9/106) Başka bir âyette de, تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ “*Onlardan dilediğini geri bırakırsın*” (Ahzab, 33/51) ayetlerinde de, kelime her iki şekilde de okunmuştur. Bu kelimeyi hemzesiz ve “he” harfini sükunu ile okumanın sebebini Ferrâ şöyle anlatmaktadır: “Bu, arapların dilidir. Onlar, mâkabli harekelendiği zaman, vasl halinde zamir olan “he” harfi üzerinde dururlar.”³⁵²

A'râf 7/117

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

“*Biz de Mûsâ'ya, “Elindeki değneğini at” diye vahyettik. Bir de ne görsünler o, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.*”

“*Yutuyor*” manasına gelen altı çizili kelime, kıraat kaynaklarına baktığımızda hangi vecihlerle okunduğu ve anlamlarındaki farklılıkların nasıl olduğunu aşağıda açıklayacağız.³⁵³

1. هِيَ تَلْقَفُ şeklinde : Hafs okumaktadır. Bu şekliyle kelime “yuttu, yutar” dan muzari bir fiil olarak kabul edilir. en-Nehhâs'a göre ; “te” harfini esreli okuyuş ta câizdir. Çünkü, bu da تَلْقَفُ den gelmektedir.

2. هِيَ تَلْقَفُ şeklinde : Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebubekir Şu'be, Hamze, Kisâî, Ebû Ca'fer, Ya'kub ve Halefû'l- Âşir . bu okuyuşu yapan kıraat imamları, geniş zaman fiili diye muzari olarak okumuşlardır. Araplar, bir şeyi alıp

³⁵¹ أَزَجُّهُ okuyuşunu, bazı kaynaklara göre, Hişâm, Ebubekir Şu'be yapmamaktadırlar.(bkz. Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.60; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 295.)

³⁵² Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.198. Ferrâ, a.g.e. c.I, s.260.

³⁵³ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.287; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 296; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.204; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.259-260.

yakalamayı veya yutmayı kasetmek için, تَلَقَّفَتْهُ / أَلْفَتْهُ / لَقِفْتُ الشَّيْءَ “ O şeyi yakalayıp yedim, yuttum.” diye kullanırlar.

3. تَلَقَّفَتْهُ şeklinde : Bezzi hulf ile³⁵⁴ okumuştur. Bu ifadenin aslı, تَلَقَّفَتْ şeklinde olup, “tâ” harflerinden birinin diğerine idğâmı söz konusudur.

A'râf 7/123

قَالَ فِرْعَوْنُ أَمِنْتُكُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ أَدْنَ لَكُمْ

“ Firavun, “Ben size izin vermeden ona iman ettiniz öyle mi !dedi.”

Bu kelimeyi kıraat imamları, teshil, istifham, haber ve ibdal okuma şekilleriyle, beş farklı vecihle okumuşlardır.³⁵⁵

1. أَمِنْتُكُمْ : İsbahâni, Hafs ve Ruveys
2. أَهَامِنْتُكُمْ : Kâlun, Ezrak, Bezzi, Ebû Amr, İbn Âmir (dêcûni) ve Ebû Ca'fer
3. ءَأَمِنْتُكُمْ : Hişam, Ebubekir Şu'be, Hamze, Kisai, Ravih ve Halefû'l- Aşir
4. وَهَامِنْتُكُمْ : Bezzi (İbn Mücahid)
5. وَأَمِنْتُكُمْ : Bezzi(İbn Şenbûz)

Bu kelimeyi İsbahâni, Hafs ve Ruveys, tek hemzeyle haber cümlesi olarak okumuşlardır. Bu durumda ; “O Firavun, sihirbazların iman etmelerini, onları azarlayarak ve bunu yadırgayarak haber vermektedir.” anlamı çıkmaktadır. Bu kelimenin iki hemze ile izahına gelince; bunun aslı, أَمِنْتُكُمْ vezninde olmak üzere أَمِنْتُكُمْ şeklindedir.³⁵⁶

³⁵⁴ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.203; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.287.(Diğer kaynaklarda, Bezzi ile ilgili bu okuyuşa rastlanmamıştır.)

³⁵⁵ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.287-288; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 296.

³⁵⁶ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s. 208.

A'râf 7/127

قَالَ سَنُقْتِلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ...

“Firavun, “Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız.”dedi.

Altı çizili kelimeyi, Nâfi, İbn Kesîr ve Ebû Ca'fer, سَنُقْتِلُ (öldüreceğiz) şeklinde okumuşlardır.³⁵⁷ Diğer kıraat imamları da, çokluk manasını kastederek, âyet-i kerîmede geçtiği şekliyle okumuşlardır. Bu durumda da “onları adamakıllı öldürteceğiz” anlamı çıkmaktadır. Yani israiloğullarının oğullarıyla, Hz. Musa'ya iman eden kimseleri (öldürteceğiz) demektir.³⁵⁸

A'râf 7/137

وَدَعَرْنَا مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ

“Firavun ve kavminin yaptıklarını ve (özenle kurup) yükselttiklerini yerle bir ettik.”

Altı çizili kelimeyi, İbn Âmir ve Ebubekir Şu'be, ر harfini dammeli olarak يَعْرِشُونَ şeklinde okumuşlardır.³⁵⁹ Yezidî, buradaki kesreli okuyuşun daha fasih olduğunu söylemiştir. “Yükseltmekle devam ettikleri” şeyin tefsir kaynaklarında, binalar veya çardaklı bahçeler olabileceği ifade edilmektedir. Kisâî, يَعْرِشُونَ şeklindeki okuyuşun, Temimlilerin şivesi olduğunu söylemektedir.³⁶⁰

A'râf 7/138

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامِهِمْ

³⁵⁷ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.203; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.288; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁵⁸ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s. 211; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.262.

³⁵⁹ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁶⁰ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s. 222; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s. 272.

“İsrailoğullarını denizden geçirdik. Derken, kendilerine ait putlara tapan bir kavme rastladılar.”

Altı çizili kelimeyi, Hamze, Kisai, ve Halefü'l- Aşir ك harfini kesreyle, يَغْكُفُونَ şeklinde okumuşlardır.³⁶¹

“Bir şey üzerinde devam eden ve ayrılmayan” anlamına gelen bu kelimenin iki okuyuşa göre de, fiilin masdarı فُعُول ‘dür.³⁶²

A'râf 7/141

وَأَدْخَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ ...

“Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık...”

Altı çizili kelimeyi, kıraat imamlarından sadece İbn Âmir, اَدْخَيْنَاكُمْ şeklinde okumuştur.³⁶³

A'râf 7/127

وَوَعَدْنَا مُوسَى ...

“Musa ile vaadleştik...”

Altı çizili kelimeyi, kıraat imamlarından, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kub, medli olan ikinci و harfini medsiz şekilde وَوَعَدْنَا olarak okurlar. Diğer kıraat imamları da, مُفَاعَلَةٌ babından olmak üzere وَعَدْنَا şeklinde okumuşlardır.³⁶⁴

Bu kelimenin elifsiz okunma sebebi, vaad'in Allah'tan olmasındandır. Vaadleşmek ise iki kişi arasında yapılması gerekir. Bu fiilin elifli okunma sebebi ise, vaad her ne kadar Allah tarafından yapılmış ise de, onun kabulü Hz. Mûsa

³⁶¹ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁶² Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.273.

³⁶³ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁶⁴ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

tarafındandır. Vaad, iki kişi arasında yapılan bir iş olmasından dolayı, burada fiilin elifli olarak وَعَدْنَا şeklinde okunması daha uygundur.³⁶⁵

A'râf 7/13

قَالَ رَبِّ ارِنِّي أَنْظُرُ إِلَيْكَ...

“Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi...”

Altı çizili kelime üç farklı şekilde okunmuştur.³⁶⁶

1. اَرِنِّي : Ebû Amr, İbn Kesîr ve Ya’kûb
2. İhtilâs³⁶⁷ ile: Ebû Amr
3. اَرِنِّي : Nâfi, İbn Âmir, Âsım, Hamze, Kisâi, Ebû Ca’fer, ve Halefü’l-

Âşir

A'râf-143. ayetteki وَأَنَا (medsiz) kelimesini Nâfi ve Ebû Ca’fer medli olarak okurken, diğer kıraat imamları medsiz (kasırlı) okumuşlardır. Bununla birlikte, **144. ayetteki** اِنِّي kelimesini Ebû Amr, İbn Kesîr ي harfini fethalı olarak, اِنِّي şeklinde okumuşlardır.³⁶⁸

A'râf-146. ayetteki آيَاتِنَا (ayetlerimizden) lafzını, İbn Âmir ve Hamze izâfet ya’sını kaldırarak آيَاتِ الَّذِينَ şeklinde okumuşlardır.³⁶⁹

A'râf 7/148

وَأَخَذَ قَوْمٌ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ

“Mûsâ’nın kavmi onun (Tur’a gitmesinin) ardından, ziynet eşyalarından, böğürmesi olan bir buzağı heykeli (yaparak ilâh) edindiler.”

³⁶⁵ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XIV, s.73.

³⁶⁶ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289.

³⁶⁷ Hafif bir ses ile, harekeyi belli etmektir.

³⁶⁸ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.289; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.297.

³⁶⁹ İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.290; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

Kıraat imamları altı çizili olan bu kelimeyi üç farklı şekilde okumuşlardır.³⁷⁰

1. خَلِيهِمْ : Ya'kûb
2. خَلِيهِمْ : Hamze ve Kisâî
3. خَلِيهِمْ : Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Ca'fer, ve

Halefü'l- Âşir

Söz konusu kelimenin aslı, حَلْوَى ‘dur. خَلِيٍّ “süs” kelimesinin çoğulları ise; / خَلِيٍّ şeklinde gelir. Kelimenin ötreli okuyuşu asla göredir. Esreli okuyuşunun sebebi ise şöyledir. حَلْوَى kelimesindeki “vav” harfi “yâ” harfine idğam olduktan sonra, “yâ” harfine yakınlıktan dolayı “lâm” harfi esre olmuştur. “ha” harfi de “lâm” harfinden dolayı esre olmuştur. Dolayısıyla böyle bir vecih ortaya çıkmış olmaktadır.³⁷¹

A'râf 7/149

قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَأَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, mutlaka ziyana uğrayanlardan oluruz” dediler.”

Hız. Mûsa, Tûr dağından döndüğünde, kavminin hak yoldan saptığını görüp onları azarladı. Onlar yaptıklarına pişman oldular ve bundan dolayı da, kurtuluş reçetelerinin sadece Allah’a yalvarmak, ondan af ve mağfiret dilemek olduğunu anlayıp, böyle dua ettiler. Bu durum, onların pişman olup, yaptıkları şeyin bâtil olduğuna kanaat getirdikten sonra olmuştur.

³⁷⁰ İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.290; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁷¹ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.6; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.284.

Altı çizili kelimeyi, kıraat imamlarından, Hamze, Kisâi ve Halefû'l- Aşir, her iki fiili de ت ile, nida kelimesinin ب harfini de fethayla, yani لَيْنٌ لَّمْ تَرْحَمْنَا رَبَّنَا وَتُغْفِرْ لَنَا şeklinde okumuşlardır.³⁷²

Bu şekilde muhatap “tâ” sı ile okunduğunda manâ; “*Andolsun ey Rabbimiz! Eğer bizi bağışlamaz ve bize mağfiret etmezsen.*” olur. Bu ifadede, Allah’a sığınmak, O’na yalvarıp yakarmak, O’ndan dilekte bulunup dua edişte niyaz etmek manası vardır. رَبَّنَا ifadesi ise, nidâ harfinin hazfî ile birlikte nasb mahallindedir. Ayrıca bu nidâ harfinin hazfedilmesi, boyun eğmek, dua etmek ve yaptığı sapkınlığı izhâr etme açısından daha isabetli ve belîğ bir ifadedir. Bu kıraatın, Allah’a karşı itaati ve yalvarıp yakarmayı ortaya koyması açısından daha uygun bir kıraat olduğu düşüncesi kaynaklarda mevcuttur.³⁷³

A’râf 7/150

قَالَ ابْنُ أُمِّ إِبْنِ الْقَوْمِ اسْتَضَعُّونِي وَكَادُوا يُقْتُلُونِي...

“(Hârûn) “Ey anam oğlu” dedi, “Kavim beni güçsüz buldu. Az kalsın beni öldürüyorlardı...”

Ayette geçen ابْنُ أُمِّ (*anamın oğlu*) kelimesini, İbn Âmir, Ebûbekir Şu’be, Hamze, Kisai ve Halefû'l- Aşir, م harfini kesreli olarak, أُمِّ şeklinde okumuşlardır.³⁷⁴

Hiz. Mûsa, Tûr dağına çıktığında, geride kalan kavminin başına kardeşi Hârûn’u bırakmıştı. Ancak kavmi onu güçsüz bırakıp, Sâmiri adında bir putperestin peşinden giderek, sapkınlıklarını ortaya koydular. Bu durumu Allah Mûsa’ya haber vermişti. Hiz. Mûsa kavmine ve görevinde başarısız olan kardeşine kızgın bir şekilde geri geldi. Elinde bulunan Tevrat levhalarını yere atarak suçlu bulunduğu kardeşinin saçından ve başından çekiştirdi. İşte bunun üzerine Hiz. Hârûn (as) ‘da, bu durumdan kendisinin suçu olmadığını beyan ederek gerçeği ortaya koymaya çalışmıştır.

³⁷² İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.290; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁷³ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.9; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.286.

³⁷⁴ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.290; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

Âyetteki اَيْنَ اُمِّ kelimesinin kıraat açısından takdiri şöyledir. Bu kelime, اَيْنَ اُمِّ şeklinde olup, buradaki izâfet “yâ” sının düşmesi söz konusudur. Çünkü nidâ, hazf üzere mebnidir. Geriye izâfete delâlet etmesi için, “mim” harfinin kesresi kalmıştır. Bu durum ayetteki يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ gibidir.(Zümer-16) Diğer kıraat âlimleri ise, اَيْنَ اُمِّ şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat hakkında iki görüş vardır.

1. Bu iki kelime yan yana kullanılmaları çokça olduğundan, tek bir isim yapılarak mebni kılınmıştır. Böylece de, حَمْسَةَ عَشْرَ kelimesi gibi olmuştur.

2. Bu tâbir, izâfet “yâ” sından bedel olan elifin hazf üzere mebni olup, kelimenin aslı, يَا اَيْنَ اُمِّ şeklindedir.³⁷⁵

A'râf- 156. ayette geçen, عَذَابِي (benim azabım) kelimesini ise, Nâfi ve Ebû Câ'fer, ي harfini fethalı olarak, عَذَابِي şeklinde okumuşlardır.³⁷⁶

A'râf 7/157

وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ...

“Üzerlerindeki ağır yüklerini kaldırır.”

Altı çizili kelimeyi, kıraat imamlarından sadece İbn Âmir, cemi kalıbında اِصْرَهُمْ şeklinde okumuştur.³⁷⁷

Bu âyette bulunan اِصْرَ kelimesi,” sahibine ağır gelen ve ağırlığından dolayı hareket etmesine mâni olan ağırlık” anlamlarına gelmektedir. اِصْرَ kelimesi, müfred olmakla beraber, çoğul anlamında da kullanılan bir masdardır. Ayetteki هُمْ zamirine

³⁷⁵ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.12; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.290.

³⁷⁶ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.61; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.290; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

³⁷⁷ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s204; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.291; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 297.

muzaf olması da buna delâlet eder. Bu kelimeyi cemi okuyan kimse, bununla muhtelif ahitleri murad etmek istemiştir.³⁷⁸

A'râf 7/161

وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَعْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ...

“ *Kapıdan eğilerek tevazu ile girin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım*”

Bu âyet-i kerîmede altı çizili iki kelimedede de, farklı okuyuşlar mevcuttur. Öncelikle, نَعْفِرْ لَكُمْ kelimesini inceleyelim. Bu kelime üç farklı vecihle okunmuştur. Şöyle ki:

1. نَعْفِرْ : Nâfi, İbn Âmir, Ebû Ca'fer ve Ya'kub
2. نَعْفِرْ : İbni Kesîr, Âsım, Hamze, Kisâi ve Halefü'l- Âşir
3. ن.ر.ل : Sûsi idğam ile, Dûri hem idğam hem de hulf ile okurlar.

Bu âyet-i kerîmdeki diğer kelime ise, خَطِيئَاتِكُمْ kelimesidir. Bu lafzı, kıraat imamlar beş farklı vecihle okumuşlardır.³⁷⁹

1. خَطِيئَاتِكُمْ : İbn Kesîr, Âsım, Kisâi ve Halefü'l- Âşir
2. خَطِيئَاتِكُمْ : Nâfi, Ebû Ca'fer ve Ya'kub
3. خَطِيئَاتِكُمْ : İbn Âmir
4. خَطَايَاكُمْ : Ebû Amr
5. خَطِيئَاتِكُمْ : Hamze (vakf halinde) şeklinde okumuşlardır.

A'râf 7/165

وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَدَابِ بَيْسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

³⁷⁸ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.25.

³⁷⁹ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.161; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.291; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.297 Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62. (her iki kelimenin de dipnotudur.)

“ Zulmedenleri yoldan çıkmaları sebebiyle, şiddetli bir azapla yakaladık.”

Altı çizili kelimeyi, kıraat imamları dört farklı şekilde okumuşlardır. ³⁸⁰

1. بَيْسٍ : Nâfi, Ebû Ca’fer ve Dêcûni. Araplar bu kelimeyi “ *bayağı*” anlamında da kullanırlar. Bu durumda mana: “ *bayağı(âdi) azap*” olur.
2. بَيْسٍ : İbn Âmir. Bu kelimenin manası ise: “ *o ne kötü bir azap*” tır.
3. بَيْسٍ : Ebubekir Şu’be (hulf ile okuyuşu da vardır.)
4. بَيْسٍ : Diğer kıraat imamları. Bu veçhin iki açıklaması bulunmaktadır.

- a. Bu kelime, bir şey şiddetli olduğunda söylenen بَأْسًا “*şiddetlenmek*” tâbirinden fâil vezninde gelmiştir.
- b. Bu kelime fakirlik anlamına gelen بَأْسًا kelimesinden türemiştir. “*Fakir düşüren bir azap*” anlamına gelir.

A’râf 7/170

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ ...

“*Kitab’a sınıksıkı sarılanlara gelince....*”

Âyette bulunan يُمَسِّكُونَ (*sınıksıkı sarılıyorlar*) kelimesini, sadece Ebubekir Şu’be, يُمَسِّكُونَ şeklinde okumuştur. ³⁸¹

Âyette zikredilen kitaptan maksat, Tevrat’tır. Sınıksıkı sarılanlardan maksat ta, ona inanıp amel eden yahûdilerdir. يُمَسِّكُونَ kıraatının anlamı; “*sınıksıkı sarılanlar*” şeklindedir. Bu kıraatın daha uygun olduğu düşüncesi hâkimdir. Çünkü, bu vecihte,

³⁸⁰ İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.204-205; Kurtûbi, a.g.e. c.7, s.307; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.15, s.39-40; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.291-292; Muhammed Emin Efendi; a.g.e. s.297-298.

³⁸¹ İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.204-205; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.292-293; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 298.

Yüce Allah'ın kitabına ve dinine sımsıkı sarılıp, bunun tekrar tekrar ve sıklıkla yapıldığı anlamı vardır. Ve onlar bununla öğrenmektedirler. *وَأَشْهَدُهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ...* kıraatı ise, “*tutunanlar*” anlamına gelmektedir.³⁸²

A'râf 7/172

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ...

“*Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sülblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutmuştur.*”

Âyette bulunan *ذُرِّيَّتَهُمْ* (*nesillerini*) kelimesini, Nâfi, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Ca'fer ve Ya'kub, *ذُرِّيَّتِهِمْ* şeklinde cemi kalıbında okumuşlardır.³⁸³

Tefsirlerde bu ayetlere iki farklı yaklaşım söz konusudur.

a) Klasik tefsir kaynaklarına göre, Allah dünyayı yaratmadan önce, dünyaya gelecek olan bütün insanların ruhlarını ruhlar âleminde (elest bezmi) toplamış, kendi varlığına tanık kılmış, kendisinin onların rabbi olduğunu yine onlara onaylatmıştır. Böylece insanlar, “*ben bilmiyordum*” gibi bir bahanenin arkasına sığınamayacaklardır.

b) Burada yapılan sözleşme, mecâzi olup, bu olay dünya yaratılmadan önce değil, her insanın kendi bedeninin yaratılması sırasında gerçekleşmektedir. Bir görüşe göre baba sülbündeyken diğer bir görüşe göre de, anne rahmine yerleşip organik oluşumunu tamamlaması sürecinde, Allah insanın doğasına, kendisine inanma yeteneğini yerleştirmiştir.³⁸⁴

Bu kelimenin *ذُرِّيَّتَهُمْ* şeklindeki açıklaması şöyledir. *ذُرِّيَّة* kelimesi, hem tekil hem de çoğul için kullanılır. Çünkü Allah, *قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً* “*Rabbim bana, nezdinden çok temiz bir zürriyyet bağışla.*” (Âl-i İmrân, 3/38) buyurmuştur. Buradaki

³⁸² Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.44-45; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.313.

³⁸³ İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.204-205; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62; Dimyâti el-Bennâ, a.g.e. s.292-293; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 298.

³⁸⁴ Komisyon, a.g.e. c.II, s.623-624.

ذَرَبَةً kelimesi de tekil olarak gelmiştir. Bazı kıraat âlimleri de, ذُرِّيَّاتِهِمْ şeklinde cemi okumuşlardır. Çünkü ذَرَبَةً tekil için de kullanıldığından dolayı, ayetin içeriğinden (Âdemoğullarının sırtlarından) çoğulluk anlamı vardır. Burada maksat olarak gözetilen manayı katıksız bir şekilde ifade etmek gerekir. Bu durum da ancak, kelimenin cemi olarak kullanılmasıyla sağlanır.³⁸⁵

A'râf 7/180

وَذُرُّوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ...

“Onun isimlerinde eğriliğe sapanları terkedin.”

Bu ayette, Allah'ın isimleri hususunda doğrudan sapanlarla, Allah'a ait isimleri, uydurma tanrıları için kullanan müşrikler kastedilmektedir. Müşrikler, sadece Allah'a ait olan “ *er-Rab, el-İlah, el-Aziz* “ gibi isimleri, tanrıları için kullanıyorlardı. Yalancı peygamberlik iddiasında bulunan, Müseylemetü'l-Kezzâb da, kendisine, “*Rahmân*” ismini vermişti.³⁸⁶

Âyette altı çizili olan يُلْحِدُونَ (*haktan sapanlar*) kelimesini sadece, imam Hamze يُلْحِدُونَ şeklinde fethalı olarak okumuştur.³⁸⁷

Bu kelimedede bulunan الْحَادُّ kelimesi, “*sapmak ve maksadı terketmek*” demektir. Dil âlimleri de, “*maksut olandan sapmak, meyletmek*” manasına geldiğini söylerler. Vâhidî, en güzel olan kırâatın, genelin okuduğu, yani يُلْحِدُونَ olduğunu benimsemiştir. Ferrâ, her iki kıraatın da iki kullanım şekillerinin olduğunu söylemiştir. Araplar da, daha çok “*lâhid*” kelimesinden ziyâde “*ilhâd*” kelimesini kullanmışlardır. Kabirdeki lahd de, buradan gelmektedir. İlhâd üç şekilde söz konusu olur.

a) Müşriklerin yaptığı gibi, Allah'ın isimlerinde değişiklik yapmak.

³⁸⁵ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.47; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.317-318.

³⁸⁶ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.71; Süleyman Ateş, a.g.e. c.III, s.418; Komisyon, a.g.e. c.II, s.632.

³⁸⁷ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.204-205; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.292-293; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s. 298.

- b) Bu isimlere fazlalıklar katmak suretiyle değişiklik yapmak.
c) Bu isimlerde noksanlıklar yapmak suretiyle değişiklik yapmak.³⁸⁸

A'râf 7/190

فَلَمَّا أَنبَأْنَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا أَنبَأْنَاهُمَا...

“Fakat Allah onlara iyi ve sağlıklı bir çocuk verince de, Allah'ın kendilerine verdiği çocuk konusunda O'na ortaklar koşarlar.”

Âyette geçen, شُرَكَاءَ (ortaklar) kelimesini, Nâfi, Ebû Ca'fer ve Ebubekir Şu'be, شِرْكًا (ortak) şeklinde tekil olarak okumuşlardır.³⁸⁹

Bu iki kıraat arasındaki temel farklılık müfred ve cemi olmalarıdır. Tekil okuyuşu sahih kabul etmeyen âlimler olsa da, o da sahih vecih olarak yerini almıştır.

Çünkü o da, muzafın hazfi takdirine göre sahih bir kıraattır. Yani, جَعَلَا لَهُ دَا شِرْكًا “Ona bunu ortak koşular.” anlamında olur. Bu kelimeyi cemi olarak okuyanların delili ise, أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا " Yoksa Allah'a, yaratan ortaklar mı buldular?" (Ra'd, 13/16) âyetidir.³⁹⁰

193. âyette geçen, لَا يَتَّبِعُوكُمْ (size uymazlar) kelimesini, sadece imam Nâfi, لَا يَتَّبِعُوكُمْ şeklinde okumuştur. Bu iki okuyuş da aynı söyleyiştir. Aradaki farklılığın, anlama hiçbir etkisi yoktur.

195. âyette geçen, يَبْطِشُونَ (tutuyorlar, yakalıyorlar) kelimesini, sadece Ebû Ca'fer, ط harfini dammeli olarak, يَبْطِشُونَ vechiyle okumuştur.

³⁸⁸ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.71; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.328.

³⁸⁹ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.205-207; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62-63; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.294-295; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.298-299.

³⁹⁰ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.88; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.338-339.

195. ayette geçen, قُلْ ادْعُوا (de ki; çağırın) lafzını, Nâfi, İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir, Kisâi, Ebû Ca'fer ve Halefû'l- Aşir, ل harfini dammeli olarak, قُلْ ادْعُوا şeklinde okumuşlardır.

195. ayette geçen diğer bir kelime ise, كِيدُونِ (bana tuzak kurun) kelimesini, Ebû Amr, Hişâm, Ebû Ca'fer ve Ya'kub (حَالَيْنِ)³⁹¹ كِيدُونِ şeklinde okumuşlardır. 195. ayette geçen diğer bir kelime ise, فَلَا تُنْظِرُونِ (bana göz açtırmayın) lafzını, Şeyh Ya'kub, yâ'yı isbât ile, vakfen ve vaslen فَلَا تُنْظِرُونِ şeklinde okumuştur.

كِيدُونِ ve فَلَا تُنْظِرُونِ kelimelerinin, değişik vecihle okunmasının ve kelime yapısının aynı olduğu görülmektedir. Şöyle ki; bu iki kelime de, kesreyle bitmektedir. Bu kelimelerin asılları ise, كِيدُونِ ve فَلَا تُنْظِرُونِ şeklindedir. Bunun açıklamasını Vahidî şöyle yapmıştır: Bu husustaki hüküm aynıdır. Fâsılalar (ayet sonları) kâfiyelere benzerler. Araplar, kâfiyelerdeki “yâ” harflerini hafzederler. “yâ” harfini okuyanlar ise, onlar, kelimenin aslında “yâ” olduğu için okurlar. Her iki kelimenin sonundaki esre harekesi, “yâ” harfine delâlet ettiğinden dolayı hafzedilmiştir.³⁹²

202. ayette geçen, يَدُّوهُمْ (onları sürüklerler) lafzını, Nâfi ve Ebû Ca'fer, يَدُّوهُمْ şeklinde okumuşlardır. Bu kelime, مَدَّ / أَمَدَّ fiillerinden iki farklı söyleyiştir. Yaygın kullanılan ise, يَدُّوهُمْ okuyuşudur. مَدَّ fiilinin “çekip uzatmak” anlamında olduğu ve fiili kötü olan şeylerde, yapılan yardımı ifade eder. Örneğin; “وَيَدُّهُمْ فِي طُعْيَانِهِمْ يَعْهُونَ” (Allah) onların azgınlıkları içinde serseri dolaşmalarına mühlet verir.” âyetinde olduğu gibi. أَمَدَّ fiilinin de "yardım etmek" anlamlarına geldiği ve hayırlı ve iyi

³⁹¹ Kıraat kaynaklarında geçen, حَالَيْنِ ifadesi, ilgili kelimeyi, söz konusu kıraat imamı, değişik vecihle, hem vakfen hem de vaslen okuyor demektir. حَالَيْنِ yoksa, değişikliğin sadece, kelimenin vaslen durumunda uygulanacağı anlaşılır.

³⁹² Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.88; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.343.

şeyler için yapılan yardımı ifade etmek için kullanılır. Örneğin; “ وَ أَمَدَدْنَاكُمْ بِفَاكِهَةٍ ”
Onlara meyveleri bol bol verdik.”(Tûr, 52/22)³⁹³

204. âyette geçen, فُرِيَ (okundu) lafzını, Ebû Ca'fer, yâ'yı meftûha ile, فُرِيَ şeklinde okumuştur.³⁹⁴

³⁹³ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XV, s.100-101; Kurtubî, a.g.e. c.VII, s.352.

³⁹⁴ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.205-207; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.62-63; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.294-295; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.298-299.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÛD SÛRESİ VE KIRÂATLAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

A. HÛD SÛRESİNİN TANITIMI VE GENEL MUHTEVASI

1. HÛD SÛRESİNİN SÖZLÜK ANLAMI

Arkadaş, dost ve yumuşak huylu manasına gelen “هود” “*Hûd*” kelimesi, kök olarak İbraniceye dayanmaz. Peygamber olarak gönderildiği kavmin Âd’ın soyundan gelen kadim araplar olması hasebiyle, *Hûd* adının arapça bir kökene dayanması uygun düşmektedir. Bu esasa göre *Hûd*;” *hakka dönen, tövbe eden veya yavaş biçimde dönüş yapan manasındadır.*” Bu mastarın yürüyüşle beraber olan kullanımına “*yumuşak, ağır, gecikmeli biçimde yürümek*” manası verilmektedir.³⁹⁵

Yahudilik kavramını *Hûd* ismi ile irtibatlandıranlar da vardır. Çünkü Kur’ân’da bu kelime hem *Hûd* peygamber (as) hem de Yahudiler anlamında kullanılmaktadır.³⁹⁶ Bunu bir sıçrama tahtası olarak kullanan bazı müsteşrikler *Hûd* isminin bir şahıs ismiyse Yahudilerin atası Âbir (veya Eber) olduğunu ileri sürerler. Ayrıca bu kelimenin bir şahıs ismi değil, bir Yahudi cemaatini ifade ettiğini ve bunların Ahkâf bölgesine yerleşerek müşrikleri Yahudileştirdiklerini iddia etmektedirler. Bu görüşü özellikle Hirschfeld ileri sürüp savunmuştur.³⁹⁷

Adını 50, 53, 58, 60 ve 89. âyetlerde geçen *Hûd* peygamberin adından alır. Bu sûreye, özellikle 50-60. âyetlerinde, Arabistan halkından Âd kavmine gönderilmiş bir peygamber olan *Hûd*(as) ‘ın hayatından ve putperest halkına karşı vermiş olduğu mücadeleden, detaylı bir şekilde anlatılıp bahsedildiği ve onun hayatına dâir âyetleri içerdiği için “*Hûd*” adı verilmiştir.

³⁹⁵ Râgıb, a.g.e. s. 796.

³⁹⁶ Bkz. Bakara, 2/111, 135, 140; A'râf, 7/65; Hûd, 11/50, 53, 58, 60.

³⁹⁷ Mehmet Yolcu, “*Kur’ân’da Geçen Peygamber Adları Ve Anlamları*”, (makâle), İnönü Üni. İlahiyat Fakültesi, e-Şarkiyat İlmi Araş. Der, Nisan, 2011, s.4.

Faziletiyle ilgili hadis-i şeriflere baktığımızda, bu ismin bizzat Hz.Peygamber (sav) tarafından verilmiş olduğu anlaşılmaktadır.³⁹⁸ Kaynaklarda sûrenin nüzûl sebebiyle ilgili herhangi bir açıklamaya rastlanmamaktadır.

Hûd'un, kıssasındaki temel esaslar, bu sûrenin baş tarafında yer almış temel ilkelerdir. Böyle olduğu için âyet-i kerimede:

*“İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbiniz dosdoğru bir yol üzerindedir.”*³⁹⁹ buyurulması, bu açıklamanın konusunu ve hedefini bildirmesi bakımından bu sûreye “Hûd Sûresi” diye isimlendirilmiş olsa gerektir.⁴⁰⁰

Allah Teâla, bu sûreye de, manâsını tam anlamıyla bilemediğimiz, hurûf-u mukatta'a diye isimlendirilmiş “*kesik harfler*” diye tecvid ilminde ifâde edilen, âyetlerle başlamıştır. Devamında kitaba (Kur'an) vurgu yaparak, onun muhkem kılındığı ve sâhibi olan Allah tarafından ayrıntılı olarak açıklandığı vurgulanmıştır. Sûrenin başlangıcında, kitab hakkında girizgâh niteliğinde bilgi vererek başlanması, onun muhteviyâtı ile ilgili bilgilerin sağlam olduğunun vurgulanması, dikkat çekicidir. Çünkü kitap, insanoğlu için hayat kaynağı, bir rehber, her iki cihânda da saâdete kavuşturacak son ilâhi kelâmıdır.

Kitap (Kur'an), peygamberimizin en büyük ve dâimi mu'cizesidir. Bu mu'cizesinin, hem lâfzı hem de manası yönüyle olması, onu diğerlerinden ayıran özelliğidir. O kitap ki, yüzyıllar boyu, müslümanların en mühim ve en verimli meşguliyet kaynağı olmuştur. O öyle bir kitaptır ki, her seviyede insan onda aradığını bulmaması söz konusu değildir. O her devirde, tüm toplumların ihtiyacını karşılayabilecek ve insanlığı dünya ve âhiret mutluluk ve esenliğine kavuşturacak, tek kitaptır. Çünkü onun özelliklerinden birisi de evrenselliğidir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Komisyon, a.g.e, c.III, s.142.

³⁹⁹ Hûd 11/56.

⁴⁰⁰ Elmalılı, a.g.e. c.IV, s.2749.

⁴⁰¹ Abdurrahman Çetin, Kur'an Okuma Esasları, s.21-23.

Yûnus sûresinde, Tevbe sûresinin son kısmı ayrıntılı bir şekilde îzah edildiği gibi, Hûd sûresinde de, Yûnus sûresinin sonunda özetlenen dini ilkeler, teferruatlı bir şekilde açıklanmıştır.⁴⁰²

Hûd sûresi ile Yûnus sûresi arasında çok benzerlikler vardır. Sûre-i Yûnus'taki bazı mücmel beyanâtı açıklayıcı âyetler içermektedir. Örneğin, bazı peygamberlerin kıssalarına Yûnus sûresinde yüzeysel yer verilirken, bu sûrede daha geniş kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu sûrede de inkârcılara cevaplar verilir. Kâfirlerin ve mü'minlerin varacakları nihâyetleri belirtilmek üzere, geçmiş peygamber ve kavimlerin hayat hikâyeleri anlatılmaktadır.⁴⁰³

Hûd sûresinde, içerdiği konular açısından, özellikle sûreye de ismini veren Hûd (as) ile birlikte, Nûh, Sâlih, İbrâhim, Lût, Şuayb ve Mûsa peygamberler ve kavimleriyle ilgili en önemli bilgileri içermektedir.

Hûd sûresi, tefsir kaynaklarımızı incelediğimizde, genel kabul edilen görüşe göre, mekkîdir. Ancak 12,17 ve 114. âyetlerinin medenî olduğu konusunda rivâyetler de mevcuttur.

El-Hasen, İkrime, Atâ ve Câbir'in görüşlerine göre bu sûre mekkîdir. İbn Abbas ve Katâde ise, 114.⁴⁰⁴ âyet hariç, mekkî olduğu görüşünü benimsemişlerdir.⁴⁰⁵

Ancak, bölümleri birbirine bağlı olan sûrenin, âyetlerinin birbiri ardınca ve aradaki benzerliklerden dolayı, Mekke'de Yûnus sûresinin hemen ardından nâzil olduğu söylenmektedir. 12.17. ve 114. âyetlerinin medenî olduğu rivâyetlerde geçmiş olsa da, bu âyetlerin konuya bağlılığı, önceki ve sonraki âyetlerle yakın ilişkisi, bu rivâyetleri şüpheli kılmaktadır.⁴⁰⁶

Diğer mekkî sûrelerde olduğu gibi, bu sûrede de, itikât konusu üzerinde durulmuştur. Sûrenin giriş bölümünde inanç gerçeği açıklanmakta, ikinci bölümünde bu hakîkatın tarih içindeki seyri ve gidişâtı hakkında bilgiler verilmekte, üçüncü bölümde ise, önemine binaen yine inanç gerçeği zikredilmiştir. Sûrenin ana hedefi,

⁴⁰² Muhammed Reşid Rıza, a.g.e. c.XII, s.2.

⁴⁰³ Süleyman Ateş, a.g.e. c.IV, s.291; Komisyon, a.g.e. c.III, s.142.

⁴⁰⁴ “(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüz yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.”

⁴⁰⁵ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.1; Elmalılı, a.g.e. c.IV, s.2749.

⁴⁰⁶ Süleyman Ateş, a.g.e. c.IV, s.291.

sâdece Allah'ın varlığı ve birliği, tevhid inancı üzerinde durmayıp, bununla birlikte beşer hayatında yalnızca onun yaratıcı olduğu ve onun hükümlerinin geçerli olduğu hakikati açıklanmaktadır.⁴⁰⁷

Hûd sûresi, öncelikli olarak iman konusunu işlemekle birlikte, önceki peygamber ve ümmetlerini, bunların dünyada iken başlarına gelen ilâhi azapları söz etmektedir.⁴⁰⁸

Sûre-i celîle, islâm inancının hareket ve aksiyonunu, bütün insanlık tarihi içinde ele alarak, Hz. Nûh devrinden Hz.Muhammed devrine kadar getirmiştir. Ve bütün bu hareket ve dâvanın tek bir esasa dayandığını vurgulayarak, tevhid boyutunu öne çıkarmıştır. Bu esas da, yalnızca Allah'ın dinine dayanmak, hiçbir tartışmaya girmeksizin sadece O'na kulluk yapmaktır. Bununla beraber, insanlık tarihi boyunca gelmiş geçmiş peygamberler aracılığıyla indirilen emir ve yasaklara göre ibadet etmek ve bu çizgiden hiç sapmadan devam etmektir. Bu sûre, tarihi seyri içinde, peygamberlerin tevhid mücâdelesini anlatmaktadır. Kur'an'ın çeşitli sûrelerinde, peygamberlerin kıssaları ve kavimleriyle olan mücâdeleleri anlatılmaktadır. Ancak bu sûrede, kıssalar sûrenin ana unsuru olmuştur. Bu sûrede, beşeriyet tarihi boyunca ilâhi inanç sisteminin hareketi gözler önüne serilmiştir.⁴⁰⁹

2. HÛD SÛRESİNİN ÖZELLİKLERİ:

- ✓ Hûd sûresi, adını Hz.Hûd (as)' dan almıştır.
- ✓ Bu sûre 123 âyetten müteşekkildir.⁴¹⁰
- ✓ Hûd sûresi, cumhûra göre tamamı mekkîdir. Ancak 12,17 ve 114.âyetlerinin medenî olduğu konusunda görüşler olmakla beraber⁴¹¹, ileri sürülen bu görüşler kabul görmemiştir.⁴¹²
 - ✓ Mushaftaki sıralamada 11, iniş sırasına göre ise 52. Sûre-i celiledir.
 - ✓ Yûnus sûresinden sonra, Yûsuf sûresinden önce, Mekke döneminin son bir yılı içinde nâzil olmuştur.⁴¹³

⁴⁰⁷ Muhammed Ali es-Sâbûnî, Saffetü't-Tefâsîr, Dâr Saâdet, ts, c.I, s.5.

⁴⁰⁸ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.1-2.

⁴⁰⁹ Sâbûnî, ag.e. c.I, s.5; Vehbe Zuhaylî, a.g.e. c.XII, s.5-10.

⁴¹⁰ Muhammed Reşid Rıza, a.g.e. c.XII, s.2; Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.181; Elmalılı, a.g.e. c.IV, s.2749.

⁴¹¹ Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.181.

⁴¹² Muhammed Reşid Rıza, a.g.e. c.XII, s.2; Komisyon, a.g.e. c.III, s.142.

⁴¹³ Komisyon, a.g.e. c.III, s.142.

- ✓ Sûrede beş defa⁴¹⁴ Hûd ismi geçmektedir.
- ✓ Kelimeleri 1715, harfleri 7605 ‘ tir. Fâsılları⁴¹⁵ : . ص . ق . ط . ذ . ز . ب . د . ط . م . .

ر . ن . ل harfleridir.⁴¹⁶

✓ Hz. Peygamberin saçlarını ağarttığını söylediği âyet, bu sûrenin 112. âyetidir.⁴¹⁷

✓ Sûrenin muhteviyâtı ve içerdiği başlıca konular şunlardır: İman, Kur’an’ın ilâhi bir mucize oluşu, âhiret hayatı, sevap ve günahla ilgili beyânatlar ve geçmiş peygamberler ve kavimleriyle olan ilişkiler.

3. HÛD SÛRESİNİN FAZİLETİ:

“Kur’an” sözlükte, okumak, okunan şey, toplamak manalarına gelmektedir. Terim olarak ise, Hz. Muhammed (sav) indirilen ve ilâhi kitapların sonuncusu olan mukaddes metnin özel ismidir.⁴¹⁸

Hûd ve diğer sûreleri içinde toplayan Kur’an’ın fazileti hakkında Allah Teâla hazretleri yüce kelâmında şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

“Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılar)a bir şifâ, mü’minlere bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir.”⁴¹⁹

Bu âyet ve bu içeriğe sahip âyetler Kur’an’ın değişik sûrelerinde mevcuttur. Kur’ân bir rahmettir, şifadır. En önemli olan ise Kur’an, okuyup anlaşılan ve içerdiği hükümlerin hayata tatbiki gerekli bir kitaptır. Dolayısıyla bu son ilâhi kitabı, insan kendi hayatına sokmadığı müddetçe, sadece okumanın çok da fazla bir ehemmiyeti olduğu düşünülmemelidir.

Bu bağlamda Hûd sûresinin faziletiyle ilgili olarak, kaynaklardan derlediğimiz şu bilgileri sizlerle paylaşmak yerinde olacaktır.

⁴¹⁴ Bkz. Hûd Sûresi 50, 53, 58, 60, 89.

⁴¹⁵ Âyetlerin son harflerini i fâde eder.

⁴¹⁶ Elmalılı, a.g.e. c.IV, s.2749.

⁴¹⁷ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.2.

⁴¹⁸ Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.17.

⁴¹⁹ Yûnus 10/57.

Ebû Muhammed ed-Dârimî, Müsnedinde senedini de kaydederek, Ka'b'dan şöyle rivâyet etmektedir. "Rasûlüllah buyurdu ki: "*Cuma günü Hûd Sûresini okuyunuz!*"⁴²⁰

Bununla birlikte, İbn Abbas'tan da gelen bir rivâyette, Hz. Ebûbekir (ra) : "*Ey Allah'ın rasûlü, saçların ağardı.*" dedi. Bunun üzerine Hz.Peygamber (sav) şöyle buyurdu: "*Beni Hûd, Vâkıa, Mürselât, Neb'e ve Tekvîr sûreleri ihtiyarlattı.*"⁴²¹

Bu hadis-i şerif, ağır sorumlulukları hatırlatan bir içeriğe işaret etmektedir. Hadiste zikredilen sûrelerde, çok etkileyici bir üslûbla, daha önceki peygamberlerin tevhid mücadelesinden kesitler verilmesi ve kıyâmet sahnelerinin tasvir edilmiş olması dikkat çekicidir. Aynı zamanda bu hadis-i şeriften, rasûlüllâhı, kendi sorumluluğu ve özellikle ümmetinin geleceği açısından derinden düşündürmüş olduğunu da anlamaktayız.⁴²²

Zikredilen hadisten hareketle, Hz. Peygamber'e "*seni ne ihtiyarlattı?*" diye sorulduğunda ise, peygamberimiz: "Emrolunduğun gibi dostoğru ol." (Hûd, 11/112) âyeti olduğunu söylemiştir.⁴²³

Rasûlüllah efendimiz, insanların en mükemmeli, en üstünü ve en akıllısıydı. "*Dosdoğru ol*" emrinin ne mânâya geldiğini en iyi anlayanı hiç şüphesiz kendisiydi. Dünyadaki, semâvâta ve arza teklif edilen ve onlar tarafından da kabul edilmeyen emâneti, kulluk görevi gibi ağır bir sorumluluğu ve ahirette insanoğlunun karşılaştığı mükâfat ve mücâzâtı en iyi bilen peygamberimizdir. Dolayısıyla da, bu endişe ve korkuyu en fazla hisseden, ama kendisinden çok, ümmetini de düşünen Raûf ve Rahîm olan, Rasûl-i Zîşân Efendimizdir. Binaenaleyh Kur'ân-ı Kerîm de, bu açıdan en büyük tesiri ve etkiyi O'nda göstermiş ve O'nu ihtiyarlatmıştır.

"*Dosdoğru ol*", emri, günlük yaşamın her safhasında, doğru olmayı, haddi aşmamayı, Allah'ın belirlediği sınırların dışına çıkmamayı, ahlâklı olmayı, dürüst

⁴²⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, es- Sünen, (thk: Hüseyin Selim Eset, Dâru'l Muğnî, Riyâd, 2000, c.IV, s.2141.

⁴²¹ Abdürrezzâk es-San'ânî, el-Musannef, (thk: Habîburrahmân el-E'zamî, el-Mektebu'l- İslâmî,, Beyrût, 1403, c.III, s.368.

⁴²² Komisyon, a.g.e. c.III, s.143.

⁴²³ Vehbe zuhaylî, a.g.e. c.XII, s.2.

olmayı, adil olmayı, her yönü ile dengeli bir hayat yaşamayı, dinin ve aklın kurallarına uygun bir hayat sürdürmeyi kapsadığından hiç şüphe yoktur.

Bu sûrenin faziletiyle alâkalı olarak Kurtubî, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an adlı eserinde; yakîn sahibi insanların, Hûd sûresini okudukları zaman kalpleri, Allah'ın mutlak egemenliğini, saltanatını, düşmanlarını azap ile yakalama anlarını görür gibi olacağını bildirmektedir.

Mutlak olarak şu hakikati kabul etmeliyiz ki, Kur'an'ın bir bütün olarak tamamı, fazîletli ve mukaddestir. Her âyeti mü'minler için son derece önemli ve kutsaldır. Bununla birlikte, zamanların diğer zamanlara, günlerin diğer günlere, ayların diğer aylara fazîlet yönünden bir farkı olduğu gibi, bazı sûrelerin de diğer sûreler üzerinde, fazîlet yönünden bir artışı olması kaynaklarımızda geçmektedir.

4. HÛD SÛRESİNDEKİ ÂYETLERİN KONU DAĞILIMI

Sûredeki ayetlerin konu dağılımı hakkındaki bilgileri, tez çalışmamızın diğer ana konusu olan, A'râf sûresinde olduğu gibi, DİB yayınlarından, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* adlı eser ve çeşitli tefsir kitaplarından derlenmiştir.⁴²⁴

1.âyet; hurûf-i mukatta'a hakkında, A'râf sûresindeki âyetlerin konu dağılımında, detaylı bilgi verilmiştir. Tekrara girmemek için burada konuya değinilmeyecektir. Bu âyet-i kerîme, Kur'an'ın herşeyden haberdar olan Allah tarafından, hem lafız hem de mana bakımından bozukluk, eksiklik, noksanlık ve çelişkiden berî olarak, kısacası her türlü eksiklikten münezzehe biçimde inzâl olmuştur. Âyetlerin sağlam kılınmasından maksat, başka bir görüşe göre, Kur'an'ın başka bir kitap tarafından hükmü değiştirilmemiş ve kaldırılmamış demektir.

2-5. âyetlerde; tebliğ edenin Hz. Peygamber (sav) in olduğu, bu görevi de herhangi bir insan olarak değil de, uyarıcı ve müjdeleyici bir peygamber olarak yaptığını, yalnızca Allah'a ibâdet edilmesini ve günahlara karşı da tövbe edilmesi gerektiği açık bir biçimde beyân edilmektedir. Bununla birlikte Allah, eşref-i mahlûk olarak yarattığı insanoğlunu, ömrünün sonuna (*ecel-i müsemma*) kadar, hem maddi

⁴²⁴ Ayrıca, Taberî, Râzi, Kurtubî ve Elmalî tefsirlerinden de istifade edilmiştir.

hem de manevi olarak doyuma ulaştıracağını bildirmektedir. Ancak nihâyetin yine kendisine olacağını ve onun herşeye gücünün yeteceğine vurgu yapılmıştır.

6-7. âyetlerde; müşriklerin, gelen ilâhi mesaja karşı duyarsız davranıp gerçek ve mecâzi anlamda sırt çevirmelerini,⁴²⁵ ancak görünen / görünmeyen herşeyi bilen ve görenin Allah olduğu açıkça belirtilmiştir. Yaratılmış olan her canlının rızkını Allah'ın verdiğini ve tüm canlıların nerede yaşayıp nerede karar kılacaklarını, diğer bir ifâdeyle doğum serüvenini bilen ve en ince detayına kadar ayarlayanın Allah olduğu belirtilmektedir. Yerin ve göğün yaratılışını, bu hayatın bir imtihan yeri olduğunu, öldükten sonra dirilmeye karşı kafirlerin, buna karşı inançsızlık tutumlarının olacağı haber verilmektedir.

8-11. âyetlerde; Allah'ın emirlerine karşı gelip inanmayan ve bu şekilde iman etmeden öbür âleme göç eden kâfirlere karşı, cezânın er ya da geç geleceğini, onların hak ettiklerini bulacaklarını, insanoğlunun nankörlük yönünün olduğunu, ancak iman edip salih amel işleyen samimi kullarına ise büyük bir ecrin ve mükâfatın olduğu bildirilmiştir.

12-14. âyetlerde; müşriklerin peygamberimiz ve vahiyle alay ettiklerini, buna karşı peygamberimizin güçlü olması ve tebliğ görevini yerine getirmesi gerektiği anlatılmaktadır. Allah âdeti: *“Haydi kendinize güveniyorsanız, Kur'an'dan on sûre gibi bir metin getirin”* diyerek müşriklere meydan okumuştur. Kur'an'ın Allah'ın ilminin eseri olduğunu, beşerin müdahalesinin mümkün olmadığı ve olamayacağı anlatılmaktadır.

15-17. âyetlerde; âhirete inanmayıp onun içindeki zevklere, makam ve mevkiye, her türlü nimete yeteneklerini kullanan kimseler için imkân verileceğini, emeklerinin boşa gitmeyeceğini, fakat bunun âhirete faydasının olmadığı vurgulanmaktadır. Âhireti hiçbir şekilde hesaba katmadan, yalnızca dünya nimetleri için çalışıp mücadele etmelerinin karşılığı olarak, onların nasibinin sadece ateş olduğu haber verilmektedir. Kendilerine vahiy gelen peygamberlerle diğer insanların bir olmayacağı, mü'min ve kâfirlerin varlığının mümkün olacağı bildirilmiştir.

⁴²⁵ Gerçek anlamda sırt çevirme; Hz.Peygamber yanlarından geçerken onu ve getirdiği ilâhi emirleri duymamak için sırtlarını çevirip, elbiselerini başlarına geçirmelerini ifâde eder. Mecâzi anlamda ise; gerçekleri kabul etmeyip, emirlere kulak vermemeyi ifâde eder.

18-24. âyetlerde; müşriklerin Allah'a iftira etmelerinin⁴²⁶ en zâlimce bir davranış olduğu, bunların ahireti inkâr ettiklerini, peygamberin getirdiği emirlerden yüz çevirdikleri için azaplarının kat kat olacağını ve bunların ziyana uğrayanların ta kendileri olduğu bildirilmektedir. İman edip Allah'a teslim olanların ise cennet ehli oldukları haber verilmektedir. İşte belirtilen bu iki grubun kör/gören, sağır/işiten misâli oldukları teşbihi yapılarak, Allah'ın nazarında eşit olmadıkları belirtilmektedir.

25-35. âyetlerde; Hz.Nûh (as)'ın peygamber olarak gönderildiğini, kavmine ilâhi emirleri bir uyarıcı olarak tebliğ ettiğini, lâkin halkın gelen vahye kör ve sağır kesilip iman etmemeleri, kavminin itaatsizliğini, onlarla çetin mücâdeleleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

36-44. âyetlerde; peygamberlik görevini yerine getiren Hz.Nûh'a inanmayan kavmine verilmiş olan ceza, teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Kavmin hak ettiği tûfan belâsının, Allah'a inanmayanları yakalayıp boğduğu, inanıp teslim olan az sayıda insanın ise, kendilerinin kurtuluşu için Allah'ın emriyle Hz. Nûh tarafından yapılmış olan gemiye binerek felâha kavuştukları anlatılmaktadır.

45-49. âyetlerde; Hz.Nûh'un oğlu için Allah'tan yardım istemesi, ancak Allah'ın peygamberini uyararak, oğlunun gerçek anlamda onun ailesinden olmadığını söyleyerek, böyle bir talepte bulunmasının âdeta yanlış olduğu belirtilmiştir. Hemen ardından, peygamberin af ve mağfîret dileyip, kendisi ve inanan kavmi için hazırlanmış mekanda konaklamaları, tüm bu anlatılan gerçek hâdiselerin ise, Hz.Muhammed için, gayb âleminde kendisine verilen bilgiler olduğuna vurgu yapılmıştır.

50-60. âyetlerde; Hz.Hûd'un Âd kavmine peygamber olarak gönderildiği, işlemiş oldukları günah ve putperestlikleri sebebiyle kavmini Allah'tan bağış dilemeye ve tövbe edip O'na yönelmeye daveti anlatılmaktadır. Fakat kavminin kibirli ve gururlu olmalarından dolayı, peygamberi akılsız ve yalancılıkla itham etmeleri ve Hz. Hûd'un uyarılarına rağmen kavminin inkâr ve isyanda ısrar etmelerinden dolayı hak ettikleri azâba uğratıldıkları anlatılmaktadır.

⁴²⁶ Müşrikler: “*Muhammed Kur'an'ı kendi uydurup Allah'a nisbet ediyor.*” demeleri, Allah'a iftira etmelerini ifade eder.

61-68. âyetlerde; Hz. Sâlih'in Semûd kavmine peygamber olarak gönderildiği, başlangıçta ona güvenen halkının zaman geçtikçe günahlarda ısrar edip diğer kavimler gibi putlara tapmalarından dolayı, Hz. Sâlih'in kavmini Allah'tan bağış dilemeye ve tövbe edip O'na yönelmeye daveti anlatılmaktadır. Allah tarafından Hz. Sâlih'e bir mucize olarak verilen devenin, peygamber tarafından kesilmemesi gerektiği söylenmesine rağmen, kavminin bu ilâhi emre uymayıp azgınlaşarak, deveyi kesmelerinden dolayı, hak ettikleri korkunç bir sesle yerle bir oldukları anlatılmaktadır.

69-76. âyetlerde; Meleklerin, Hz. Lût'un kavminin aşırı azgınlıkları dolayısıyla, başlarına gelecek azâbı, akraba olmalarından dolayı Hz. İbrâhim 'e haber vermek için gelmelerini, ayrıca İbrahim ailesine verilen evlât (İshak ve Yâkub) müjdesi, yaşlarının çok ileri olmasından dolayı Hz. İbrâhim ve ailesinin şaşkınlıklarına değinilmektedir.

77-83. âyetlerde; Hz. Lût'un kavmiyle olan çetin mücâdelesini anlatılmaktadır. Lût kavminin inançsızlıkları ve günahlarda çok aşırı giderek, kendisine misafir olarak gelen meleklerle bile zarar vermelerinden endişe duyması, peygamberin çaresizliği, neticede meleklerin azâb hakkında bilgi vererek, iman eden ve inanmayan azgın kavminin âkıbetleri hakkında bilgi vermeleri, gökten sağanak şeklinde yağan taşlarla Lût kavminin helâk edildiği anlatılmaktadır.

84-95. âyetlerde; Hz.Şuayb'ın Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmesi ve azgın kavmiyle olan mücâdelesini anlatılmaktadır. Diğer peygamberler gibi onun da, inkârcı ve putperest halkını önce Allah'tan başka ilâh olmadığına ve sadece O'na kulluk yapılmasına daveti, tövbe ve af dilemeleri gerektiği, bunun yanında ticârî ahlak açısından da oldukça bozuk olan bu kavme, ahlâki kuralların hatırlatıldığına değinilmektedir. Ölçü ve tartıda eksik tutulmaması, adâletli ve düzgün tartılması, kendi menfaatleri için malın hak ettiği değerinin düşürülmemesine vurgu yapılmıştır. Neticede, ilâhi emre karşı gelip inkâr eden bu zelil kavmin azapla cezalandırılıp helâk edilmesi ve mü'minlerin de felâha kavuştukları belirtilmektedir.

96-99. âyetlerde; Hz.Mûsa (as)'ın, önceki peygamberlerin tebliğ ettikleri dini ihyâ etmek üzere mucize ve delillerle Firavun'a ve ileri gelen çevresine gönderildiği

anlatılmaktadır. Firavun ve çevresindekilerin inkârları dolayısıyla, sonlarının önceki kavimlerin sonuna benzediğine işaret edilmektedir. Bu inkârcı yolun, Firavun ve beraberindekileri cehenneme götüreceği bir bâtil yol olduğuna vurgu yapılmaktadır.

100-109. âyetlerde; Nûh aleyhisselâm ile başlayıp Hz. Mûsa ile sona eren bu kıssalar, çeşitli yerlerde yaşayan kavim ve bunlara gönderilen peygamberlerin haberleridir. Bu kavimler, kendilerini doğru yola dâvet edip hidâyet bulmalarını sağlayacak olan peygamberlerine ve onların getirdikleri ilâhi buyruklara inanmayıp isyan ve inkâr ettikleri için, her biri farklı belâ ve musibetlere mâruz kalarak helâk oldukları belirtilmektedir. Bu âsi ve kâfir kavimlerin bir de âhirette karşılaşacakları cezâların da olduğu vurgulanmaktadır.

Mahşerde toplanacak olan insanların dünyadaki iman ve amellerine göre oradaki durumlarının ne olacağını, varıp kalacakları yerleri haber vererek o günün dehşeti tasvir edilmektedir. İnanmayıp bedbaht bir şekilde cehennemi hak edenlerin acılarından feryad edecekleri, iman edip amelde sâlihâne bir tutum sergileyenlerin de cennete kavuşup orada kesintisiz bir mutluluk içinde olacakları haber verilmektedir.

110-111.âyetlerde; Hz.Mûsa'ya indirilen ilâhi kitap Tevrat'tan bahsedilmektedir. Ancak onun ümmetinin, Firavun'a karşı verdiği üstün mücâdeleyi ve gösterdiği mucizeleri bilmelerine ve bizzat şahit olmalarına rağmen, bu kutsal kitabı anlama ve ona göre yaşama konusunda ihtilâfa düştükleri bildirilmektedir. Ancak her şeyden haberdâr olan Allah'ın onların yaptıklarından da haberdar olduğu vurgusu yapılmaktadır.

112-115. âyetlerde; Resûl-i Zîşân efendimizin, kendisini ihtiyarlattığını söylediği “*emrolunduğun gibi dosdoğru ol*” âyeti buradadır. Allah Teâla, doğruluğa, ahlâka vurgu yapmıştır. Zâlimlerle birlikte olmanın sonucunun ateş olacağı bildirilmektedir. Namaz vakitlerine işaret edilmiştir. İyiliklerin kötülükleri ortadan kaldırdığına vurgu yapılarak, sabretmenin karşılığının, zâyi olmayacak bir mükâfatla karşılık bulacağı bildirilmektedir.

116-122. âyetlerde; âdeta sûrenin bir özeti yapılmakta, sûrede helâk olduğu bildirilen kavimlerin helâk oluş sebepleri genel olarak anlatılmakta ve fuhşiyâtın yok olup iyiliğin yeryüzüne hâkim olması için, toplumda fâzilet sahibi kişilerin var

olması, sayılarının artması ve topluca kötülükleri ortadan kaldırmak için çalışmak gerektiği vurgulanmaktadır.

İnsanoğlunun doğru ile eğri arasında seçim yapma ve hayatına ahlâkî bir anlam, manevî bir boyut kazandırma imkanı veren seçme özgürlüğünden yoksun kalmaması için, farklı inanç gruplarının oluşmasının kaçınılmaz olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Bu sûrede anlatılan kıssaların, geçmiş milletler hakkında insanları haberdar edip ibret almalarına sebep olduğu, peygamberimiz ve ümmetinin inanç ve sebatlarını kuvvetlendirmek için anlatıldığı bildirilmektedir.

123. âyette; göklerde ve yerde gerek Hz.Peygamberin gerekse diğer insanların bilmedikleri gizli gerçekleri sadece Allah'ın bildiğine işaret edilerek, O'na güvenmenin ve O'na ibadet etmenin gerekliliği anlatılmaktadır.

5. HÛD SÛRESİNİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ

Hûd sûresinin tanımı, muhtevâsı, konusu ve özellikleri hakkında bilgi verdikten sonra, sebep-i nüzulü üzerinde durmak istiyorum. Kaynaklara baktığımız zaman, genel olarak altı ayet hakkında bilgi verilmiştir. Şimdi, bu âyet-i kerîmeleri yazarak, nüzûlüne sebep olan olaylar hakkında bilgi verelim.

أَلَا إِنَّهُمْ يَنْتُونُ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“Bakınız! Onlar içlerindeki ondan gizlemek için sırtlarını dönerler. Bilesiniz ki, elbiselerine büründükleri zaman dahi Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin içini bilendir.” (Hûd, 11/5)

Bu âyet-i kerîmenin sebep-i nüzûlü ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunları sırasıyla özet olarak değinmek yerinde olacaktır.

✓ Bu âyetin el-Ahnes İbn Şerik hakkında nâzil olduğu söylenmiştir. Bu kişi, peygamberimizle karşılaştığında onun hoşlanacağı şekilde davranıp kalbinde

Rasûlüllâha karşı hiç sevgi beslemeyen, ondan ayrı olduğunda aksi davranışlarda bulunan, münâfikâne tavır içinde biridir.⁴²⁷

- ✓ Hz. Peygamber ile karşılaşmak istemeyen, ona arkalarını dönüp elbiseleriyle yüzlerini kapatan bazı kâfirler hakkında nâzil olduğu söylenmiştir.⁴²⁸
- ✓ Hz. Peygamber ile karşılaştıklarında gizlenmeye çalışan, eğilip bükülen ve yüzünü kapatmaya çalışan münâfiklar hakkında nâzil olduğu söylenmiştir.⁴²⁹
- ✓ İbn Abbâs'tan gelen bir rivâyette “ *Onlar öyle insanlardır ki, helâyâ gittiklerinde ve eşleriyle cinsel ilişkide bulduklarında edep yerlerinin açılmasından utanırlardı. İşte bu âyet onlar hakkında nâzil oldu.*”⁴³⁰ demiştir.
- ✓ Müşriklerden bir grup insanın, peygambere karşı gizlenerek, ona doğru kapılarını kapatarak gizli bir şekilde düşmanlık yapmak istemeleri üzerine bu âyetin nâzil olduğu görüşü de vardır.⁴³¹

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a âit olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de o bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) dır. O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş'tı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır. Böyle iken "Ölümden sonra şüphesiz diriltileceksiniz" desen, inkarcılar "Mutlaka bu apaçık bir büyüdür" derler.” (Hûd 11/6,7)

⁴²⁷ Ebu'l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî en-Nisâbüri, Esbâb en- Nüzûl, Halbî Matbaası, Kâhire, 1968, s.153; Abdül Fettâh el-Kâdı, a.g.e. s.127.

⁴²⁸ Alûsi, a.g.e. c.XI, s.209.

⁴²⁹ Abdül Fettâh el-Kâdı, a.g.e. s.127; Bedreddin Çetiner, Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl, Çağrı Yayınları, c.I, 2002, İstanbul, s.501-502; Hasan Tahsin Emiroğlu, Esbâb-ı Nüzûl, Can Kitabevi, c.VI, Konya, s. 114.

⁴³⁰ Ebû Abdullâh Muhammed İbn İsmâil el-Buhâri, Sahîhu'l-Buhâri Bişerhi'l-Kirmânî, Dâr İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1981, c.XVII, s.152, Hadis no: 4365; Abdül Fettâh el-Kâdı, a.g.e. s.127; Bedreddin Çetiner, a.g.e. c.I, s.502.

⁴³¹ İbnu'l- Cevzî, a.g.e. c.IV, s.76-77.

Bu âyet-i kerîmeler, Kur'ân'a sihir diyen Mekke müşrikleri hakkında nâzil olmuştur. Allah Rasûlü Mekkelilere: “ Öldükten sonra Allah sizi yeniden diriltecek, mahşerde toplayacak ve hesaba çekecek. “ dediğinde Onlar da: “ Bu Muhammed'in dediği açık bir sihirdir.” demeleri üzerine bu âyet-i kerîmeler nâzil olmuştur.⁴³²

وَلَقَدْ أَخْرَجْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّغْدُودَةٍ لَّيْقُولُونَ مَا يَخْبِسُهُ آلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

“Andolsun, biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek, o zaman da mutlaka "Onu ne alıkoyuyor?" derler. İyi bilin ki, azap onlara geleceği gün, kendilerinden bir daha uzaklaştırılmaz ve alay etmekte oldukları şey, kendilerini çepeçevre kuşatmış olur.”(Hûd, 11/8)

Katâde'den rivâyet edildiğine göre; Enbiyâ sûresinin 1.âyeti olan “İnsanların hesaba çekilmeleri yaklaştı.” nâzil olunca, insanlar yaptıkları günahlardan dolayı birbirlerini uyararak bazı kötülüklerden uzaklaştılar. Fakat azâbın gelmediğini görünce, tekrar yine eski günahlarına geri dönmeleri üzerine bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur.⁴³³

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كِتَابٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“(Ey Muhammed!) Belki de sen, (müşriklerin) "Ona bir hazine indirilseydi veya beraberinde bir melek gelseydi ya!" demelerinden dolayı sana vahyolunanlardan bir kısmını gözardı edeceksin ve o yüzden göğsün daralacak. Fakat sen, ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.” .”(Hûd, 11/12)

Bu âyet-i kerîme, Mekke müşrikleri Hz.Peygamberimize gelerek: “Eğer senin peygamberliğine inanmamızı istiyorsan, gerçekten Allah'ın elçisi isen, Mekke

⁴³² Hasan Tahsin Emiroğlu, a.g.e. c.VI, s.116.

⁴³³ Alûsî, a.g.e. c.XII, s.14; Hasan Tahsin Emiroğlu, a.g.e. c.VI, s.120.

dağlarını altına çevir ya da bize melekler getir.” demeleri üzerine peygamberimizin de, buna gücünün yetmeyeceğini belirtmesi üzerine, bu âyet nâzil olmuştur.⁴³⁴

Başka bir görüşe göre de, Mekke müşriklerinin “Ona bir hazine indirilseydi veya beraberinde bir melek gelseydi ya” demeleri üzerine, peygamber de onların ilâhlarına dil uzatmamayı içten içe geçirmesi üzerine, bu âyet nâzil olmuştur.⁴³⁵

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Kim yalnız dünya hayatını ve onun zinetini isterse, biz onlara yaptıklarının karşılığını orada tastamam öderiz. Orada onlar bir eksikliğe uğratılmazlar. İşte onlar, kendileri için âhirette ateşten başka bir şey olmayan kimselerdir. (Dünyada) yaptıkları şeyler, orada boşa gitmiştir. Zaten bütün yapmakta oldukları da boş şeylerdir.” (Hûd, 11/15-16)

Enes İbn Mâlik, bu âyet-i kerîmelerin Yahûdi ve Hristiyanlar hakkında nâzil olduğunu söylerken Mücâhid ve başkaları da, riyakârlar hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.⁴³⁶

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَّ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ

“(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.” (Hûd, 11/114)

Bu âyet-i kerîme, yaşanmış bir hâdise üzerine nâzil olmuştur. Konuyla ilgili olarak, yaşanan olayın içeriği aynı olmakla berâber, bazı farklılıklar mevcuttur. Aynı zamanda nakledenler arasında da farklılıklar vardır. Farklı rivâyetleri zikredip tezin ana temasından uzaklaşmak gibi bir durum oluşmaması için, sadece Abdullah İbn Mes’ud’dan gelen rivâyeti aktarmanın yeterli olacağı düşünülmüştür. Abdullah İbn Mes’ud şöyle anlatıyor: “ Bir adam Hz. Peygambere gelerek : “ Ey Allah’ın Rasûlü! Şehrin uzak yerinde bir kadın gördüm. Onunla cimâ etme dışında, bir

⁴³⁴ Alûsî, a.g.e. c.XII, s.19-20; Bedreddin Çetiner, a.g.e. c.I, s.502; Hasan Tahsin Emiroğlu, a.g.e. c.VI, s.123.

⁴³⁵ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.12.

⁴³⁶ İbn Kesir, a.g.e. c.IV, s.236.

erkeğin bir kadınla yapabileceği her şeyi yaptım. Ancak pişman oldum ve huzuruna geldim. Benim hakkımda vereceğin hükme râzıyım, dilediğin hükmü ver.” dedi. Hz. Ömer adama: “ Şu yaptığını gizlemiş olsaydın Allah da senin yaptığını örter gizlerdi.” derken, Hz. Peygamber (sav) adama hiçbir şey söylemedi. Adam Allah’ın Rasûlünün yanından ayrılıp giderken, Hz. Peygamber arkasından birisini gönderip geri çağırıldı ve O’na, o sırada nâzil olan “Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.” âyet-i kerîmesini okudu. Orada bulunanlardan birisi: “ Ey Allah’ın Rasûlü! Bu durum sadece ona mı mahsus? diye sordu. Efendimiz de: “ Hayır, aksine bütün insanlar içindir.” buyurdu.⁴³⁷

Bu âyet-i kerîmeyle birlikte, Hûd sûresindeki âyet-i kerîmelerin nâzil olma sebeplerini tamamlamış oluyoruz. Söz konusu âyetlerle ilgili, kaynaklarda farklı görüşler de mevcuttur. Ancak yukarıda da değinildiği üzere, çalışmamızın ana konusunun, *kıraat farklılıklarının tefsire etkisi* olması dolayısıyla, bu başlıkla ilgili olarak bu kadarıyla yetinilmiştir.

B. HÛD SÛRESİNİN KIRÂATLAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

1. HÛD SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ EDEN KIRÂATLAR VE TEFSİRE ETKİSİ

Hûd sûresinin tanıtımı, özellikleri, âyetlerin konu dağılımı ve nüzûl sebepleri ile ilgili bilgileri aktardıktan sonra, tezimizin ana hattını oluşturan, ikinci çalışma sûremiz olan, Hûd sûresiyle ilgili anlama etki eden ve etmeyen ferş-i huruf üzerinde durulacaktır. A’râf sûresine nazaran, bu sûrede daha az ferş-i huruf olduğunu belirtmek istiyorum.

Bu sûrede de metod açısından, A’râf sûresinde olduğu gibi, anlama etki eden ferş-i hurûfun bulunduğu âyet-i kerîme ve meali yazılmıştır. Kısa bir tefsiri yapılarak, kıraat açısından değerlendirilmesine geçilmiştir. Anlama etki yönü varsa, belirtilerek diğer ferş-i hurufa geçilmiştir.

⁴³⁷ Ebî Huseyn Müslim İbni’l-Haccâci’l Kuşeyri’n-Nisâbûrî, Sahîh-i Müslim, Dâr’u İhyâu’t-Türâsi’l-Arabî, Lübnân, ts, s.2116, hadis no: 42; Ebû İsa Muhammed İbn İsa İbn Sevrâ, Sünenü’t-Tirmizi, el-Memleketü’l-İslâmiyye, ts, c.V, s.289-290, Hadis no: 3112; Bedreddin Çetiner, a.g.e. c.I, s.505.

Hûd 11/7

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

“O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş’ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde yaratandır. Böyle iken “Ölümden sonra şüphesiz diriltileceksiniz” desen, inkârcılar derhal “Mutlaka bu, apaçık bir büyüdür” derler.”

Kıraat açısından değerlendirmeye geçmeden önce, bu âyet-i kerîmede, Allah’ın bizlere verdiği mesajlar üzerinde durmak istiyorum. Âyette, insanoğlunun dünya hayatında bulunma amacının, yegâne ve tek yaratıcı, yerin ve göğün mâliki olan Allah tealaya kulluk etmesidir. Bunun için de bir imtihan içinde olduğumuz hatırlatılıyor. Bununla birlikte, göğün ve yerin yaratılma aşamasıyla ilgili bilgi verilerek, tefekkür edilmesine zemin hazırlanmıştır.

Ayette geçen “altı gün” den maksadın, “altı evre” olduğunu söyleyenler vardır. Bu düşüncelerini de şöyle delillendirmişlerdir. Gün kavramının yirmidört saatlik zaman süresi şeklinde anlamayıp, Allah’ın fiilleri hakkında, bir “an” ifade ettiği belirterek, Allah’ın katındaki bir günün, insanların hesaplarına göre, 1000 gün (Hac, 22/47) tuttuğu da belirtilerek, bu altı günü, her birinin ne kadar süre devam ettiğini ancak Allah’ın bildiği “altı devir” diye anlamının daha münasip olduğu belirtilmektedir. Allah altı günde de yaratmaya kâdirdir. Lâkin, eşyanın tamamı bir defada yaratılmış olsaydı, bütünüyle oluşun tesadüfen vukuu bulunduğu düşünülebilirdi. Oysaki kâinatın, maslahat ve hikmete uygun olarak, birbiriyle ilişkili olarak yaratılması, merhametli yaratıcının yaratma fiiline daha güçlü bir şekilde delâlet eder.⁴³⁸

⁴³⁸ Komisyon, a.g.e. c.II, s.535.

Şimdi de kıraat açısından inceleyelim. Ayette altı çizili sözcüğün kelime; “*sihir, büyü*” anlamına gelmektedir. Kıraat imamlarından Hamze, Kisâi ve Halefû'l-Âşir, ismi fâil kalıbında, سَاحِرٌ şeklinde okumuşlardır.⁴³⁹

Ayette Allah Teala, kendi azâmetini, yaratıcı güç ve kuvvetini belirttiikten sonra, elçi olarak, peygambere, tebliğ görevini yaptığında, inkârcıların söylemlerinin, tepkisinin ne olacağını haber veriyor. Âdeta, “Ey Muhammed! Sen, öldükten sonra, yeni bir hayatın başlayacağını, yeni bir dirilişin ve sonsuz hayatın olacağını söyleyecek olsan, kafirler bunun bir sihir olduğunu, bâtil bir aldaniş olduğunu söyleyerek, bunu inkâr edecekler” diyor. Yani, سِحْرٌ vechiyle, söylenene, tebliğ edilene, anlatılana inkâr söz konusudur.

Bu durumda kâfirler, bu sözün düpedüz adam aldatmaktan, göz boyamaktan ibaret bir şey olduğunu söylüyorlar. Ahiret, öldükten sonra dirilmek, sorumluluk ve iman gibi konularda, Kur'an'ın, insanların gözünü boyadığını, hile olduğunu söyleyerek, yapılan tebliğin içeriğine karşı bir itiraz vardır.⁴⁴⁰

Bu durumda da, kendilerine tebliğ edilen hak ve hakikatın, onların zihninde, hile ve büyü olarak algılanması söz konusudur. Bu itiraz, doğrudan fiile yapılmıştır.

سَاحِرٌ şeklinde okunduğunda da, yapılan itiraz fiile değil de, fâile yapılmıştır. سَاحِرٌ kelimesi, “*sihirbaz*” anlamına gelmektedir. Bu durumda, son nebî ve rasûl olan, Hz. Peygambere doğrudan inkâr vardır. Özellikle, كَيْفُولٌ “*mutlaka derler*” fiilinin tekidli gelmesi, kâfirlerin inkâr boyutunu açığa vurmaktadır. Peygamberin sözlerinin sihir ve büyü olduğu manası çıkmaktadır. Ona “*sihirbazdır*”⁴⁴¹ diyerek, yalancılıkla (hâşa) suçlamış olmaktadır.⁴⁴²

Her iki vecih de, kâfirlerin muradını anlatmaktadır. Onların, Allah tarafından indirilene inkâr etmeleriyle, onu tebliğ eden peygamberi inkâr etmeleri aynı

⁴³⁹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.69; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.319; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.346.

⁴⁴⁰ Elmalılı, a.g.e. c.IV, s.2763.

⁴⁴¹ Buradaki büyücüden kastedilen şey; “*bâtil peşinde giden yalancı*” anlamıdır.(bkz. Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.185.)

⁴⁴² İbn Âşûr, a.g.e. c.VI,(12.cüz bölümünden) s.7; Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.9; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVII, s.189.

seviyededir. Çünkü Allah, pekçok ayeti kerimede, ona (peygambere) itaatın, kendisine (Allah'a) itaat olduğu gerçeğini belirtmiştir. Dolayısıyla, Kur'an'ı inkâr, peygamberi inkâr etmek demektir. Bu da, dolaylı olarak, Allah'ı inkâr demektir.

Hûd 11/25

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

“Andolsun, biz Nûh’u kavmine peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: “Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”

Bu sûrede, bazı peygamberlerin kıssaları anlatılmaktadır. Bunlardan biri de Hz. Nûh’dur. O, Allaha ortak koşanların ilk ortaya çıktığı dönemde, peygamber olarak vazifelendirilmiştir. Kavmini, hak olan ilâhi yola dâvet etmiş, fakat onlar inanmayıp ona karşı gelmekten çekinmemişlerdir. Defalarca, putları bırakıp Allah’a ibadet etmelerini tebliğ etmesine rağmen, kavmi ona inanmamış ve sonunda da korkunç bir tufan belâsıyla cezalandırılmışlardır.

Altı çizili kelimeyi, kıraat imamlarından İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî, Ebû Ca’fer, Ya’kup ve Halefû’l Âşir, ا (elif) harfini fethalı olarak اِي şeklinde okumuşlardır.⁴⁴³

اِي "şüphesiz ki ben " emri, onlara: “şüphesiz ki ben ...” demektir. Çünkü “irsal” kelimesinde “demek” anlamı vardır. ا (elif) harfini fethalı olarak اِي şeklinde okunduğunda ise: Biz, onu “ şüphesiz ki ben size apaçık bir uyarıcıyım” demek üzere gönderdik anlamı çıkmaktadır. Burada اِنَّ denilmeyişinin sebebi ise, anlatımın gaipten, Hz Nûh’un kavmine hitaba yönelmesinden dolayıdır.⁴⁴⁴

Hûd 11/28

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيْتِهِ عَلَىٰ رَبِّي وَآتَيْتَنِي رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِي فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمْوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ

⁴⁴³ Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.124; İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.216; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.320; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.346.

⁴⁴⁴ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.22.

“Nûh dedi ki: “Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şâyet ben rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz hâlde, biz sizi ona zorlayacak mıyız? ”

Bu âyet, bir önceki ayette belirtilen şüphe ve tereddütlerine Hz Nuh tarafından verilmiş bir cevaptır. Bütün peygamberler gibi H. Nuh da, insanları çağırıldığı tevhid inancı ve hak dinin ilkeleri konusunda kendisinin aklî delillere, yüce Allah tarafından kendisine peygamberlik görevi verildiği için de naklî delillere sahip olduğuna, fakat kavminin cehaleti, mal ve makama düşkünlüğü sebebiyle peygamberlerle kendileri arasındaki farkı göremediklerine işaret etmiştir.⁴⁴⁵

Bu âyet-i kerîmede altı çizili kelime “karıştırıldı, gizli kılındı” anlamına gelmektedir. Bu lafzı kıraat imamlarından Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebûbekir Şu’be, Ebû Ca’fer ve Ya’kup, ع harfini fethalı, م harfini de cezmlî olarak, فَعْمِيثٌ şeklinde okumuşlardır.⁴⁴⁶

فَعْمِيثٌ kelimesi, meçhul kalıbında olduğunda, anlamı yukarıda ifade edildiği gibidir. Allah, bu rahmeti sizin için muamma haline getirmiş, siz onu görememişsiniz manasına gelir. Yani, risâlet ve hidâyet sizin için gözlerinizin körlüğü sebebiyle anlaşılmamış ve bunları kavrayamamışsınız demektir.⁴⁴⁷

فَعْمِيثٌ gibi, mâlûm kalıbında olduğunda ise anlamı “karıştı, gizli oldu” olur. Bir şey tamamen meçhul olarak ifade edildiğinde, muammaya benzer. Çünkü bilme, kalp gözünün nurudur. Görme de, zâhiri gözün nurudur. Bu “görme” ile “bilme” kelimelerinin her birinin, mecâzî olarak diğerrinin yerine kullanılması güzel ve yerinde olur. Bu âyette ve diğerr bazı âyetlerde bu durumla karşılaşabiliyoruz.⁴⁴⁸

Hûd 11/34

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

⁴⁴⁵ Komisyon, c.III, s.165.

⁴⁴⁶ İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.216; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimyâti el-Bennâ, a.g.e. s.320; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.347.

⁴⁴⁷ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.25.

⁴⁴⁸ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVII, s.214.

“Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O’na döndürüleceksiniz.”

Bu âyette “iğvâ” kelimesi dikkat çekmektedir. Hz. Nuh, kavmine ilâhi emirleri tebliğ etmiş, ancak inkarla karşılık bulmuştur. Bununla beraber, peygambere, kendilerini tehdit edip durduğu azabın ne zaman geleceğini, hemen gelmesi noktasında, câhilâne bir istekleri de söz konusudur.

İğvâ; “helâk etmek, doğru yoldan saptırmak” anlamlarını içermektedir. Allah’ın iğvâsından maksat ise, imtihan gereği, ilâhi sünnetullahın bir uygulaması olarak, sapmaya yönelenlere izin ve imkân verilmesidir. Bu ayette vurgulanan bir husus, Allah bir toplumun maddî, mânevî ve ahlâki olarak bozulmasını murad etmişse, peygamberin isteği, nasihati o topluma fayda vermez.⁴⁴⁹

Hz. Nuh, bütün bunları izah ettikten sonra, “O, sizin Rabbinizdir ve O’na döndürüleceksiniz” diyerek, tehdidin doruk noktasını göstermiştir. Bu üslûb, sakındırmanın en ileri derecesini ifade etmektedir.⁴⁵⁰

Kıraat açısından değerlendirdiğimizde, tefsire büyük derecede etki edecek bir farklılık söz konusu değildir. Şöyle ki; ayetin son kelimesi olan, تَرْجَعُونَ kelimesi, meçhûl, gâib, cemi, müzekker bir fiildir. “Döndürüleceksiniz.” anlamına gelmektedir. Bu kelimeyi, Ya’kub, mâlum, gâib, cemi, müzekker kalıbında, تَرْجَعُونَ şeklinde okumuştur.⁴⁵¹

Bu durumda mânâ “dönüyorsunuz” olur. Bu şekliyle tefsirinde şu değişikliğin olması kaçınılmaz olacaktır. “Döndürüleceksiniz” biçiminde, siz istesenez de istemeseniz de, dünya hayatında yapıp ettiklerinizden dolayı, sizi yoktan var eden ve sınırsız nimetler veren, Allah’ın huzuruna getirileceksiniz. Aksi bir talep veya davranış biçimi kabul görmeyecektir. Çünkü, herşeyin mâliki ve sahibi olan Allah, böyle murad etmektedir. Mâlûm ve meçhûl fiiller, birbiri yerine kullanıldığında, bir muammânın ortaya çıkması da kaçınılmazdır.

⁴⁴⁹ Komisyon, a.g.e. c.III, s.167.

⁴⁵⁰ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVII, s.220.

⁴⁵¹ Abdulfettah Pâlûvî, a.g.e. s.70; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.320.

“Dönüyorsunuz” şeklinde olduğunda ise, inkâr edenlerin bu durumu artık kabullenecekleri, başka bir kaçış yolunun olmadığı düşüncesine sahip olup, “*dönüş eylemini bilerek yapma*” gibi, kâfirlerin bir davranış sergileyeceklerini anlaşılmaktadır.

Hûd 11/41

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرَّيْهَا وَفُرْسِيهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“(Nûh), “Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi.”

Hız. Nuh, geminin yapımını tamamlayınca, beklenen azabın gelmekte olduğuna dair işaretler gözükmeye başladı. Yer ve göklerin kapıları açıldı. Yerden sular fışkırıyor, gökten sular boşalıyordu. Bu durum Kamer sûresinde şöyle anlatılmaktadır.⁴⁵²

“Derken, göğün kapılarını bardaktan boşanırcasına inen bir yağmura açtık. Yerden de sular fışkırttık; derken sular önceden belirlenmiş bir iş için birleşti”(Kamer 54 /11-12)

Ardından Allah, kurtarılması gereken razı olduklarının gemiye binme emrini verdi. Ve tufan belası ortalığı kasıp kavurdu. İnkâr edenlerin hepsi helâk oldu. Bunlar arasında bir oğlu ve eşi de vardı.⁴⁵³

Altı çizili kelimenin kökü جَرَى ‘dır. Sözlük anlamı, (su) akmak, (kişi) koşmak, (araç) gitmek mânâlarına gelir.⁴⁵⁴

Bu kelime âyette, geminin “*akıp gitmesi, yürümesi, seyir haline geçmesi*” anlamlarında kullanılmıştır. Bu lafız ile ilgili olarak üç farklı vecih vardır.

1. م harfinin dammeli olarak okunmasıyla: جَرَّيْهَا şeklinde okuyanlar şunlardır:

Nafî, İbn Kesîr, Ebu Amr, İbn Âmir, Ebubekir Şu’be, Ebu Ca’fer ve Ya’kub.

⁴⁵² Komisyon, c.III, s.172; Süleyman Ateş, a.g.e. c.IV, s.309.

⁴⁵³ Peygamberler tarihiyle ilgili eserlerde, boğulan oğlunun adı Yâm, eşinin adı da, Vâile’dir. (bkz. Komisyon, c.III, s.172.)

⁴⁵⁴ Serdar Mutçalı, a.g.e. s.150.

2. İmâle ile okuyanlar: Ebû Amr, Sûsi, Hafs, Hamze, Kisâi ve Halefû'l-Âşir.

3. Taklîl ile okuyanlar: Ezrak⁴⁵⁵

Zemahşerî: “İbn Mücâhid, bu kelimeyi, Lafza-i Celâlin sıfatları olarak, mahallen mecrûr olmak üzere, ismi fâil sîgasıyla مُجْرِيهَا şeklinde okumuştur.⁴⁵⁶ demiştir.

مُجْرٍ kelimesi اجْرَى kelimesi gibi bir mastardır.⁴⁵⁷ وَقُلْ رَبِّ اَدْخُلْنِيْ مَدْخَلَ صِدْقٍ⁴⁵⁸ ayetinde altı çizili kelimeler gibidir. Yani burada da اجْرَى fiilinin karşılığında mastarı olarak مُجْرٍ gelmiştir. Bu okuyuşun delili şu olabilir. اجْرَتْ بِهٖمْ / اجْرَتْ بِهٖمْ deyimlerinin anlamları birbirine yakındır. Dolayısıyla Allah, تَجْرِيْ بِهٖمْ buyurunca, sanki تَجْرَى بِهٖمْ buyurmuş gibi olur. Bunun izahı bu olabilir. مُجْرِيهَا şeklinde dammeli okunduğunda, anlam "onun akıtılması... allah'ın adı iledir" şeklinde olur. Bu durumda “akması” anlamındaki kelime, mübtedâ olarak merfû konumunda olur.⁴⁵⁹

Ancak diğer okuyuşta ise, bu durumda da kelime تَجْرَى / اجْرَتْ den mastar olduğu için nasb konumunda olduğundan fethalı olarak تَجْرِيهَا şeklinde okunmuştur. Bu durumda mana; “onun akmasıAllahın adıyladır.” olmaktadır.⁴⁶⁰

Hûd 11/46

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ

“ Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Çünkü o, kötü bir iş yapmıştır.”

⁴⁵⁵ İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.216; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.321; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.347.

⁴⁵⁶ Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.200.

⁴⁵⁷ İbn Âşûr, a.g.e. c.VI, s.73. (12.cüz bölümünden)

⁴⁵⁸ İsrâ 17/80.

⁴⁵⁹ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVII, s.228.

⁴⁶⁰ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.37.

Bu âyet-i kerîmede, Hz. Nuh'un, Allah'ın cezasına çarpılacağını anladığı oğlunun kurtulması için Allah'tan dilekte bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak Allah, kan bağının neseb için yeterli olmadığına vurgu yaparak, onun oğlu olmadığını söylemiştir.

“O, asla senin âilenden değildir” ayetinden şu iki husus çıkarılabilir.⁴⁶¹

1. “senin dinine mensup olanlardan değildir” anlamına gelebilir.
2. “O, sana, seninle birlikte kurtaracağımı vadettiğim ailene dahil değildir” mânâsınadır.

Âyet-i kerîmede altı çizili olarak zikredilen *عَمَلٌ غَيْرٌ* kelimesini, Kisâi ve Ya'kub, fiili mâzi sîgasıyla, *عَمِلَ* kelimesini de nasb üzere okumuşlardır. Bu vechiyle kelime, *عَمِلَ غَيْرٌ* şeklinde okunmuştur.⁴⁶²

عَمِلَ şeklinde okunduğunda mânâ; “şüphesiz senin oğlun, uygun olmayan bir iş yaptı; yani şirk koştı ve yalanladı” şeklindedir. Buradaki *عَمِلَ* kelimesi mansûb kılınmıştır. Çünkü o, mahzûf bir mastarın sıfatıdır. Mastarların irabı da, mansûb olmalıdır. Diğer kıraat imamları ise, kelimeyi merfû okumuşlardır. Bunun da izahını şöyle yapmak mümkündür.

1. *أَنَّ* kelimesindeki zamir, Hz. Nuh'un isteğine (oğlunun kurtulması) râcidir. Yani, “bu istek, uygun olmayan bir istektir” manasına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, “Benim oğlum da, şüphesiz benim ailemdendir. Senin vaadin gerçekten haktır.” sözün uygun bir söz değildir. Çünkü Allah, onlar hakkında daha önce, onların hiçbirini kurtarmayacağına hükmettikten sonra, Nuh (as) ‘ın, kâfirin (Nuh'un oğlu) kurtulmasını istemesi, uygun olmayan bir taleptir.

⁴⁶¹ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.2.

⁴⁶² Ebû Amr Osmân ed-Dânî, a.g.e. s.125; İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.217; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimiyâti el-Bennâ, a.g.e. s.320; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.347.

2. إِنَّهُ kelimesindeki zamir, ابْنُ (oğul) kelimesine ait olabilir. bu durumda da, onun salih olmayan bir iş olarak vasfedilebilmesini de, birkaç yönden izah etmek mümkündür.

a) Nuh'un oğlunun bâtil işlere yönelmesi çok olunca, sanki onun kendisinin bâtil bir iş olduğu söylenmiştir.

b) “ O, bâtil bir amel sahibidir.” Ancak, muzaf olan “zü” hafzedilmiştir.

c) “ O, veled-i zinadır” bu görüş, kesinlikle yanlış bir görüştür.

Sonuç olarak; عَمَلٌ غَيْرٌ صَالِحٍ şeklindeki kıraate göre mânâ : “o, salih olmayan bir iştir.” Şeklinde olur. Bundan da şu anlaşılır: Hz.Nuh'un oğlunun kurtulması isteği uygun değildir. Çünkü o, bâtil amel sahibidir. عَمَلٌ غَيْرٌ şeklindeki kıraate göre mana: “ o, salih olmayan bir iş yaptı.” olur. Yani şirk koştı ve Allah'ı yalanladı anlamına gelmektedir.⁴⁶³

Hûd 11/69

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلَنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Andolsun, elçilerimiz (melekler), İbrahim'e müjde getirip “Selâm sana!” dediler. O, “Size de selâm” dedi ve kızartılmış bir buzağı getirmekte gecikmedi.”

Bu âyet-i kerîmedeki peygamber Hz. İbrahim olsa da, gelen elçilerin Hz.Lût ve kavminin helâkı ile ilgili haberleri, Hz. İbrahim'e getirdikleri görülmektedir. Çünkü, Lût (as), Hz. İbrahim'in yeğeni olduğu için, onu ilgilendiriyordu. Bu sebeple, gelen elçilerin⁴⁶⁴ onu haberdar edip, ümmeti hakkında endişelenmemesi için, onu bilgilendirmişlerdir. Bununla birlikte, Hz. İbrahim'i doğrudan ilgilendiren

⁴⁶³ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.3; Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.46; Abdurrahman Çetin, Kıraatların Tefsire Etkisi, s.202.

⁴⁶⁴ Tefsir kaynaklarımızda, bunların insan suretine girmiş melekler olduğu bildirilmektedir. Ancak, bu meleklerin kimler olduğu konusunda farklı rivayetler vardır. Cebrâil konusunda ittifak etmekle beraber, yanında mikâil ve İsrâfil'in olduğunu, veya Cebrâil ile birlikte, yanında 9 veya 12 melek olduğu görüşleri de, tefsir kaynaklarında geçmektedir.

bir müjde de getirmişlerdi. Bu da, oğlu İshâk ve sonrasında Ya'kûb'un doğmasıydı.⁴⁶⁵

Bu âyet-i kerîmede altı çizili olan kelimedeki kıraat imamları arasında, okuyuş farklılıkları mevcuttur. Şöyle ki; Hamze ve Kisâî, سَلَامٌ kelimesini, س harfili kesresi, ل harfini de sükünlü ve elifsiz olarak, سَلَمٌ şeklinde okumuşlardır.⁴⁶⁶

قَالَ سَلَامٌ şeklindeki okuyuşun anlamı; “size de selâm” demektir. Ferra, bu iki kıraat arasında fark bulunmadığını, zira arapların, حَلَالٌ - حَالٌ / حَرَامٌ - حَرْمٌ / حَلَالٌ - حَالٌ dediklerini,⁴⁶⁷ zira tefsirde, onlar gelince, Hz. İbrahim'e selâm verdiklerini söylemiştir.⁴⁶⁸

قَالَ سَلَامٌ buyruğundaki سَلَامٌ kelimesinin merfu olarak gelmesi iki türlü açıklanabilir.

1. سَلَامٌ kelimesi haberdir, bir mübtedâ da mukadder olarak vardır. Örneğin; أَمْرِي سَلَامٌ هُوَ سَلَامٌ “O, selamdır” veya “Benim işim selamdır.” takdirindedir. Bu durumda, سَلَامٌ kelimesi haber konumunda olduğundan, i'rabı merfu olmak zorundadır.

2. Eğer سَلَامٌ “tahiyye” (selam verme) anlamına da kabul edilecek olursa, سَلَامٌ عَلَيْكُمْ “size selam olsun” takdirinde olup, haber hazfedilmiştir. Bu durumda da, سَلَامٌ kelimesi mübtedâ konumunda olduğu için, merfu olmak durumundadır.⁴⁶⁹

قَالَ سَلَامٌ buyruğundaki سَلَامٌ kelimesinin mansûb olarak gelmesini de şöyle açıklamak mümkündür. Bu kelime, düşmanlığın ve harbin zıddı olarak, “barış”

⁴⁶⁵ “İbrahim'in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı müjdeledik; İshak'ın arkasından da (torunu) Yakûb'u.”

⁴⁶⁶ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.218; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.323; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.348.

⁴⁶⁷ Ferrâ, a.g.e. c.I, s.337; Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.215.

⁴⁶⁸ Fahreddin Râzî, a.g.e. c.XVIII, s.23; Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.63.

⁴⁶⁹ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.63.

anlamında, سَلَّمَ manasında da kullanılması muhtemeldir. Bu düşünceye göre o melekler sanki, Hz. İbrahim'in ikrâm ettiği yemekten çekinmelerinden, geri durmalarından dolayı, Hz. İbrahim'in endişesini teskin etmek için ona “*biz barışçı insanlarız, biz savaşçı ve düşman değiliz...*” anlamında kullanılmış olabilir. Bu yaklaşım tarzı, izahtan uzak bir ihtimaldir. Çünkü, böyle olması halinde Hz. İbrahim'in bunu, yiyeceği hazırladıktan sonra demiş olması gerekir. Oysa ki, Kur'an bu sözün, yemek hazırlanmadan önce söylendiğini delâlet ediyor. Devamındaki فَمَا كَيْتَ “*hemen gitti*” kelimesinin başındaki ف harfi, takibiyye ifade eder. Dolayısıyla, Hz. İbrahim'in kızartılmış danayı getirme işi, “selâm” sözünden sonradır.⁴⁷⁰

Hûd 11/81

قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِبْ أَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتَكَ

“*Konukları şöyle dedi: “Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamayacaklar. Geceleyin bir vakitte aileni al götür. İçinizden kimse ardına bakmasın. Ancak karın üstesna.”*

Hz. Lût, kavminin azgınlığından bunalmıştı ve bir an önce azabın gelmesini arzuluyordu. Melekler, ona kendilerinin insan değil Allah'ın elçileri olduklarını, o azgınların hiçbir şey yapamayacaklarını, sabaha karşı azaba dâcâr olacaklarını, karısı hariç ailesini geceleyin kentten çıkarması gerektiğini, hiç kimsenin arkasına bakmadan gitmelerini söylemişlerdir. Nitekim, güneş doğarken onları korkunç bir gürültü yakaladı ve ardından şiddetli bir depremle, şehir alt üst olmuş, üzerlerine taş yağmış yok olup gitmişlerdir.⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.23.

⁴⁷¹ İbn Kayyim el-Cevzî, Bedâiu't-Tefsîr, Dâr İbn Cevzî, 1993, el- Memleketü'l-Arabiyyetü's- Suûdiyye, c.II, s.438; Taberi, a.g.e. c.XIV, s.89-90; Vehbe Zuhayli, a.g.e. c.XII, s.115-116; Komisyon, a.g.e. c.III, s.188; Süleyman Ateş, a.g.e. c.IV, s.323.

Âyet-i kerîmedeki altı çizili kelimedeki ت harfini, İbn Kesir ve Ebû Amr dammeli olarak إِلَّا امْرَأَتِكَ şeklinde okurken, kalan diğer kıraat imamları ise, ت harfini âyette geçtiği şekliyle إِلَّا امْرَأَتِكَ vechiyle okumuşlardır.⁴⁷²

إِلَّا امْرَأَتِكَ şeklinde okuyanların delilleri ve görüşleri şunlardır: ت harfi fethayla okunur ve mânâsı açık olan kıraat da budur.Yani “zevcen hâriç, aile halkınla geceleysin yola çık” demektir. İbn Mes’ûd’un kıraatı da bu şekildedir. إِلَّا امْرَأَتِكَ kelimesi, بِأَهْلِكَ kelimesinden istisnadır. Bu açıklamaya göre, Hz. Lût, hanımını kendisiyle beraber yola çıkarmamıştır. Çünkü, başka bir âyette : “Ancak karısı geride kalıp helâk edilenlerden oldu.” (A’râf 7/83) Bu da, karısının hiç yola çıkmayıp, geride kaldığını göstermektedir.⁴⁷³

ت harfini dammeyle okuyanların ise görüş ve delilleri şöyledir: Bunun bedel olarak ref ile okunmasının da doğru ve anlaşılır bir tarafı vardır. Bu kelimeyi merfu okumak daha kuvvetlidir. Çünkü bunu nasb ile okumak, Hz. Lût’un karısının, ailesiyle birlikte çıktığını ifade etmez. Bu durumda sanki Allah “karını bırak, terket, diğerlerini al ve git” gibi bir mana çıkar. Bu açıdan merfu okunması daha isabetlidir. Fakat, nasb ile okunması da, bir yönüyle daha isabetlidir. Mansub olarak okunduğunda ki istisnâ, “istisnâ-i muttasıl” merfû okunduğunda ise, istisnâ-i munkatı olur.⁴⁷⁴

Bu okuyuşa yapılan eleştiri de şöyledir: Bu kelimeyi ref ile okuyanlara göre anlam : “karın müstesnâ, içinizden hiçbiri geri dönmesin” şeklindedir. Bu durumda, Hz. Lût’un karısına, arkasına dönmesinin emredilmiş olması gerekirdi. Oysa ki böyle bir durum söz konusu değildir. Örneğin; bir kimse: “Zeyd hariç, kimse ayağa kalkmasın” dediğinde, “Zeyd ayağa kalksın” anlamı çıkar.⁴⁷⁵

⁴⁷² İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.218; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.325; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.348.

⁴⁷³ İbn Âşûr, a.g.e. c.VI, s.133. (12.cüz bölümünden); Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.80; Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.222; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.36.

⁴⁷⁴ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.36.

⁴⁷⁵ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.36-37.

Katâde de; köyden ilk çıktıklarında karısının da beraberinde olduğunu, ama o azabın seslerini duyunca arkasına dönerek, “ *vah milletim...*” dediği için, kendisine bir taşın isabet etmesiyle öldüğünü söylemektedir. Bu görüş de, kelimenin merfû okuyuşunu desteklemektedir.

Burada mana ve olayın içeriğine daha uygun ve mantıklı okuyuş, mansûb okuyuşudur. Çünkü, karısı ailesinden istisnâ tutularak, yolculuğa hiç çıkmıyor. “*Ancak karısı geride kalıp helâk edilenlerden oldu.*” (A’râf 7/83) ayeti, bu görüşü destekler niteliktedir. İlgili kelime merfu konumunda olduğunda ise, karısı da ailesiyle birlikte yola çıkıyor, buna izin veriliyor ancak, geriye bakma izni sadece karısına verildiğinden, karısı da helâk oluyor. Bu anlayış, ayetin muhteviyatına ve genel mantığına uymamaktadır.

Hûd 11/123

وَاللَّهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْأَنْبِيَاءِ يُرْجِعُ الْأَمْرَ كُلَّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“*Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah’a mahsustur. Bütün işler O’na döndürülür. Öyle ise O’na kulluk et ve O’na tevekkül et. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir*”

Bu âyet-i kerîmede kıraat açısından iki kelimeyi inceleyeceğiz. Öncelikle âyetin genel bir tefsiri üzerinde durmak istiyorum.

Göklerde ve yerde, gerek Hz. Peygamberin gerekse diğer insanların bilmedikleri gizli gerçekleri (ğayb) sadece Allah bilir. Yaratma, gaybı bilme, rızıklandırma gibi mutlak kemâl sahibi sıfatlarında, eşi ve benzeri yoktur. Bundan dolayı da, kulluk yapılmaya en lâayık olan da o’dur. Herşeyin kaynağı ve başlangıcı Allah olduğu için, her şey ona döndürülür. Kâinatın ve onun içindekilerin tek ve yegâne sahibi olabilmek için, kudret ve kuvvet yeterli olması gerekmektedir. O da, hiç şüphesiz Allah Teâla’dır. Hiçbir şey ona gizli kalmaz. Aksine Allah, bütün amelleri en ince detayına kadar biliyor ve ona göre de, ahirette karşılık verecek olan da o’dur.⁴⁷⁶

⁴⁷⁶ Vehbe Zuhaylî, a.g.e. c.XII, s.186; Komisyon, a.g.e. c.III, s.208.

Bu âyette altı çizili olarak zikredilen lafzı, kıraat imamlarından, Nâfi ve Hafs, يُرْجِعُ şeklinde okurken, İb Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebûbekir Şu'be, Hamze, Kisâî, Ebû Ca'fer, Ya'kup ve Halefû'l Âşir de, ع harfini fethalı, ج harfini de kesralı olarak, يَرْجِعُ şeklinde okumuşlardır.⁴⁷⁷

Bu durumda kelime يُرْجِعُ şeklinde okunduğunda kelime “döndürülür” anlamında gelmektedir. Yani, bütün emirler, kararlar, hükümler ve işlerin hepsi ona döndürülür. Hazırda ve gâibte hiçbir emir yoktur ki, O'na dayanmasın. Ona dayanmayan hiçbir iş hakkında hüküm vermek mümkün değildir. يَرْجِعُ vechiyle okunduğunda da, “geri çevrilir, geri döner” manasına gelmektedir.

Diğer kelimedede fiil meçhûl kalıbında iken, burada ma'lûm hale gelmiştir. Yani, her işin sahibi ve mâliki Allah olduğu için, fiilin yapılmasına müsaade eden ve onu kontrol edene geri dönüş kaçınılmaz olacaktır. Allah'ın yarattığı fiili kendi irâdesiyle uygulayan ve bundan da sorumlu olan insan ve kâinatta bulunan herşey, kendi sahibine dönüşünü bilinçli yapar.

Diğer inceleyeceğimiz kelime de, âyetin son kelimesi olan تَعْمَلُونَ ‘dir. “ yaptıklarınız” anlamına gelen bu kelimeyi, kıraat imamlarından, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebûbekir Şu'be, Hamze, Kisâî ve Halefû'l Âşir, “yâ” ile يَتَعْمَلُونَ “ yaptıkları” anlamına gelecek şekilde okumuşlardır. Diğer imamlar ise, âyette geçtiği şekliyle okumuşlardır.⁴⁷⁸

El-Ahfeş der ki: “ *Yaptıkları*” fiili Hz.Peygambere, onlarla birlikte hitap etmediği takdirde kullanılır. Eğer “*yaptıkları*” şeklinde “te” ile hitap ederse, peygambere de hitap anlamı çıkar. Ve peygamber: “ Onlara de ki : “*Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.*” de demiş olabilir.⁴⁷⁹ Yani senin rabbin, “*onların yaptıklarından*” ifadesinden, “*sizin yaptıklarınızdan*” şekline çevrilerek, muhâtabı

⁴⁷⁷ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.219.Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.72; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.327; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.349.

⁴⁷⁸ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.219; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.72; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.327; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.349.

⁴⁷⁹ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.117.

gaibe tağlib ederek “*senin ve onların yani sizlerin yaptıklarınızdan*” anlamı çıkmıştır.⁴⁸⁰

Hûd sûresinde anlama etki edip, yeni bir tefsir gerektirecek kıraat farklılıklarını incelemiş oluyoruz. Bundan sonra, anlama etkisi olmayan kıraat farklılıkları üzerinde durulacaktır.

2. HÛD SÛRESİNDE ANLAMA ETKİ ETMEYEN KIRÂATLAR

Hûd 11/3

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

“Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum”

Hûd 11/46

إِنِّي أَعْظَمُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

“Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.

Bu âyetlerdeki altı çizili kelimeleri, kıraat imamlarından, Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ebû Ca’fer, izâfet “ya” sı ile, إِنِّي / فَإِنِّي şeklinde okumuşlardır.⁴⁸¹

Hûd 11/20

يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ...

“Azap onlar için kat kat artırılacaktır.”

Allah’a ve ahiret gününe inanmayan kâfirler için, ahirette azabı kat kat artırılmış cezalar olacaktır. Allah dünyada hikmeti gereği cezalandırmayabilir. Eğer ceza gerekiyorsa, hiçbir güç bu hususta Allah’ı âciz bırakamaz. Onun hikmeti de,

⁴⁸⁰ Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.248.

⁴⁸¹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.69; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.319; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.346.

günahkârların tövbe edip hak yola dönme ihtimallerinin bulunmasıdır. Allah hiçbir zaman ihmâl etmez, mühlet verir.

Bu âyeti-i kerîmedeki altı çizili lafız, “*kat kat artırmak*” anlamına gelir. Bu kelimeyi, kıraat imamlarından, İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Ca’fer ve Ya’kub, *يُضَعَّفُ* şeklinde okumuşlardır.⁴⁸²

Hûd 11/24

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ

“*Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler (in durumu) gibidir. Bunların durumları hiç birbirlerine denk olur mu? Hâlâ düşünmez misiniz?*”

Bu ayette, teşbih sanatı söz konusudur. Başka ayetlerde de bunu görmek mümkündür. Bu durum, Kur’an’ın eğitim metodlarından. Allah, insanları beden ve ruhtan yaratmıştır. Bedenin gözü ve kulağı olduğu gibi, ruhun da göz ve kulağı vardır. İnsan, bedenen kör ve sağır olduğunda nasıl ki, hiçbir işine yol bulamaz ise, rûhen de kör ve sağır olduğunda, dalâletin karanlıklarında şaşkın ve çaresiz kalabilir.

Kâfir ile mü’min arasındaki farkı, kör ve sağır/ gören ve görmeyen ile teşbih ederek hakikati ortaya çıkarmıştır. Sonucunda da, manevi kör ve sağırlığın tedavisinin mümkün olduğuna dikkat çekerek “Hâlâ düşünmez misiniz?” buyurmuştur.

Âyette altı çizili kelime “*düşünmek, tezekkür etmek*” anlamına gelmektedir.

Bu kelimeyi kıraat imamlarından, Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebûbekir Şu’be ve Ebu Ca’fer, *تَذَكَّرُونَ* şeklinde okumuşlardır.⁴⁸³

Bu durumda mânâda ve fiilin bâbında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak, *تَذَكَّرُونَ* fiilinin aslında iki “te” harfi söz konusudur. “Zel” harfi ile “te”

⁴⁸² İbnü’l Cezerî, a.g.e. s.216; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.69; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.319; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.346. .

⁴⁸³ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.320.

harfinin mahreç yakınlığından dolayı, ikinci “te” harfi okuma kolaylığı sağlaması açısından, “ze” harfine dönüşerek idğam yapılmıştır.⁴⁸⁴

Hûd 11/40

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَؤَلْنَا اِحْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ

“Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh’a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.” Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.

Hız. Nûh, tebliğ görevini yapmış ancak, kavminden pek azı ona iman etmişti. Bunun ardından Allah hak ettikleri cezayı ve musibeti murad ettiği zaman, yer kaynamaya başladığında, yani azap yavaş yavaş gelmeye başladığında, her cins canlıdan birer çift alınmasını ve azaptan berî tuttuğu iman edenleri gemiye bindirmesini emrediyor.

Burada “her birinden çiftler çiftler” anlamındaki, كِلِّ كِلِّ kelimesini, Hafs dışındaki bütün kıraat imamaları tenvinsiz olarak كِلِّ كِلِّ şeklinde okumuşlardır.⁴⁸⁵

“Her birinden çiftler çiftler” den maksat, bununla dişi ve erkek kastedilmektedir. Böylelikle tufandan sonra, neslin devamı sağlanmaktadır. Hafs, “herbir şeyden çiftler çiftler taşı” manasında tenvinli okumuştur. Her iki kıraatta aynı anlama gelmektedir. Bu da, herşey ile birlikte, mutlaka kendisine muhtaç olunan diğer şeyi de almayı ihtiva etmektedir.⁴⁸⁶

Hûd 11/42

يَا بَنِي آدَمَ اسْكُبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

⁴⁸⁴ Zemahşerî, a.g.e. c.II, s.422; İbn Âşûr, c.V, s.14-15.

⁴⁸⁵ İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.216; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.321; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.347.

⁴⁸⁶ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.34-35.

“ Nuh: “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcularla birlikte olma” diye seslendi.”

Altı çizili olan bu kelimeye mânâyaya etki edecek boyutta farklı bir okuyuşa rastlanmamıştır. Ancak, usûl açısından bazı vecih farklılıkları vardır. Bu okuyuşları ve imamlarını sırasıyla yazalım.

1. “Yâ” harfini kesreli olarak يَا بُيِّ şeklinde okuyanlar: Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hamze, Kisâî, Ebû Ca’fer, Ya’kub ve Halefü’l- Âşir.

2. İdğam ile okuyanlar: Kâlun, İbn Kesir, Ebû Amr, Âsım, Hallâd, Kisâî ve Ya’kub. Ayrıca, Kâlûn, Bezzî ve Hallâd’ın hulf ile okuyuşları da vardır.

Tefsir kaynaklarına baktığımızda, Hafs kıraatının, açıklaması zor bir tercih olduğu görülmektedir. Hafs rivayetini, Ebû İshâk dışında câiz gören olmamıştır. O da, üstün olmasını şöyle açıklamıştır. Üstün okuyuşu, “elif”in “ya” harfine bedel gelişine göredir. Nitekim Allah Teâla, şöyle söyleneceğini bize haber vermiştir. يَا

“eyvah bize..” Ebû İshâk, bununla يَا بِنَا söyleyişini kastetmiştir. Burada, iki sakinin ard arda gelişinden dolayı da, “elif” hafzedilmiştir. Esreli okuyuşa gelince, nidâ dolayısıyla sondaki “yâ” harfi hafzedilir. Ya da, iki sakinin yan yana gelmesinden dolayı, son “yâ” harfi hafzedilmiştir.⁴⁸⁷

Hûd sûresinin 44. ayetinde bulunan وَيَا سَمَاءُ أَقْبِعِي (Ey gök! Yağmurunu tut) kelimedede altı çizili olan ikinci hemzeyi, Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer ve Ruveys, “vav” harfine ibdâl ederek okumuşlardır.**46. ayette** geçen فَلَا تَسْتَأْنِنُ (benden isteme) kelimesi beş farklı vecihle okunmuştur.⁴⁸⁸ Şimdi bunları sırasıyla yazalım.

1. فَلَا تَسْأَلْنَ : Nâfi, İbn Kesîr , İbn Âmir ve Ebû Ca’fer
2. فَلَا تَسْأَلِي : Verş ve Ebû Ca’fer
3. فَلَا تَسْأَلَنَّ : İbn Kesîr ve Hişâm (Dêcûni)

⁴⁸⁷ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.39; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.232.

⁴⁸⁸ İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.217; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.321-322; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.347.

4. فَلَا تَسْأَلْنِي : Ebû Amr ve Ya'kub
5. فَلَا تَسْأَلْنِي : Âsım, Hamze, Kisâî ve Halefû'l- Âşır.

Hûd sûresi 50,61 ve 84. âyetlerinde bulunan عَنِّيْ (*ondan başka*) kelimesini, Kisâî ve Ebû Ca'fer, ر ve ه harflerini kesreyle olmak üzere, عَنِّيْ şeklinde okumuşlardır.⁴⁸⁹

Hûd 11/66

وَمِنْ خَيْرٍ يَوْمَئِذٍ...

“ o gününün rüsvaylığından...”

Bu âyette geçen يَوْمَئِذٍ (*gün*) lafzını, Nâfi, Kisâî ve Ebû Ca'fer, م harfini fethalı olarak, يَوْمَئِذٍ şeklinde okumuşlardır.⁴⁹⁰

Bu kelimeyi م harfinin fethasıyla okuyanlar, يوم kelimesinin ئ ifâdesine muzâf olmasına ve ئ kelimesinin de mebnî olmasına göre okumuşlardır. Mebnîye muzâf olanın mebni kılınması câizdir. Çünkü, muzâf muzaafun ileyhden, ya marifeliği ya da nekreligi kazanır. Bu kelimeyi م harfinin kesresiyle okumanın sebebi ise, خَيْرٍ kelimesinin يوم kelimesine muzâf olmasından ve mebni olan bir kelimeye muzâf olmak sebebiyle, o kelimenin de mebni olması gerekmediği içindir. Çünkü, bu izâfet ârızî olup, gerekli değildir.⁴⁹¹

Hûd 11/68

أَلَا إِنَّ مَعُدَّةَ كُفْرُؤَا رَبِّهِمْ...

“Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti.”

⁴⁸⁹ Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.322; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.70.

⁴⁹⁰ İbnu'l Cezerî, a.g.e. s.217; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.323; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.347.

⁴⁹¹ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.21.

Bu âyette geçen altı çizili kelimeyi, Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebûbekir Şu'be, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halefû'l- Âşîr, د harfini tenvinli olarak, كَمُودًا şeklinde okumuşlardır.⁴⁹²

Burada كَمُودًا kelimesinin hem munsarif hem de ğayr-ı munsarif olarak kullanılması mümkündür. Bu kelimenin munsarif olması, bu lafzın “hayy” (kabile) veya “büyük baba, ata” mânâsına alınmasından dolayıdır. Ğayr-ı munsarif olması ise, kelimenin marife ve “ kabile” manasında olarak, müennes olması sebebiyledir.⁴⁹³

Hûd sûresi 69 ve 77. âyetlerinde geçen, كَمُسَلْنَا kelimesini, Ebû Amr, س harfini sükün ile, كَمُسَلْنَا şeklinde okumuştur.⁴⁹⁴

Hûd 11/78

وَلَا تُخْزُونَ فِي صَيْبِي...

“ Misafirlerim önünde beni rezil etmeyin.”

Âyet-i kerîmedeki altı çizili olan kelimeyi, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kub, “yâ” harfini isbât ile, وَلَا تُخْزُونِي şeklinde okumuşlardır.⁴⁹⁵

“Yâ” harfini isbât ile okuyan kıraat imamaları, fiili aslına uygun olarak okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise, hafiflik olsun diye, “yâ” yı hafzederek وَلَا تُخْزُونَ şeklinde okumuşlardır.⁴⁹⁶

Hûd 11/81

فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ...

“ Sen gecenin bir vaktinde ailenle birlikte yola çık.”

⁴⁹² İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.217; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.323; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.347-348.

⁴⁹³ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.22; İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.217; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.323.

⁴⁹⁴ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.323.

⁴⁹⁵ İbnü'l Cezerî, a.g.e. s.220; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.324; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.348.

⁴⁹⁶ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.33.

Âyet-i kerîmedeki altı çizili olan kelime, “gece yürüyüşü” mânâsına gelmektedir. Bu âyette, Hz. Lût’un kavmine gelecek olan azaptan olumsuz etkilenmemek için, meleklerin bir uyarısıdır. Hz. Lût’a, karısı hâriç ailesini alıp gitmesini, oradan uzaklaşmasını anlatmaktadır.

Bu lafzı kıraat imamlarından, Nâfi, İbn Kesîr ve Ebû Ca’fer, kelimeyi hemze-i vasıllı kabul ederek okumuş ve hemzeyi hafzederek فَاسْرٍ şeklinde okumuşlardır.⁴⁹⁷

فَاسْرٍ “yürü” kelimesi, hemzenin vaslı ile de, hemzenin kat’ı ile de okunmuştur ki, bu ikisi de fasihtir. Her iki okuyuş da aynı anlama gelmektedir. Arapçada aynı manada olmak üzere, سَرَيْتُ بِ اللَّيْلِ / سَرَيْتُ (gece yürüdüm.) denilir. Şâir Hassan Sâbit (ra) da bir şiirinde şöyle demiştir. “Sen ona gece gitmemiş olduğun halde, o(sevgili) sana geceleyin geldi.” Nitekim, Allah Teâla, hemze-i vasıllıya örnek olabilecek bir âyette şöyle buyurmaktadır: وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ⁴⁹⁸ burada altı çizili kelimenin aslında olan “hemze” düşmüştür. Başka bir âyette ise, hemze-i kat’ı’a örnek olarak, سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا⁴⁹⁹ buyurmuştur. Burada da, ilgili kelimedeki “hemze” okunmuştur.⁵⁰⁰

Hûd sûresi 87. âyette bulunan أَصَلَوْا (namaz) kelimesini, Nâfi, İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebûbekir Şu’be, Ebû Ca’fer ve Ya’kub, cemi şeklinde أَصَلَّوْا (namazlar) şeklinde okumuşlardır.⁵⁰¹

Buradaki “namaz” /“namazlardan” kasıt, bildiğimiz namaz ibadeti⁵⁰² olabileceği gibi Hz. Şuayb’ın dini ve imanı da kastediliyor olabilir. Buradaki kıraat farklılığının, manaya ciddi bir değişim etkisi söz konusu değildir.

⁴⁹⁷ İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.218; Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.324-325; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.348.

⁴⁹⁸ “Yürüyüp gittiği zaman da geceye andolsun.” (Fecr 89/4)

⁴⁹⁹ “Geceleyin kulunu yürüten Allah her türlü noksanlıktan münezzehtir.”(İsrâ, 17/1)

⁵⁰⁰ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.35-36; Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.79.

⁵⁰¹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.325; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.348;

⁵⁰² Rivâyete göre, Şuayb (as) çok namaz kıları. Kavmi de onu gördüklerinde, kaş göz işaretleriyle onunla dalga geçerlerdi, gülüşürlerdi. Dolayısıyla “sana bunu namazın mı” emrediyor derken, aslında onunla alay etmek istemişlerdir.(Bkz. Fahreddin Râzi, a.g.e. c.18, s.43.)

Hûd sûresi 88. ayette bulunan, وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ “*Başarım ancak Allah’ın yardımı ile dir.*” Şuayb (as)’ın ayetteki bu ifadesiyle, getirmiş olduğu ilâhi mesajı kavmine kabul ettirebilmek için, maddi ve manevi bütün imkanlarını kullanarak, onu tebliğ etmeye çalıştıktan sonra, başarının sadece Allahın dilemesiyle aynı yönde tecelli etmesine bağlı olduğunu vurgulamıştır.

Altı çizili kelimeyi kıraat imamlarından, Nâfî, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ebû Ca’fer, izâfet “yâ” sını fethalı biçimde, تَوْفِيقِي şeklinde okumuşlardır.

Hûd sûresi 93. ve 121. ayetlerde bulunan مَكَانِكُمْ “*elinizden gelen*” kelimesini, Ebûbekir Şu’be, cemi olarak مَكَانَاتِكُمْ şeklinde okumuştur.⁵⁰³

Hûd 11/105

يَوْمَ يَأْتُ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ...

“*O gün geldiği zaman Allah’ın izni olmadan hiçbir kimse konuşamaz.*”

Hesap günü, Allah kime konuşma izni verirse, o konuşacak. İzin verilmeyen edeple bekleyecektir. Her şeyin mâliki olan Allah Teâla, bu ayette de, yegâne güç ve kuvvet sahibinin sadece kendisi olduğunu vurgulamıştır.

Altı çizili olan يَأْتُ (*gelmek*) kelimesini kıraat imamlarından, Nâfî, Ebû Amr, Kisâi ve Ebû Ca’fer vasl halinde, İbn Kesîr ve Ya’kub da, her iki halde (vaslen ve vakfen), “yâ” yı isbât ile, يَأْتِي şeklinde okumuşlardır. Diğer لَا تَكَلِّمُ (*konuşmaz*) kelimesini ise, sadece Bezzi, ت harfini şeddeli olarak okur.⁵⁰⁴

يَأْتُ kelimesiyle ilgili olarak, el- Kuşeyrî şöyle nakletmektedir: “Bu okuyuşun sebebi; “yâ” harfinden önce esre varsa, “yâ” harfi hafzedilir. Örneğin; لَا أَدْرُ (

⁵⁰³ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.325; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.348.
⁵⁰⁴ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.71; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.326; İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.220. Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.349.

bilmiyorum) yazılarak “yâ” hazfedilir.” Bu örneği, el-Halil ⁵⁰⁵ve Sîbeveyh’in⁵⁰⁶ de vermişlerdir. Ancak, onların iddiasına göre bu, kullanımın çokluğundan dolayıdır. Diğer bir görüş de ez-Zeccâc’a⁵⁰⁷ aittir. Nahiv bakımından uygun olanın “yâ” harfinin de zikredilmesi gerektiğini söyler.⁵⁰⁸

Bu ve benzeri kelimelerle ilgili olarak Keşşâf şöyle demiştir: “Yâ” harfini hazfedip kesre ile yetinmek, Huzeyl⁵⁰⁹ lehçesinde çokça görülen bir husuttur.⁵¹⁰

Hûd 11/108

وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ...

“Mutlu olanlara gelince, gökler ve yerler durdukça içinde ebedî kalmak üzere cennettedirler. Ancak rabbinin dilemesi başka.”

Mutlu olanlar, sonsuz olarak ebedî cennette yaşayacaklardır. Âyetin devamında “*Rabbinin dilediği hâriç*” istisnası vardır. Cennete girenler, oradan çıkmayacaklarına göre, bu istisnanın sebebi şöyle anlatılır:

✓ Tövbe etmeden ahirete gidenler, cehennemde kaldıktan sonra, Allah merhameti gereği onları affeder ve cennetine koyar.

⁵⁰⁵ 100 (718) yılında Umman’da doğup Basra’da yetişmiştir. İslâm tarihinin yetiştirdiği müstesna bir dil âlimidir. “*Naktü’l-mesâhif*” “*Kitâbü’n-Nakf ve’ş-şekl*” Kur’ân-ı Kerîm’in harekelenmesi ve noktalanmasına dair kaleme aldığı, “*İbnü’n-Nedîm*”in listesinde geçen, fakat günümüze ulaşmayan kitap bu sahada ilk telif eseridir.(bkz. müellif: Tevfik Rüştü Topuzoğlu, TDV Ansiklopedisi, md. Halil b. Ahmed, 1997, c.XV, s.309-312.)

⁵⁰⁶ 135-140 (752-757) yılları arasında, Fârisî bir anne babadan dünyaya geldi. Sîbeveyhi kelimesinin aslı Farsça “*sîbôyeh*” olup “*küçük elma*” anlamına gelir. Çocukken yanaklarının kırmızı olması veya “*sîbeveyhi*” denilerek okşanması dolayısıyla kendisine bu lakabın verildiği kaydedilir. Bir gün Hammâd’ın huzurunda okuduğu hadisin bir kelimesinde yaptığı i’rab hatasından duyduğu üzüntü sebebiyle, nahiv tahsil etmeye karar vererek on beş yıl kadar Halil b. Ahmed’in derslerine devam etti; nahiv, sarf, fonetik ve lügat konularında büyük mesafeler aldı. Eseri: “*el-Kitâb*” tır. Arap dilinin nahvi, sarf ve fonetiği alanında ölümsüz bir eserdir.(bkz. müellif: Mehmet Reşit Özbalkıç, TDV Ansiklopedisi, md. Sîbeveyhi, 2009, c.XXXVII, s.130-134.)

⁵⁰⁷ 241 (855) veya 230 (844) yılında Bağdat’ta doğdu ve burada yaşadı. Küçüklüğünden beri cam işleriyle uğraştığı için “*Zeccâc*” lakabıyla tanındı. Zeccâc, Arap grameri ve lügatıyla Arap edebiyatı alanında kendini yetiştirmiştir. Eserlerinden, “*Me’âni’l-Ḳur’ân ve i’râbüh*” “*Zeccâc*”ı meşhur eden en büyük eseri olup on altı yılda tamamlanmıştır.(bkz. müellif: Emrullah İşler, TDV Ansiklopedisi, md. Zeccâc, 2013, c.XLIV, s.173-174.)

⁵⁰⁸ Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.92-93.

⁵⁰⁹ Mekke ve Tâif civarındaki dağlık bölgede yaşayan Benî Huzeyl milâdî VI. yüzyılın büyük Arap kabilelerinden biridir. (bkz. müellif: Nasuhi Ünal Karaarslan, md: Huzeyl (Benî Huzeyl), TDV Ansiklopedisi, 1999, c.XIX, s.70-72.))

⁵¹⁰ Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.236; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII; İbnu’l Cezerî, a.g.e. s.220.

✓ Bu istisnadan maksat, Allah'ın rahmetinin bir göstergesi olan nimetlerin, “ödenmesi gereken bir borç” şeklinde anlaşılmasını önlemektir.⁵¹¹

Âyette altı çizili olan lafzı, kıraat imamlarından, Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebûbekir Şu'be, Ebû Ca'fer ve Ya'kub, س harfini fetha üzere, سَعِدُوا şeklinde okumuşlardır.⁵¹²

Söz konusu kelimeyle ilgili olarak tefsir kaynaklarından derlediğimiz bilgiler şöyledir.⁵¹³

1. سَعِدُوا şeklinde okuyanların görüş ve delilleri; bu okuyuş; “mutlu oldular” anlamına gelmektedir. Bir önceki ayette geçen “شَفُّوا” kelimesinin (bedbaht olanlar) شَفُّوا şeklinde gelmemiş olmasından, bu ayette fethalı olarak okunması icab eder. شَفُّوا kelimesine kıyas ederek fethalı okumuşlardır. Dammeli okuyuşun lahn⁵¹⁴ olduğu görüşünü savunanlar vardır.

2. سَعِدُوا şeklinde okuyanların görüş ve delilleri; bu okuyuş “kendilerine mutluluk, bahtiyarlık rızık olarak verildi.” anlamındadır. Dammeli okuyuşta fiil, اِفْعَالٌ bâbindan, zâid harfin hazfedilmesi şeklinde olmuştur. Zira, سَعِدَ sîgası, müteaddî değildir. اَسْعَدَ sîgası ise müteaddîdir. Dolayısıyla, اَسْعَدَ ve سَعِدَ aynı manadadır. Bu okuyuş arapların مَسْعُودٌ kelimesine hamledilerek okunmuştur. Nitekim erkek adı olan “Mes'ud” da, bu fiilden alınmadır.

Hûd 11/111

وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لِيُؤْفَقِيَهُمْ رَبُّكَ أَعْمَاهُمْ...

“Şüphesiz Rabbin onların her birine, yaptıklarının karşılığını tastamam verecektir.”

⁵¹¹ Komisyon, a.g.e. c.4, s.200.

⁵¹² Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.72; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.326; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.349.

⁵¹³ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.67; Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.102-103.

⁵¹⁴ Lâhn; pekçok manaya gelmekle birlikte, kıraatte hata etmek anlamına gelmektedir. Lâhn-i hafî ve Lâhn-i celî diye ikiye ayrılır. (detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Çetin, Kur'an Okuma Esasları, s.347-348.)

Bu ayette, ihtilâfa düşen her fırka, ilâhi kitaba inanan veya inkâr edenler, hesap gününde, dünyada iken yapmış oldukları amellerinin karşılığını cezâ veya mükâfat olarak eksiksiz bir şekilde alacaklardır. Gerçekten Allah, kulların amellerini her yönüyle (gizli/açık) bilendir. Ona hiçbir şey gizli kalmaz.⁵¹⁵

Âyette altı çizili olan lafzı, kıraat imamları üç farklı şekilde okumuşlardır. Şimdi, bu okuyuşları ve görüşleri Râzi ve Kurtûbi ‘nin tefsirlerinden derlediğimiz bilgileri aktaralım.⁵¹⁶

1. اِنَّ ‘deki ن harfini sakın okuyanlar : Nâfi, İbn Kesir ve Ebûbekir Şu’be. Bu okuyuşun sebebi şudur: اِنَّ (şeddeli) olarak nasıl amel ediyorsa, اِنَّ şeklinde de aynı aynen amel eder. Çünkü اِنَّ kelimesi fiile benzer.

Örnek verecek olursak; اِنَّ لَمِيكَ زَيْدٌ قَائِمًا / اِنَّ لَمِيكَ زَيْدٌ قَائِمًا “Zeyd, ayağa kalkmadı.” sözlerinde olduğu gibi, tam veya bazı harfleri hafzedilmiş iken amel etmeleri uygun olduğu gibi, اِنَّ ve اِنَّ kelimeleri de öyledir.

Arap dili ve edebiyâtında önemli bir yeri olan dilci Sîbeveyh şu şiirle konuya açıklık getirmiştir. اِنَّ طَيْبَةً تَعْطُو اِلَى وَارِقِ السَّلْمِ “Sanki o güzel, yeşil palamut ağacına uzanan ceylân gibidir.” Şâir burada, اِنَّ (sanki o) demek istemiş ve bunu şeddesiz kullanarak sonraki kelimeyi de nasb etmiştir.

2. اِنَّ ‘deki م harfini tahfif (şeddesiz) okuyanlar : Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâi, Ya’kub ve Halefû’l – Âşir. Bu vecihteki ل harfi, اِنَّ ‘nin gerektirdiği bir harftir. Çünkü, اِنَّ edatı, haberinin veya isminin başına bir ل harfinin gelmesini gerekli kılar. Çünkü Allah (cc) ‘م اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةٌ “Bunda bir âyet var.” buyruğunda geçtiği gibi. اِنَّ لَكِيْوَفِيْنَهُمْ deki ل ise, kasemden sonra gelen ل ‘dır. İşte, âyette bu iki ل

⁵¹⁵ Vehbe Zuhayli, a.g.e. c.XII, s.163; Taberi, a.g.e. c.XIV, s.124-125; Komisyon, a.g.e. c.IV, s.204.

⁵¹⁶ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.69-70; Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.104-106.

bulununca, aralarına م harfi girmiştir. Ferrâ, buradaki م harfinin مِنْ (kim) manasında olduğunu söyler.

3. وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا : Diğer kıraat imamları da bu şekilde şeddeli olarak okurlar. Bu kıraat hakkında şu söylenebilir. لَمَّا ‘nın aslı tenvinli olarak لَمَّا ‘dır. Nitekim âyet-i kerîmede أَكَلُوا لَمَّا “ alabildiğine yemek..”(Fecr-19) ayetinde böyle geçmektedir. Buna göre mânâ; “Onların hepsi bir araya getirilecekler, yani toplanacaklardır.” şeklinde olur. Burada “ sanki onların hepsi...” denilmektedir.

Bu âyetteki ilgili kelimeyle ilgili olarak, hem kıraat hem de dilci âlimler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu durumu, Kisâf şöyle diyerek açıkça ortaya koymaktadır. “Bu kıraatın açıklamasını en iyi bilen Allah’tır. Ben buna uygun bir açıklama bilemiyorum.”

Hûd 11/114

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفَا مِنَ اللَّيْلِ...

“(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl.”

Kaynaklara baktığımızda, bu âyet-i kerîme namazların vakitlerini göstermektedir. Gündüzün iki tarafından maksat, güneşin tepe noktasına gelmesinden önceki ve sonraki dilimleri demektir. Buna göre sabah namazı gündüzün bir tarafında, öğle ve ikinci namazları da öbür tarafında olmaktadır. Gecenin gündüze yakın vakitleri ise akşam ve yatsı vakitleridir. Bu emir, peygamberin nezdinde, tüm insanlara gelmiş bir buyruktur.

Âyette altı çizili olan lafzı, kıraat imamlarından sadece Ebû Ca’fer ج harfini ötreli olarak, وَرُفَا şeklinde okumuştur.⁵¹⁷ Kelime, arapça dili açısından bir değişim göstermektedir. Şöyle ki; buradaki hareke değişimi, anlama bir etkisi olmamaktadır. Bu tür farklı vecihlerin varlığı, bazı durumlarda şive farklılığından

⁵¹⁷ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.72; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.326; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.349.

kaynaklanmaktadır. Tabi ki, bu şive farklılığının, sahîh kıraat olma şartlarını taşıyor olması, aranan ilk özelliktir.

1. وَزُلْمًا şeklinde okumada (fethalı); bu kelime tıpkı, ظَلَمَ çoğulu olan ظَلَمٌ gibidir. Bu da, "gündüzün geceye yaklaşması" mânâsındadır. Başka bir anlam da "geceye yakın olan" şeklinde ifade edilir.

2. وَزُلْمًا şeklinde okumada (dammeli); زَلِيفٌ kelimesinin çoğuludur. Çünkü, bu kelime böyle de okunmuştur. Bununla birlikte tekilinin bir şiveye göre, زُلْفَةٌ şeklinde olması da mümkündür. Örneğin; بُسْرَةٌ / بُسْرٌ kelimelerinde olduğu gibi.⁵¹⁸

Hûd 11/116

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ...

"Sizden önceki nesillerden akli başında kimseler (insanları) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan alıkoysalardı ya!"

Allah Teâla, peygamberlerin getirmiş olduğu ilâhi emre uymayıp hevâ ve hevesleri peşinden giden azgın kavimlerin başına, belâ ve musibet gelmesinin ana sebebi; onların içinden, yeryüzünde fitne ve fesat çıkartmaktan yasaklayıp alıkoyacak toplulukların bulunmamasıdır. Bu ayette Allah (cc), âdeta bir serzenişte bulunarak, acı gerçeği ortaya koymaktadır.

Âyette altı çizili olan lafzı, kıraat imamlarından sadece Ebû Ca'fer'in râvisi Süleyman Bin Cemmâz, ب harfini, ق harfini sakın ve ى harfini de tahfîf (şeddesiz) olarak, بَقِيَّةً şeklinde okumuştur.⁵¹⁹

⁵¹⁸ Zemahşerî, a.g.e. c.III, s.243; ; Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.72-73; Kurtubî, a.g.e. c.IX, s.110-111; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.326.

⁵¹⁹ Abdulfettah Paluvî, a.g.e. s.72; Dimyâtî el-Bennâ, a.g.e. s.327; Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.349.

أُولُوا بِقِيَّةٍ deyimi, “ *Fazilet ve hayır sahipleri*” manasındadır. Fazilet ve cömertlik, “bakiyye” kelimesiyle ifade edilmiştir. Çünkü insan, elde ettiği şeylerin en kıymetlisini ve en üstününü geride bırakmak ister. Çünkü, bu kelimenin sözlük manası, “*kalan, artan, kalıntı, diğer*”⁵²⁰ mânâlarına gelmektedir. Dolayısıyla, bu lafız, cömertliği ifade eden, bir darb-ı mesel haline gelmiştir. Meselâ , فَلَا تُؤْمِنُ بِقِيَّةِ الْيَوْمِ “ *Falanca, kavminin en hayırlılarından*.”⁵²¹

Kanaatimce, kelimenin arap toplumlarında darb-ı mesel haline gelmesi, بِقِيَّةٍ şeklinde bir şive okuyuşunu da ortaya çıkarmış olabilir. Kıraat imamlarından bir kişinin okuyor olması da bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Konuyla ilgili kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır.

⁵²⁰ Serdar Mutçalı, a.g.e. s.94.

⁵²¹ Fahreddin Râzi, a.g.e. c.XVIII, s.75.

SONUÇ

Çalışmamız neticesinde yakînen öğrendiğim ve şahid olduğum şudur ki: Kur'ân'ı Kerim, hem lafzen hem de mânen derin ve engin zenginliğe sahip, yüce bir kitaptır.

Tevâtüren bizlere kadar nâkil yoluyla ulaşmış olan farklı rivâyetlerin tamamı, Kur'ân'ın bir parçasıdır. Söz konusu kırâatların, Kur'ân'ın anlaşılmasına ve hayata uygulanabilmesine imkan sağladığı görünen bir gerçektir.

Kırâatların, diğer islâmî ilimlere olan etkisini görmek için, öncelikle Kırâat İlminin varlığını kabul etmek gerekmektedir. Bunun için de, bu ilmin kaynağı, tarihi ve delilleri son derece önemlidir. Kırâat İlminin kaynağı doğrudan Kur'ân'dır. Tarihi de, aynı şekilde Kur'ân'la başlamıştır. Kaynaklarımız delil olarak, “*Yedi Harf*” ile ilgili hadisleri göstermektedirler.

İslâmın ilk yıllarında Kur'ân eğitimi ve öğretimiyle ilgili olarak, ilk sorumlu ve ilk eğitimci, Hz. Peygamber'dir. Ashâb-ı Kirâm, merak ettikleri ve ihtilâfa düştükleri muhtelif bazı konularda, doğrudan peygambere danışarak, ihtilâflı olan meseleyi açıklığa kavuşturmuşlardır. Bu konulardan birisi de, Kur'ân'ın okunuşundaki farklılıklardır. Konuyla ilgili çözüm, peygamberimizin hadislerindeki “*Yedi Harf*” ruhsatıyla çözüme kavuşturulmuş ve bu ruhsatın da, kırâat ilmine kaynak/ hüccet olması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla, *Yedi Harf* ve kırâatlar, birbirleriyle yakından ilgisi ve alâkası olan iki önemli konudur.

Yedi Harf konusunda, fikir beyân edenler, bazı sonuçlara ulaşmış olmakla birlikte bazen de bu konu karmaşık bir hâle girmiş ve içinden çıkılmaz bir durum ortaya çıkmıştır. Bu terkip iki kelimededen oluşmaktadır. “*Yedi*” kelimesiyle ilgili olarak, gerçek anlamda kullanıldığını söyleyenler olduğu gibi, “çokluk” anlamında belirli bir sayının kastedilmediğini düşünenler de vardır. Araştırmamız sonucunda, bu kelimenin çokluk anlamında kullanılması gerektiği kanaatini taşıyorum. İkinci kelime olan “*harf*” kelimesi hakkında da, farklı mânâlar (bir şeyin kenarı, kelime,

dağ tepesi, kaside vs.) verenler olduğu gibi, konumuzla bağlantılı olan “*vecih, üslûb, lügât ve kırâat*” mânâlarını verenler de vardır.

Kur’ân’ın *Yedi Harf* üzere nâzil olduğunu bildiren içeriğe sahip pekçok hadis-i şerif mevcuttur. Bu hadislere bakıldığında, bu ruhsatın hicretten sonra, Medine’de Müslüman olan bazı kabile ve toplumların islâma girmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkmış olan bazı sıkıntıların ortadan kaldırılması ve Müslümanlara kolaylık sağlamak için verilmiş bir ruhsat olduğu açıkça görülecektir.

Kur’ân’ı Kerim’i Yedi Harf ruhsatına dayanarak okuyan sahâbîler, peygamberimizden almış oldukları bu farklı rivâyetleri, sonraki nesillere aktarmışlar ve bu ilim özellikle nakil yoluyla (şifâhi ve okuma yoluyla da) günümüze kadar gelmiştir. Söz konusu kırâat farklılıkları, birbirlerine zıt ve çelişki ifade etmemekte, aksine okuyuşta farklılık ve çeşitlilik sağlamaktadır.

Yedi Harf ruhsatının verilmesi, Kur’ân’ın basit ve önemsiz bir kitap olmasından dolayı değil, aksine evrensel ve tüm toplumlara hitap edebilme özelliğini ortaya çıkarma bakımından son derece önem arz ettiği görülmüştür. Çünkü, bedevî hayat yaşayan, farklı lehçe ve şiveye sahip bir topluma, onun anlayacağı ve okuyabileceği özelliklere göre bir sistem getirmek gerekiyordu. İslâm dayatmacı ve zorbacı bir din asla değildir. Zorluğu değil, kolaylığı esas alır. Dolayısıyla, temel bazı kurallara bağlı kalmakla beraber, farklı rivâyetlere, okuyuşlara ruhsat verilmesi kaçınılmaz olmuştur. Hz. Peygamber de, Yedi Harf ruhsatını vererek bu kolaylığı göstermiştir.

Kur’ân-ı Kerim, Hâmi-Sâmi dilleri ailesinin, Sâmi koluna mensup zengin bir alt yapısı olan Arapça diliyle nâzil olmuş son ilâhi hitap ve kitaptır. Arapça, yeryüzünde gelişmiş ve kökleşmiş en eski ve zengin dillerden birisidir. Böylesine özellikleri içinde barındıran bir dil ile nâzil olan Kur’ân’da da, fazlasıyla engin ve derin lafız ve mânâ güzelliklerini görmemiz elbette mümkün olacaktır. İşte bu güzelliklerin görülmesine en güzel örneklerden birisi de, kırâat farklılıklarıdır.

Çalışmada elde edilen neticelerden biri de, on kırâatın sahihliği konusunda bir ittifakın bulunmasıdır. On kırâatın hepsi haklı ve gerçektir. Diğerleri hakkında bağlayıcılık söz konusu değildir. Ancak, Kur’ân’a hürmet ve edeb açısından

baktığımızda, onlar hakkında da, gelişi güzel yorum ve değerlendirmede bulunmanın, uygun bir davranış olmadığı kanaatindeyim. Arapça gramerine uygun, Hz. Osman'a nisbet edilen mushaflardan birinin resm-i hattına uygun, sahih ve muttasıl bir senetle Hz. Peygamber'e ulaşmış olup sahih kırâat kabul edilen On kırâat konusunda, oryantalistler dışında aykırı bir görüşün olmadığı görülmüştür. Bu kırâatlarla namaz kılınır, kıldırılır. Bununla birlikte, farklı bir hüküm çıkarmak, yorum ve değerlendirmede bulunmak mümkündür.

Âsım kırâatı Hafs rivâyetinin yüzyıllardır Müslüman toplumlarda yaygın bir biçimde kullanılması, diğer kırâatların yanlış ve şaz olduğu anlamına gelmemektedir. Maalesef, toplumda çok okunan kırâatlar, insanlar nezdinde doğru ve sahih kırâatlar olduğu kanaati hâkimdir. Bu son derece yanlış bir düşüncedir. Bu yanlış algının en temel sebebi ise, konuyla ilgili olarak yeterli miktarda akademik çalışmaların yapılmamış olmasıdır. Bununla birlikte Kur'ân'ın farklı rivâyetlerinden derin mânâlar çıkarılmayıp, sadece tilâveti, ses ve fonetiğiyle ilgilenilmesi, bu yanlış düşüncenin topluma hâkim olmasına sebep olmuştur.

Tez çalışması neticesinde, A'râf sûresinde, anlama etki eden ve farklı yorum yapılabilmesine olanak sağlayan kırâat farklılığı sayısı on altı âyette (16) iken, Hûd sûresinde ise dokuz (9) âyettir. Bununla birlikte, anlamı etkilemeyen farklı vecihlerin sayısı A'râf sûresinde elli dört (54) iken, Hûd sûresinde ise yirmi üç (23) âyette vardır. Tesbit ettiğimiz bu sonuçlar dikkate alındığında, ikiyüz (206) âyet olan A'râf ve yüz yirmi üç (123) âyet olan Hûd sûrelerindeki, anlama etki eden kırâatların oranı yaklaşık yüzde on'dur. Yani çok ciddi bir kırâat farklılığı söz konusu değildir. Tesbit ettiğimiz bu kırâatların, anlama ve tefsire etkisi farklı boyutlardadır. Söz konusu etki, bazı âyetlerde bir nüans farklılığı nisbetinde olurken, bazı âyetlerde ise, tamamen farklı mânâ ve hüküm çıkarmak boyutunda olduğu görülmüştür. Elbette ki, bu yorum farklılıklarının tamamının Kur'ân ve sünnet temelli olması şarttır.

Her iki sûreden de birer örnek vererek, kırâatların tefsire etkisini,engin mana derinliğini ortaya koymak istiyorum. A'râf 143. ayetteki كَأَنَّ lafzını, bu şekliyle okuyanlar olduğu gibi, Kûfeli kırâat imamları da كَأَنَّ vechiyle okumuşlardır. Birinci okuyuşta mana “*paramparça etmek*” iken, ikinci okuyuşta ise, “*hörgüçsüz deve veya tepe, sırt*” manasına gelmektedir. Bu iki farklı kırâat açık bir şekilde gösteriyor ki,

Allah'ın yüce kudret ve azâmeti karşısında, dağ, ya paramparça un ufak olmuş, ya da insanlara ibretlik olsun diye, tepesi parçalanmış bir tümsek halini almış, adeta hörgüçsüz deve misali bir dağ şeklini almıştır.

Hûd sûresinin 46. ayetinde geçen *عَمَلٌ غَيْرٌ صَالِحٍ* kelimesini bu vechiyle okuyanlar olduğu gibi, *عَمِلَ غَيْرٌ* şeklinde okuyanlar da vardır. Birinci okuyuşta “*o, salih olmayan bir iştir*” manası söz konusu iken, ikinci okuyuşta ise mana; “*o, salih olmayan bir iş yaptı*” olmaktadır. Yani şirk koştı ve Allah'ı yalanladı anlamı çıkmaktadır.

Belirttiğimiz bu iki farklılıkta açıkça göstermektedir ki, sahih olan kırâatlar, Kur'an'ın mana zenginliğini ortaya koymaktadır. Ayetin muhteviyatına tezat farklı bir mana, asla söz konusu değildir.

Şu hakikati de açıkça ifade etmek istiyorum. Ülkemizde, kırâat ilminin diğer islâmî ilimlerle olan ilişkisini ortaya koyan çalışmaların yapılması gerekirken, daha çok kırâat ilminin icrâ boyutuna önem verildiği görülmektedir. Buna rağmen, son zamanlarda gerek Diyânet İşleri Başkanlığı gerekse akademik alanda yapılan çalışmalar neticesinde, kırâat ilmi de hak ettiği seviyeye ulaşması mümkün görülmektedir.

İslâmî ilimlerin tamamına kaynak/hüccet teşkil eden kırâat ilmine, bir ön yargıyla yaklaşmanın doğru olmadığı kanaatindeyim. Çünkü, sahih olan kırâat, Kur'an'dır. İslâmî ilimlerin temel kaynağının da Kur'an olduğu gerçeği düşünüldüğünde, kırâat ilmini kenara atmak, önemsememek doğru ve mâsum bir yaklaşım tarzı değildir. Üzülerek belirtmek isterim ki, islâmî ilimler konusunda söz sahibi olmuş bazı kişilerin bile, kırâat ilmine mesâfeli yaklaşımları anlaşılır değildir. Bunun temelinde, tamamen ön yargı ve bilgisizliğin yattığını düşünüyorum.

Kırâat ilminin hak ettiği yere gelebilmesi, sahih ve doğru bilgilerin toplumun geneline hâkim olabilmesi için, kanaatimce şu hususların âcilen yapılması yerinde bir davranış olacaktır.

1. Ülkemizin muhtelif, nâdide güzel şehirlerinde, gerek Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından, gerekse özel gayretleriyle bu işe gönül vermiş Kur'an adamlarının (hocalarıyla) mahâretiyle yürütülen, Aşere-Takrib-Tayyibe kurslarında

verilen eğitimlerde, âyetlerin vücûhat çözümlemesine verilen önem kadar, kırâatların mânâya etkisi üzerinde de durularak, eğitim alan kursiyerlerde farklı bir algı ve uyanış sağlanmalıdır. Aksi takdirde, sadece icrâ boyutu üzerinde durulduğunda, mezuniyetle birlikte, kırâat ilmiyle olan meşguliyet son bulmaktadır.

2. Aynı şekilde, tüm İlâhiyat ve İslâmi İlimler Fakültelerinde, müstâkil kırâat bölümleri açılmalı, buralara Aşere-Takrib-Tayyibe ilmini okumuş öğrenciler tercih edilmelidir. Aksi takdirde, en küçük bir kırâat kuralına vâkıf olmayan bir öğrenciden, kırâat ilmine yeterince hizmet edeceğini beklememiz yersiz bir bekleyiş olacaktır.

Sonuç olarak şunu ifade etmek isterim ki; söz konusu olan kırâat farklılıkları, yorum yapmada ve hüküm çıkarmada, merkezden uzaklaşmayıp sadece ilgili kelimeye/âyete, derinlik, esneklik, genişlik ve zenginlik katmaktadır. Birbiriyle zıt mânâların ortaya çıkması asla söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- ABLAY, Rıfat, “*Meryem Suresinin Kırâatlar Yönünden İncelenmesi*”, (Y.Lisans Tezi) Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2015.
- AKDEMİR, Mustafa Atillâ, “*el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-İrfân*” (Doktora Tezi) İstanbul, 1999.
- ALTIKULAÇ, Tayyar, “İbnü'l-Cezerî”, DİA, İstanbul, 1999.
- _____, “*Tecvîdu'l- Kur'ân*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
- el-ALÛSÎ, Ebu'l- Fadl Şihâbu'd-Din es-Seyyid Mahmud, “*Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîr'l-Kur'an-ı'l- Azîm ve Sebil Mesânî*”, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, I-XXX, ts, Beyrut.
- ATEŞ, Süleyman, “*Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsir*”, Yeni Ufuklar Neşriyat, I-XII, ts, İstanbul.
- _____, “*Kur'an Ansiklopedisi*”, KURAM Yayınları, I-XXVII, ts, İstanbul.
- el-BENNÂ, Dimyâti, “*İthâfî Fûdalâi'l Beşâr*”, Dâru'l Kitâbi'l İlmiyye, 2011, Lübnan.
- BİLMEN, Ömer Nasûhi, “*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâlisi ve Tefsiri*”, Sentez Neşriyat, I-VI, ts, İstanbul.
- BİRİŞİK, Abdulhamit, “*Kırâat İlmi ve Tarihi*”, Emin Yayınları, 2014, Bursa.
- el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmâil, “*Sahîhu'l-Buhâri Bişerhi'l-Kirmânî*” Dâr İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, I-XXV, Hadis no: 4365,1981, Beyrut.
- CERRAHOĞLU, İsmâil, “*Tefsir Târîhi*”, Fecr Yayınları, 2014, Ankara.
- _____, “*Tefsir Usûlü*”, TDV. Yayınları, 2012, Ankara.
- el-CEVHERÎ, İsmâil b. Hammâd, “*es-Sihâh*,” “Dâru'l-İlmi Lilmelâyîn”, I-VI, 1. baskı,1956, Kahira.
- ÇETİNER, Bedreddin, “*Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*”, Çağrı Yayınları, I-II, 2002,İstanbul.
- ÇETİN, Abdurrahman, “*Yedi Harf ve Kırâatlar*”, Ensar Yayınları, 2013, İstanbul.
- _____, “*Kur'an Okuma Esasları*”, Emin Yayınları, 2015, Bursa.

- _____, “*Kıraatların Tefsire Etkisi*”, Ensar Yayınları, 2012, İstanbul.
- ed-DÂNÎ, Ebû Amr Osmân b.Saîd b. Osmân, “*Kitâbü't-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*”, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984, Lübnân.
- ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl es- Sünen, I-IV, ts.
- DEMİRCİ, Muhsin, “*Tefsir Terimleri Sözcüğü*”, İFAV, Seçil Ofset Matbaacılık, 2011, İstanbul.
- ELMALILI, M. Hamdi Yazır, “*Hak Dini Kur'an Dili*”, c.III, Nebioğlu Basımevi, I-IX, 1960, Ankara.
- EMİROĞLU, Hasan Tahsin, “*Esbâb-ı Nüzûl*”, Can Kitabevi, I-XVI, ts, Konya.
- EROĞLU, Ali, “*İbn Mihran en- Nisâbü'rî*”, DİA, 1999.
- el-FERRA, Ebî Zekeriyâ Yahyâ İbn Ziyâd İbn Abdullâh, “*Meâni'l-Kur'ân*”, Dâru'l Kitâbi'l İlmîyye, I-III, 2002, Beyrût.
- FEYİZLİ, Hasan Tahsin, “*Kirâat-i Aşere*” DİB Yayınları, 2016, Ankara.
- HAMİDULLAH, Muhammed, “*Kur'ân-ı Kerim Tarihi*”, İFAV, 2000, İstanbul.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir “*et-Tahrîr ve't-Tenvîr*”, Dâr Suhnûni Li'n-Neşri ve't- Tevzi'u, I-XV, ts, Tunus.
- İBRAHİM, Muhammed İsmail, “*Mu'cemu'l-Elfâzî ve'l -A'lâmi'l-Kur'aniyye*”, Dâru'l Fikri'l Arabî, ts.
- İBNUL-CEVZÎ, Ebu'l Ferac Cemâlû'd-Dîn Abdurrahman b. Ali İbn Muhammed, “*Zâ'du'l- Mesîr fi İlmit'Tefsîr*”, el- Mektebul-İslâmî, I-VI, 1987, Beyrut.
- İBNU'L-CEZERÎ, Muhammed İbn Muhammed, “*en-Neşr fi'l-Kirâati'l Aşr*”, Dâru'l Kütübü'l İlmîyye, I-II, 2011, Beyrut.
- _____, Muhammed İbn Muhammed, “*Müncidü'l Mukriîn ve Murşidu't-Tâlibîn*”, Dâr Âlemi'l-Fevâid, h.1419.
- İBN HALDUN, Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadramî, “*Mukaddime*”, Milli Eğitim Basımevi, I-III,1970, İstanbul.
- İBN KAYYIM, el-Cevzî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed Ebî Bekr, “*Bedâiu't- Tefsîr*”, Dâr İbn Cevzî, 1993, I-V, 1993, el- Memleketü'l-Arabiyyetü's- Suûdiyye.
- İBN KESİR, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Ömer, “*Tefsîr'ul- Kur'an-i'l- Azîm*,” Kahraman Yayınları, I-VIII, 1985, İstanbul.
- İBN Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâlû'd-Dîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî “*Lisânü'l-Arap*”, Dâr Sâdır, I-XV, 1990, Beyrut.

- İBN Mulakkın, “*Tefsîru Ğarîbi’l Kur’an*”, Alemu’l –Kutup,1988, Beyrut.
- İŞLER, Emrullah, “*Zeccâc*” DİA, 2013.
- el-KÂDÎ, Abdu’l-Fettâh, “*Esbâbu’n-Nuzûl an’is-Sahâbeti ve’l-Müfessirîn*,” Dâru’l-Mushaf, ts.
- _____, “*el-Büdûru’z-Zâhire fi’l- Kırâati’l-Aşereti’l- Mütevâtira*”, 1421, Kâhire.
- KARAÇAM, İsmâil, “*Kırâat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*”, İFAV, 1996, İstanbul.
- _____, “*Kur’ân-ı Kerim’in Nüzûlü ve Kırâati*,” İFAV, 1995, İstanbul.
- _____, “*Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*”, İFAV, 2013, İstanbul,
- KARAARSLAN, Nasuhi Ünal, DİA, “*Benî Huzeyl*”,1999.
- KOMİSYON, Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, DİB Yayınları, I-V, 2007, Ankara.
- el-KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Farah el- Ensârî, “*el-Câmi’u li-Ahkâmi’l- Kur’an*”, Dâru’l –Kitâbi’l-Arabi li’t- Tibâ’ati ve’n-Neşr, I-XX, 1967, Kâhire.
- el-MEVDÛDÎ, Ebu’l Al’a, “*Tefhîmu’l Kur’an*”, İnsan yayınları, I-VII, 1996, İstanbul.
- MUHAMMED, Sâid , “*Ğarîbü’l Kur’an İlk Alfabetik Kur’an Sözlüğü*”, Tıbyan yayıncılık, İzmir, 2014.
- MUHAMMED, Emin Efendi,” *Umdetü’l- Hallân fi İdâhi Zübdeti’l- İrfân*”, Hanifiyye Kitabevi, ts, İstanbul.
- MUKÂTİL, b. Süleyman b. Beşir, “*Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*” , Dâru’l- Küyübi’l-İlmiyye, I-III, 2003, Beyrut.
- MUTÇALI, Serdar, “*Arapça-Türkçe Sözlük*”, Dağarcık Yayınları, 2012, İstanbul.
- el-MÜSLİM, Ebî Huseyn Müslim İbni’l-Haccâci’l Kuşeyri’n-Neysêbüriyyi, “*Sahîh-i Müslim*”, Dâr İhyâu’t-Türâsi’l-Arabî, I-V, hadis no: 42, ts, Lübnân.
- en-NESÂÎ, El-Hâfiz Ebî Abdurrahmân İbn Şuayb “*Sünenü’n Nesâi*”, I-VI, 1964, Mısır.
- en-NEŞŞÂR, Ebû Hafs Sirâcü’d-Dîn Umar İbn Zeynu’d-Dîn Kâsım İbn Muhammed İbn Ali, “*el-Büdûru’z-Zâhiratü fi’l-Kırâati’l-Aşri’l- Mütevâtira*”, Âlemi’l-Kutub, I-II, 2000, Beyrut.
- ÖZBALIKÇI, Mehmet Reşit, “*Sibeveyhi*” DİA, 2009.
- ÖZKAZANCIGİL, Hasan Hüseyin, “*Kur’an Kelimeleri Sözlüğü*”, Birleşik yayınları, 1990, Ankara.

- PÂLÛVÎ, Abdulfettah, “Zübdetü’l-İrfân” Hanifiyye Kitabevi ts, İstanbul.
- er-RÂĞİB, el-İsfahâni, Hüseyin b. Muhammed, “*el-Mefrûdât fî Ğarîbi’l-Kur’an*”, el Mektebetü’l-Aclü’l-Mısriyye, ts.
- er-RÂZÎ, Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Huseyn, “*Mefâtihu’l Ğayb*”, I-XXXII, 1938, Mısır.
- RIZA, Reşid Abduh Muhammed, “*Tefsîru’l Menâr*” , Dâru’l Menar, I-XIV, 1379, Kahire.
- es-SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, “Saffetü’t-Tefâsîr”, Dâr Saâdet, I-II, ts.
- es-SAN‘ÂNÎ, Abdürrezzâk el-Musannef, I-XI, ts.
- es-SEMERKANDÎ, Ebu’l- Leys, “*Tefsîru’l- Kur’an*”, Özgü Yayınları, I-V,2007, İstanbul.
- es-SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahmân, “*el-İtkân fî Ulûmi’l- Kur’ân*”,(Neşreden: Ebû Bekr Bakıllânî), I-II, 1506.
- _____,” *ed-Dürü’l Mensür fî-Tefsiri bi’ Me’sür*”, I-V, ts.
- et-TABERÎ, Ebû Ca’fer b. Cerir Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, “*Câmiu’l Beyân an Te’vîli Âyi’l- Kur’ân*”, I-XXX, 1968, Kâhire.
- TEMEL, Nihat, “*Kırâat ve Tecvid Istılahları*”, İFAV,2009, İstanbul.
- et-TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed İbn İsa İbn Sevra, “*Sünenü’t-Tirmiziyyi*”, el-Memleketü’l-İslâmiyye, I-V, hadis no: 3112, ts.
- TOPUZOĞLU, Tefvik Rüştü, “*Halil b. Ahmed*” DİA, 1997.
- TÜCCÂR, Zülfikâr “*Ümeyye İbn Ebi’s- Salt es-Sekafi*” 2012.
- el-VÂHİDÎ, Ebu’l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali, “*el-Vasît fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecîd*”, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, I-IV, 1995, Beyrut.
- _____, *Esbâb en- Nüzûl*, Halbî Matbaası, 1968, Kâhire.
- YOLCU, Mehmet, “*Kur’ân’da Geçen Peygamber Adları Ve Anlamları*”, İnönü Üni. İlahiyat Fakültesi, e-Şarkiyat İlmi Araş. Der, Nisan, 2011.
- YÜKSEL, Ali Osman, “*İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr*”, İFAV, 2016, İstanbul.
- ez-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza, “*Tâcu’l- ‘Arûs*”,Dâru Sâdır, I-X, 1888, Beyrût.
- ez- ZEMAŞERÎ, Ebu’l- Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî, “*el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Akâvi’l fî Vücûhi’t Te’vil*” Mektebetü’l Abîken, I-VI, 1998, Riyad.

ez-ZERKÂNÎ, Muhammed Abdu'l-Azîm, Menâhilü'l- İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân, c.I, İsa el-Bâbî el-Helebî ve Şûrakêhu. I-II, ts.

ez-ZERKEŞÎ, Ebu Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah, “*el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*”, İsa el-Bâbî el-Halebî Kitabevi, I-IV,1972.

ez-ZUHAYLÎ, Vehbe, “*et-Tefsîru 'l-Munîr fî'l -Akîde ve 'ş -Şeria ve'l Menhec*”, Dâru'l-Fikri'l-Mu'asır, I-XXXII, Beyrut.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	YENER AYDIN
Tez Adı	A'RÂF VE HÛD SÛRELERİNDEKİ KIRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİSİ
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Anabilim Dalı	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
Tez Türü	YÜKSEK LİSÂNS TEZİ
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet EFE
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

28/08/2019

İmza :

